

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Süleyman DEMİR

TÜRKİYE’DE BLOK LİSTELİ D’HONDT SEÇİM SİSTEMİNE ALTERNATİF SEÇİM
SİSTEMİ: DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Süleyman DEMİR

TÜRKİYE'DE BLOK LİSTELİ D'HONDT SEÇİM SİSTEMİNE ALTERNATİF SEÇİM
SİSTEMİ: DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Süleyman DEMİR'in bu çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali GÖNGEN (İmza)

Tez Başlığı:	TÜRKİYE'DE BLOK LİSTELİ D'HONDT SEÇİM SİSTEMİNE ALTERNATİF SEÇİM SİSTEMİ: DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03/07/2020

Mezuniyet Tarihi : 09/07/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Blok Listeli D’Hondt Seçim Sistemine Alternatif Seçim Sistemi: Dar Bölge Seçim Sistemi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Süleyman DEMİR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Süleyman DEMİR
Öğrenci Numarası	20185218012
Enstitü Ana Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM
Tez Başlığı	TÜRKİYE'DE BLOK LİSTELİ D'HONDT SEÇİM SİSTEMİNE ALTERNATİF SEÇİM SİSTEMİ: DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ
Turnitin Ödev Numarası	1352768900

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 151 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 03/07/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil % 16 'dır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

06/07/2020

(imzası)

Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	xi
SUMMARY	xii
TEŞEKKÜR.....	xiii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM HAKKININ TARİHÇESİ VE DEMOKRATİK İLKELERİ

1.1. Seçim Hakkının Tarihçesi	4
1.1.1. Servete Bağlı Kısıtlama	4
1.1.2. Yeteneğe Bağlı Kısıtlama	5
1.1.3. Cinsiyete Bağlı Kısıtlama	5
1.1.4. Irka Bağlı Kısıtlama.....	6
1.2. Seçim Hakkının Demokratik İlkeleri.....	6
1.2.1. Serbest Oy İlkesi.....	7
1.2.2. Eşit Oy İlkesi	7
1.2.3. Gizli Oy İlkesi.....	7
1.2.4. Genel Oy İlkesi	8
1.2.5. Bireysellik İlkesi	8
1.2.6. Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetimi ve Denetimi Altında Yapılması İlkesi	8

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİMLERİN DÜZENLENMESİ VE SEÇİM SİSTEMLERİ İLE İLGİLİ TEMEL

KAVRAMLAR

2.1. Seçimlerin Düzenlenmesi	9
2.1.1. Seçim Konusunda Yetki Kuralları.....	9
2.1.2. Seçim Çevreleri	9
2.1.2.1. Milli Çevre Sistemi	10
2.1.2.2. Geniş Çevre Sistemi.....	10
2.1.2.3. Dar Çevre Sistemi	10
2.2. Seçim Sistemleri ile İlgili Temel Kavramlar	11
2.2.1. Tek ve Çift Dereceli Seçim Sistemi.....	11

2.2.2. Tek İsimli ve Liste Usulü Seçim	11
2.2.3. Değişmez Sayı ve Nüfus Esası	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ

3.1. Çoğunluk Sistemleri	13
3.1.1. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Çoğunluk Sistemi.....	14
3.1.1.1. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi.....	15
3.1.1.2. Tek İsimli (Dar Bölgesi) İki Turlu Çoğunluk Sistemi	17
3.1.1.3. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Tercihli Oy/Alternatif Oy Sistemi	19
3.1.1.4. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Devredilebilen Oy Sistemi	21
3.1.1.5. Dar Bölgesi Seçim Sisteminin Değerlendirilmesi.....	21
3.1.2. Listeli Çoğunluk Sistemi	25
3.2. Nispi (Orantılı) Temsil Sistemleri	28
3.2.1. Tam Olarak Uygulanan Ülke Esaslı Nispi Temsil	31
3.2.1.1. Nispi Temsilin Saf Şekli/ Ulusal Seçim Sayısı.....	31
3.2.1.2. Milli Bakiye Sistemi	32
3.2.1.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi	34
3.2.2. Seçim Çevresi Esaslı Yaklaştırmalı Nispi Temsil	35
3.2.2.1. En Yüksek Artık Sistemi	36
3.2.2.2. En Büyük Ortalama Sistemi.....	36
3.2.2.3. D'Hondt Sistemi	37
3.2.3. Nispi Temsil Sisteminde Liste Türleri.....	43
3.2.3.1. Blok (Kapalı) Liste	43
3.2.3.2. Tercihli Oy Usulü	44
3.2.3.3. Karma Liste.....	45
3.2.4. Nispi Temsil Sistemlerinin Değerlendirilmesi	45
3.3. Karma Sistemler	47
3.3.1. Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi.....	48
3.3.2. Çift Oylu Alman Sistemi	49
3.3.4. Çift ve Kontenjan Barajlı Türk Seçim Sistemi	49
3.4. Seçim Sistemlerine Dayalı Sonuçların Yasama, Yürütme ve Yargı Üzerindeki Etkileri .	51
3.4.1. Seçim Sistemine Dayalı Sonuçların Yasama Üzerindeki Etkileri.....	52
3.4.2. Seçim Sistemine Dayalı Sonuçların Yürütme Üzerindeki Etkileri.....	53
3.4.3. Seçim Sistemine Dayalı Sonuçların Yargı Üzerindeki Etkileri.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DAR BÖLGE SİSTEMİNİN UYGULANDIĞI ÜLKELER

4.1. Anglo-sakson Ülkelerinde Uygulanan Dar Bölgeli Seçim Sistemi.....	56
4.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	57
4.1.1.1. ABD'nin Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi.....	57
4.1.1.2. ABD'de Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri	60
4.1.1.2.1. Temsilciler Meclisi.....	61
4.1.1.2.2. Senato	62
4.1.2. İngiltere.....	63
4.1.2.1. İngiltere'nin Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi	63
4.1.2.2. İngiltere'de Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri	65
4.1.2.2.1. Lordlar Kamarası	66
4.1.2.2.2. Avam Kamarası.....	67
4.2. Kıta Avrupası Ülkelerinde Uygulanan Dar Bölgeli Seçim Sistemi	67
4.2.1. Fransa.....	68
4.2.1.1. Fransa'nın Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi	68
4.2.1.2. Fransa'da Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri	70
4.2.1.2.1. Millet Meclisi	70
4.2.1.2.2. Senato	71
4.2.2. Almanya.....	72
4.2.2.1. Almanya'nın Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi	72
4.2.2.2. Almanya'da Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri	74
4.2.2.2.1. Federal Meclis	74
4.2.2.2.2. Federal Konsey.....	77

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ VE ALTERNATİF MODEL

ARAYIŞLARI

5.1. Türkiye'de 1980 Tarihi Sonrası Genel Seçimler ve Seçimlerde Uygulanan Seçim Sistemleri.....	79
5.1.1. 1983 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	80
5.1.2. 1987 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	81
5.1.3. 1991 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	83
5.1.4. 1995 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	84
5.1.5. 1999 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	86

5.1.6. 2002 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	87
5.1.7. 2007 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	88
5.1.8. 2011 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	89
5.1.9. 7 Haziran 2015 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	90
5.1.10. 1 Kasım 2015 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi	91
5.1.11. 2018 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi.....	92
5.2. Türkiye’de Yürürlükte Olan Blok Listeli, %10 Barajlı D’Hondt Seçim Sistemi ve Alternatif Model Arayışları	95
5.2.1. Türkiye’de Yürürlükte Olan Seçim Sisteminin Değerlendirilmesi	96
5.2.2. Prof. Dr. Ergün Özbudun Tarafından Önerilen Seçim Sistemleri	102
5.2.3. Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu ve Prof. Dr. Murat Sertel Tarafından Önerilen Çoğunlukçu Uzlaş Sistemi.....	103
5.2.4. Prof. Dr. Seyfettin Gürsel Tarafından Önerilen Nispi Takviyeli İki Turlu Dar Bölge Sistemi ve Karma Seçim Sistemi	105
5.2.5. TÜGİAD Tarafından Önerilen Karma Seçim Sistemi.....	107
5.2.6. Prof. Dr. Hikmet Sami Türk Tarafından Önerilen Seçim Sistemi.....	108
5.2.7. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Demokratikleşme Paketinde Önerdiği Dar Bölge Seçim Sistemi ve Diğer Seçim Sistemleri	109
5.2.8. Türkiye’de Uygulanan Blok Listeli, %10 Barajlı D’Hondt Nispi Temsil Sistemine Alternatif Seçim Sistemi: Nispi Destekli Tercihli Oylamalı Dar Bölge Sistemi	111
SONUÇ	121
KAYNAKÇA.....	124
İNTERNET KAYNAKLARI	128
ÖZGEÇMİŞ	131

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1 2016 Yılındaki ABD Başkanlık Seçimleri Sonucu ABD Başkanını Seçen Delegelerin Eyaletlere Göre Dağılımı	59
Şekil 4.2 Federal Almanya Anayasal Organları ve İlişkileri.....	74
Şekil 4.3 İki Oylu Almanya Oy Pusulası Örneği	75

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	26
Tablo 3.2 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	26
Tablo 3.3 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	27
Tablo 3.4 Nispi Temsilin Saf Şekli/ Ulusal Seçim Sayısında Sandalye Dağılımı Örneği	31
Tablo 3.5 Milli Bakiye Sistemi Örneği	32
Tablo 3.6 Milli Bakiye Sistemi Örneği 2	33
Tablo 3.7 1965 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	34
Tablo 3.8 D'Hondt Sistemi Örneği	39
Tablo 3.9 D'Hondt Sistemi Örneği 2	40
Tablo 3.10 Klasik Sainte-Lague Sistemi Örneği	41
Tablo 3.11 D'Hondt Sistemi ve Klasik Sainte-Lague Sisteminde Sandalye Dağılımının Karşılaştırılması.....	41
Tablo 3.12 Türkiye'de 1961 Genel Seçiminden İtibaren Uygulanan Seçim Sistemleri ve Sonuçları.....	42
Tablo 3.13 Çift ve Kontenjan Barajlı Türk Seçim Sistemi Örneği	50
Tablo 4.1 ABD Künyesi	57
Tablo 4.2 İngiltere Künyesi	63
Tablo 4.3 Fransa Künyesi	68
Tablo 4.4 Fransa'nın Siyasal Süreci.....	68
Tablo 4.5 Almanya Künyesi	72
Tablo 5.1 1983 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	81
Tablo 5.2 1987 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	82
Tablo 5.3 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	84
Tablo 5.4 1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	85
Tablo 5.5 1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	86
Tablo 5.6 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	87
Tablo 5.7 2007 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	88
Tablo 5.8 2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	89
Tablo 5.9 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	91
Tablo 5.10 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	92
Tablo 5.11 2018 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	94

Tablo 5.12 Türkiye’de 1961 Genel Seçiminden İtibaren Uygulanan Seçim Sistemleri, Seçim Sonucundaki Hükümet Türü ve Meclise Girebilen Siyasi Partilerin Sayısı.....	96
Tablo 5.13 1980 Sonrası Genel Seçimlerde Fazla/Aşkın Temsil Oranları.....	98
Tablo 5.14 1980 Yılı Sonrası Genel Seçimlere Göre Temsil Edilmeyen Oylar	99
Tablo 5.15 Sertel ve Kalaycıoğlu’na Göre Seçim Yöntemlerinin Dar Bölgede Karşılaştırılması	104
Tablo 5.16 1.5 ile Başlayan Yarımşar Aralı Aritmetik Dizi Formül Örneği.....	108
Tablo 5.17 Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi ile Çarpma Formül Örneği.....	109
Tablo 5.18 Klasik Sainte-Lague Sistemi Örneği 2	114
Tablo 5.19 Önerilen Seçim Sisteminin Dar ve Geniş Seçim Çevrelerindeki Karşılaştırılması	119

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	:Adalet ve Kalkınma Partisi ¹
AKPM	:Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
Akt.	:Aktaran
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Adalet Partisi
ATP	:Aydınlık Türkiye Partisi
BBC	:British Broad Casting Corporation
BBP	:Büyük Birlik Partisi
Bkz.	:Bakınız
BTP	:Bağımsız Türkiye Partisi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CNN	:Cable News Network
DC	:District Of Columbia
DEHAP	:Demokratik Halk Partisi
DP	:Demokrat Parti
DSP	:Demokratik Sol Parti
DYP	:Doğru Yol Partisi
EMEP	:Emeğin Partisi
FP	:Fazilet Partisi
GP	:Genç Parti

¹ Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tüzüğüne göre, partinin resmi kısaltması AKP değil AK Parti'dir.

HADEP	:Halkın Demokrasi Partisi
HDP	:Halkların Demokratik Partisi
HEPAR	:Hak Ve Eşitlik Partisi
HP	:Halkçı Parti
HSK	:Hakim ve Savcılar Kurulu
HSP	:Halkın Sesi Partisi
HSYK	:Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu
HYP	:Halkın Yükselişi Partisi
IDP	:Islahatçı Demokrasi Partisi
İP	:İşçi Partisi
İYİ PARTİ ²	:İyi Parti
KP	:Komünist Partisi
LDP	:Liberal Demokrat Parti
MÇP	:Milliyetçi Çalışma Partisi
Md.	:Madde
MDP	:Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MMP	Milliyetçi Muhafazakâr Parti
MP	:Millet Partisi
MSP	:Milli Selamet Partisi
ÖDP	:Özgürlük ve Dayanışma Partisi
Prof. Dr.	:Profesör Doktor
RP	:Refah Partisi
RTÜK	:Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

---

² İYİ Parti'nin tüzüğüne göre, partinin resmi kısaltması da İYİ Parti'dir.

SETA	:Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SHP	:Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	:Saadet Partisi
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TKP	:Türkiye Komünist Partisi
TÜGİAD	:Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
Vb.	:Ve Benzeri
YDH	:Yeni Demokrasi Hareketi
YDP	:Yeniden Doğuş Partisi
YÖK	:Yüksek Öğretim Kurulu
YP	:Yeni Parti
YSK	:Yüksek Seçim Kurulu
YTP	:Yeni Türkiye Partisi
YYP	:Yeni Yol Partisi,

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, seçim sistemleri ile ilgili temel bilgiler ışığında Türkiye’de uygulanan blok listeli D’Hondt nispi temsil seçim sisteminin sakıncalarını belirterek ona alternatif olabilecek seçim sisteminden bahsetmek olacaktır.

Demokratik olan rejimlerde seçimler, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkileri düzenleyerek siyasi iktidarın meşruiyetini kazanmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla seçim sistemleri, hem meşruiyet sağlayabilen hem de seçmenle seçilen arasındaki ilişkiyi düzenleme konusunda önemli bir araçtır. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiler, seçim sistemlerine göre farklılık arz etmektedir. Örneğin, milletvekilliği genel seçimleri için Türkiye’de tek başına uygulanan blok listeli nispi temsil seçim sisteminde; seçmen-seçilen arasında kopuk ilişki, temsilcinin seçmene karşı sorumsuzluğu, seçim çevresinin sorunlarına değinilmemesi ve diğer olumsuz durumlar meydana gelebilmektedir.

Seçim çevrelerindeki seçmen sayılarının mümkün olduğunca birbirine yakın olması, seçim bölgesindeki sorunların daha iyi anlaşılması, adayın kalitesini yükseltmesi gibi hususlar dar bölge esaslı seçim sistemi bakımından önem arz etmektedir. Dar bölge sistemi; İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Avustralya ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde çeşitli yöntemlerle uygulanmaktadır. Bu sistem, Türkiye’de uygulanan blok listeli D’Hondt nispi temsil seçim sistemine kıyasla; seçmen-temsilci arası ilişkiyi arttırmasına, yasama kariyerliliğinin engellenmesine, parti yerine aday esaslı tercihin yapılmasına, temsilcisinin niteliğini arttırabilmesine ve bölgeyi daha iyi tanıyacak temsilcilerin seçilmesine olanak sağlayabilir. Dar bölgeli seçim sistemine nispi temsil desteğiyle de parti disiplini sağlanabilir, hükümet ile meclise ihtiyaç duyulan teknokrat kadro oluşabilir ve temsilde adalet ilkesi korunabilir.

Bu çalışmada yeni hükümet sistemi, seçim sistemiyle ilgili akademik kaynaklar, Türkiye’de seçim sistemi tartışmaları, Türkiye’nin demokrasi geçmişinde yaşadığı seçim deneyimleri, yürürlükteki seçim sistemi gibi hususlar dikkate alınarak milletvekili genel seçimi için Türkiye özelinde uygun seçim sistemi önerisi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Seçim Sistemi, Dar Bölge Sistemi, Nispi Temsil Sistemi

SUMMARY

ALTERNATIVE ELECTORAL SYSTEM TO THE BLOCK-LISTED D'HONDT ELECTORAL SYSTEM IN TURKEY: NARROW-ZONE ELECTORAL SYSTEM

The aim of this study will be to explain the drawbacks of the block-listed D'hondt relative representation electoral system applied in Turkey in the light of the basic information about electoral systems.

Elections in democratic regimes help to gain the legitimacy of political power by regulating the relations between those who govern and those who govern. Electoral systems are therefore an important tool, both capable of providing legitimacy and in regulating the relationship between the voter and the elected. The relations between those who govern and those who govern differ according to electoral systems. For example, in the block-listed relative representation electoral system applied alone in Turkey for parliamentary general elections; the disjointed relationship between the voter and the elected, the representative's irresponsibility towards the voter, the failure to address the problems of the electoral environment, and other adverse situations may occur.

The fact that the number of voters in the election circles is as close together as possible, better understanding of the problems in the constituency, and improving the quality of the candidate are important in terms of the narrow district based electoral system. The narrow zone system is implemented by various methods in developed countries such as England, United States, France, Germany, Australia and Canada. This system is compared to the block-listed d'hondt relative representation electoral system implemented in Turkey; it can increase the relationship between the voter and the representative, prevent legislative careerism, make a candidate-based preference instead of party, increase the quality of the representative and elect representatives who will know the region better. With the support of relative representation to the narrow-zone electoral system; can be achieved party discipline, can be formed the technocrat cadre needed for the government and Parliament and can be maintained the principle of fairness in representation.

In this study, an appropriate election system will be proposed in Turkey for the general election of Deputies by taking into consideration the issues such as the new government system, academic sources related to the election system, discussions on the election system in Turkey, election experiences in Turkey's Democratic past, and the current election system.

Keywords: Election, Electoral System, Narrow Zone System, Relative Representation System

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşebilmesinde derin bilgisi, birikimi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, kıymetli zamanını benimle paylaşan ve desteğini esirgemeyen danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali Erdem’e teşekkürü bir borç biliyor ve içten şükranımı sunuyorum.

Tez çalışması aşamasında yardımlarını esirgemeyen, tecrübesini ve kıymetli bilgilerini benimle paylaşan sayın Dr. Öğretim Üyesi Turan Şener’e yürekten teşekkür ederim.

Çalışmanın yapısal alanları ve sürecinde desteğini esirgemeyen araştırma görevlisi Serhat Kaya’ya, çalışmamın ilgili bölümlerinde bana katkı sağlayarak yardımcı olan Sezai Zeybekoğlu’na, maddi ve manevi desteklerinden dolayı tez çalışması süresince ihmal ettiğim aileme ve arkadaşlarıma, tez çalışması döneminde dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsü ile gece-gündüz mücadele ederek bizlere rahat çalışma ortamı sağlayabilen kıymetli sağlık çalışanlarına teşekkür ederim.

Süleyman DEMİR

ÖNSÖZ

Temsili demokrasinin temel unsurlarından biri olan seçimler, çok partili siyasal hayatta siyasi partileri iktidara götüren yegâne unsurdur. Seçim sistemleri ise seçmenler tarafından siyasi partilere verilen oyların milletvekillerine dönüştürülmesinde kullanılan teknik bir usuldür. Seçim sistemlerinin en önemli sonuçları, oylarla belirlenen tercihlerin meclise yansıtılması ve seçmen-temsilci arasındaki ilişkiyi belirlemesidir. Yürürlükteki seçim sistemi geniş kapsamda incelendiğinde, başta seçmen-temsilci arasındaki kopuk ilişki olmak üzere birçok olumsuz durumları meydana getirmektedir.

Türkiye’de 1965 genel seçimi dışında 1961 yılındaki genel seçiminden beri uygulanan D’Hondt nispi temsil sistemi, temsili demokrasinin krizine neden olduğu için dünden bugüne sürekli yazar ve kurumlar tarafından eleştirilmiştir. Hatta birçok yazar ve kurum, eleştirinin yanında seçim sistemi önerisi de yapmıştır. Ancak bu eleştirilerin ve önerilerin ezici çoğunluğu, Türkiye’deki eski hükümet sistemi olan parlamenter sisteme ve eski seçim sistemi düzenlemelerine göre yapılmıştır. Bu çalışmada ise seçim sistemleri ile ilgili kavramlar, yeni hükümet sistemi, Türkiye’nin eski seçim sistemi deneyimleri, seçim kanunları ve kamu yararı dikkate alınarak seçim sistemi önerisi yapılmıştır. Önerilen seçim sisteminin nispi destekli, tercihli oylamalı dar bölge sistemi olduğuna karar verilmiştir.

Dar bölge sistemi; tek turlu çoğunluk, iki turlu çoğunluk, tercihli/alternatif oy ve devredilebilir oy gibi çeşitli yöntemlerle uygulanabilmektedir. Seçim çevrelerindeki seçmen sayılarının mümkün olduğunca birbirine yakın olması, seçim bölgesindeki sorunların daha iyi anlaşılması, adayın kalitesini yükseltmesi gibi hususlar dar bölge esaslı seçim sistemi bakımından önem arz etmektedir. Dar bölge sistemi; İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Avustralya ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde çeşitli yöntemlerle uygulanmaktadır. Bu sistem, Türkiye’de uygulanan blok listeli D’Hondt nispi temsil seçim sistemine kıyasla; seçmen-temsilci arası ilişkiyi arttırmasına, yasama kariyerciliğinin engellenmesine, parti yerine aday esaslı tercihin yapılmasına, temsilcisinin sorumluluğu ile niteliğini arttırabilmesine ve bölgeyi daha iyi tanıyacak temsilcinin seçilmesine olanak sağlayabilmektedir. Böylesine önemli bir sistemin, bilimiz dahilinde Türkçe kaynak çalışmadaki gibi detaylı şekilde literatürde bulunmamaktadır. Örneğin, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nde dar bölgeli (tek isimli) sistem ile ilgili tez çalışması bulunmamaktadır. Seçim sistemleri ile ilgili kaynaklarda ise genel olarak dar bölgeli sistemlerin sadece tanımı yapılmış ve okuyuculara bu sistemle ilgili detay aktarılmamıştır. Bu çalışmada ise dar bölge sisteminin tanımı, çeşitleri, üstünlükleri, sakıncaları, uygulandığı

lkeler ve daha fazlası incelenerek ilgili kısımlar çalışmaya aktarılmıştır. Bu husus çalışmanın önemini belirtmektedir.

Çalışma, nicel ve nitel analiz yöntemlerine bağlı literatür taraması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Beş bölümden oluşan bu çalışma, aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada seçim hakkının tarihçesi ve demokratik ilkelerinden, ikinci aşamada seçimlerin düzenlenmesi ve seçim sistemleri ile ilgili temel kavramlardan, üçüncü aşamada seçim sistemlerinden, dördüncü aşamada dar bölge sisteminin uygulandığı ülkelerden, son aşamada ise Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri ve alternatif modellerden bahsedilerek sonuca varılacaktır.

GİRİŞ

Antik Yunan demokrasısından sonra artan nüfus, genişleyen coğrafya, genel oy hakkının tanınması, uzmanlaşma ihtiyacı gibi nedenlerde doğrudan demokrasi yerini temsili demokrasiye bırakmıştır. Temsili demokrasi, ulusun egemenlik hakkının temsilci vasıtasıyla kullanılmasıdır. Temsili demokraside seçimler, seçmenlerin düşünce ve görüşlerini politik alana aktararak temsilcilerin seçilmesine olanak veren önemli ana unsurlardan biri olarak işaret edilmektedir (Nacak, 2014: 196). Çekişmeci demokrasi teorisyenlerinden C.Mouffe’a göre ise temsili demokrasinin temel amacı, demokrasiyi yaygınlaştırmaktan ziyade çoğunluk iradesini meydana getirmek ve bu irade ile karar alınmasını sağlamaktır (Mouffe, 2002: 29). Temsili demokraside kişi temsilcisini seçerken temsilcinin nasıl seçileceği tartışılmış ve çeşitli seçim sistemi teorileri meydana gelmiştir.

Siyasi sistemin demokratik olması için seçimler, önemli bir unsurdur. Seçimler, demokrasinin temel taşlarından birisidir ve seçmenler oylama işlemi aracılığıyla yöneticisini ve temsilcisini tercih etmektedir. Bu tercihin nasıl uygulanacağı noktasında ise seçim sistemi devreye girmektedir. Dolayısıyla seçim sistemi, temsilcilerin ve yöneticilerin belirlenmesi için bir teknik prosedürdür.

Seçimle göreve gelen yasama ve yürütme organları; örnekseme yolu ile uygulama alanı bulabilen, esasında ters yönde işlenebilen, birine üstünlük verildiği zaman diğerinin etkisini azaltabilen ‘‘temsilde adalet’’ ve ‘‘yönetimde istikrar’’ olan iki çelişkili ilke, her ülkenin şartlarına uygun olarak dengelenmek istenilmektedir. Bu değerlendirmede ‘‘yönetimde istikrar’’ ile ‘‘temsilde adalet’’ ilkelerinin yer aldığı ölçülere göre çeşitli seçim sistemleri meydana gelmiştir. Bu sistemler, çoğunluk sistemleri, nispi (orantılı) temsil sistemleri ve karma sistemler olarak üç temel grupta toplanabilir. Çoğunluk sistemlerinde ‘‘fayda (yarar)’’ veya ‘‘yönetimde istikrar’’ ilkesi, nispi (orantılı) temsil sistemlerinde ‘‘adalet’’ veya ‘‘temsilde adalet’’ ilkesi ön plândadır. Karma sistemler ise çoğunluk ve nispi temsil sistemlerinin olumlu ve olumsuz durumlarını dengelemek maksadıyla belirli ölçülerde beraber uygulayan, dolayısıyla her iki ilkeyi beraber değerlendiren sistemlerdir (Türk, 2006: 420).

Herhangi bir seçim sistemi, bütün ülkeler için en iyi yöntem olarak değerlendirilemez. Çünkü ülkelerin coğrafi koşulları, nüfus oranı, sosyolojik ve kültürel yapıları farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla tüm ülke için en iyi seçim sistemi değil en uygun seçim sistemi söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada da Türkiye özelinde, en iyi seçim sistemi değil en uygun seçim sistemi önerilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasının 67. maddesine göre seçim kanunları “yönetimde istikrar” ve “temsilde adalet” olmak üzere iki ilkeyi benimsemektedir. Türköne’ye göre seçim sistemleri, birbirleriyle çelişen “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Türköne, 2013: 370). Örneğin, nispi yani orantılı seçim sistemlerinde temsilde adalet, çoğunluk sistemine göre daha iyi sonuç verebilmektedir. Ancak nispi temsil sistemleri, istikrarsız hükümetlerin kurulmasına ve parlamentoda ciddi amacı olmayan keyfi partilere zemin hazırlaması nedeniyle “yönetimde istikrar” ilkesine ters düşebilmektedir. Çoğunluk sisteminde ise genel olarak yönetimde istikrar ilkesi gerçekleşirken temsilde adalet ilkesi, nispi temsil sistemindeki kadar gerçekleşmemektedir. Karma seçim sistemi ise bu iki ilkenin gerçekleşmesine olanak sağlayabilmektedir.

Seçimler, en geniş tanımıyla siyasal kararları alacak kişileri veya yöneticileri belirleme işidir. Başka bir deyişle, seçimler yönetilenlerin kendilerini temsil etmek ve yönetmek üzere temsilcilerini yönetim organına gönderme işidir. Halkın bir bölümünün oylarını yok sayan ve halk tarafından anlaşılır olmayan seçim sistemleri, temsili demokrasiden sapmayı göstermektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de temsili demokrasinin bir kriz içerisinde olduğu söylenebilir.

Bir ülkenin siyasi istikrarını belirleyen iki önemli husus vardır: Hükümet sistemi ve seçim sistemi. Hükümet sistemi; yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki paylaşımı düzenlemektedir. Seçim sistemleri ise siyasal kararları ilan edecek kişi veya kişilerin nasıl seçildiğini ve yürütme kuvvetinin zayıf ya da istikrarlı olmasına etki edebilecek teknik bir usuldür.

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçtikten sonra uygulanan seçim sistemleri, yıllara göre değişiklik göstermiştir. 1950, 1954, 1957 genel seçimlerinde basit çoğunluk sistemli geniş bölge, 1961’de bölge barajlı ve D’Hondt sistemli geniş bölge, 1965’te bölge barajlı ve milli bakiye sistemli geniş bölge, 1969’da barajsız D’Hondt sistemli geniş bölge, 1983 ve 1987’de D’Hondt sistemli geniş bölge, 1991’de D’Hondt sistemli geniş bölge ve 1995’ten beri ise D’Hondt sistemli geniş bölge esas alınarak seçim sistemleri uygulanmıştır (Yozgat ve Sabun, 2009: 80). Dolayısıyla dar bölge esaslı seçim sistemi, Türkiye’de hiçbir zaman uygulanmamıştır.

Türkiye’de 1995 yılından itibaren kullanılan blok listeli, %10 barajlı D’Hondt seçim sistemi; temsilde adaletsizlik, parti vekilliği, milletvekilliğinin meslek haline getirilmesi, seçmen-milletvekili arasındaki kopuk ilişki gibi olumsuz durumlara sebep olmuş ve seçim sistemi tartışmalarını meydana getirmiştir. Parti vekilliği ile ilgili olarak A. Heywood,

esasinda politikacilarin kendi secmenlerinin goruslerini taşıyan bir kanal olarak değil, partilerine ve partideki kişilerin politikalarına bağlı kalarak hizmet ettiğini belirtmektedir (Heywood'dan akt. Erdoğan, 2001: 238). Bu çalışmada ise bu ve bunlara benzer hususlar da dikkate alınarak Türkiye özelinde seçim sistemi nerisi yapılacaktır.

Bu çalışmada, milletvekili genel seçimleri için dar bölge sisteminin uygulandığı ülkelerin ve Türkiye'nin mevcut seçim sistemi kapsamlı şekilde ele alınacaktır. Türkiye'nin mevcut seçim sistemi; dünyadan ağdaş örnekler, seçim vasıtasıyla halkın yönetime katılma hakkı, seçmen-temsilci arasındaki ilişki, mevcut hükümet sistemi, meclisin denetim faaliyeti, mecliste yer alan temsilcilerin durumu, seçim çevrelerinin temsil durumu ve temsilde adalet ilkesi açısından değerlendirilerek sorunlu noktalar tespit edilecek ve seçim sistemi nerisi yapılacaktır.

Metodolojik açıdan bu çalışma; teorik ve analitik siyaset bilimi/felsefesi odaklı, nitel ve betimleyici bir çalışmadır. Sayısal veriler de içeren bu çalışma, teorik ve analitik bir yöntemle birincil ve ikincil kaynakların taranması yoluyla oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın nihai amacı veya iddiası, Türkiye özelinde; en iyi seçim sistemi değil, uygun seçim sistemini önermektir. Önerilen seçim sistemi, milletvekili genel seçimine ilişkindir. Buna ek olarak dar bölge sistemi özelinde tez çalışması ve araştırmamız dahilinde detaylı olarak Türkçe kaynak bulunmadığı için literatürdeki bu boşluğu doldurmak da amaç kapsamındadır. Bu hususlar ve yeni hükümet sistemine göre tasarlanan seçim sistemi nerisi, çalışmanın önemini de göstermektedir.

Bu alışma, aşamalı olarak gerçekleştirilecektir. İlk aşamada seçim hakkının tarihçesi ve demokratik ilkelerinden, ikinci aşamada seçimlerin düzenlenmesi ve seçim sistemleri ile ilgili temel kavramlardan, üçüncü aşamada seçim sistemlerinden, dördüncü aşamada dar bölge sisteminin uygulandığı ülkelerden, son aşamada ise Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve alternatif modellerden bahsedilerek sonuca varılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM HAKKININ TARİHÇESİ VE DEMOKRATİK İLKELERİ

1.1. Seçim Hakkının Tarihçesi

Antik Yunan demokrasisinde kadınların, kölelerin ve yabancıların siyasi haklara sahip olmaması, coğrafyadaki nüfusun düşüklüğü vb. sebeplerle doğrudan demokrasi uygulanabilmekteydi (Hüner, 2013: 2). Polislerde yurttaşlar, mecliste ve meclisin alacağı kararlarda söz sahibi olarak aktif kimlik taşıyorlardı. Ancak daha sonra artan nüfus, siyasi hakların geniş kitlelere yayılması ve buna benzer nedenler temsili demokrasinin doğmasını sağlamıştır. Temsili demokrasinin önemli teorisyenlerinden olan J. Stuart Mill, temsili demokrasi sayesinde seçmen olan halkın, efendi konumunu koruyarak kendisinden nitelikli hizmetçiler istihdam edileceğini belirtmiştir (Holden, 2007: 8).

Demokrasiyi elde etme mücadelesi, genel oy hakkının tanınmasıyla da beraber ilerleme kaydetmiştir. Fakat oy hakkının geniş kitlelere yayılması toplumsal grupların ekonomik ve siyasal ayrıcalıklarını tehlikeye düşüreceği nedeniyle engellenmiştir. Oysa oy kullanmak, kamusal bir görevdir ve seçmen, yeterli gördüğü kişiyi yani temsilcisini belirlemede seçim yetkisini kullanmalıdır.

Siyasi düşünce ve tereddütleri içinde barındıran seçim hakkındaki kısıtlayıcı görüşler, genel oyun sağlamasını engellemek için gösterilen uğraşlardır. Modern demokrasilerde seçimin hem hak hem de bir ödev olduğu görüşü genellikle kabul edilmektedir. Demokratik değişimler açısından seçmen kitlesini belirleyen kısıtlamalar dört ana grupta incelenebilir. Bunlar: servete bağlı kısıtlama, yeteneğe bağlı kısıtlama, cinsiyete bağlı kısıtlama ve ırka bağlı kısıtlamadır (Çam, 1999: 484).

1.1.1. Servete Bağlı Kısıtlama

Bu uygulamada seçmen olma hakkı, belirli miktarda servet sahiplerine ve belirli miktarda vergi temin edenlere tanınmıştır. Feodal dönemde meydana gelen bu uygulama, burjuva sınıfının lehine ortam oluşturmuştur. Çünkü ticaretin gelişimiyle ekonomik yönden gücünü arttıran bu sınıf, siyasi iktidarların belirleyici aktörleri olmaya başlamıştır (Öztekin, 2014: 181).

Kısıtlı oyun en eski türü olan servete bağlı oy, mülkiyete ya da vergi ödemeye dayalı oy kullanma türüydü. Dolayısıyla seçmen olabilmek için mülk sahibi olmak ve devlete belirli miktarda para ödemek gerekmekteydi. Örneğin, İngiltere’de Sekizinci Henry döneminde çıkarılmış bir kanunla sadece 40 Şiling geliri olan toprak sahipleri oy kullanabiliyordu.

Fransa’da ise 1791 Anayasası, aktif ve pasif vatandaş ayrımı yapılmakta ve devlete en az üç iş günü vergi ödeyenlerin seçmen, dolayısıyla aktif yurttaş olacağı öngörülüyordu. Osmanlı dönemi 2. Abdülhamid döneminde oluşan 1.Meşrutiyet döneminde ise seçmen olabilmek için gayrimenkul sahibi olma şartı vardı. İkinci meşrutiyette ise seçmen olabilmek için devlete az ya da çok vergi verme koşulu aranıyordu. Bu şartlar, 1923 yılındaki 320 sayılı ‘‘İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevradını Muaddil Kanun’’ ile kaldırılmıştır (Teziç, 2014: 302).

1.1.2. Yeteneğe Bağlı Kısıtlama

Kısıtlı oyun ikinci türü olan yeteneğe dayalı oy, adından anlaşılacağı üzere seçmen olabilmek için yetenek şartı aranan oy kullanma türüdür. Dolayısıyla aktif yurttaş olabilmek için belirli bir öğrenim düzeyinde olunması gerekmektedir. Bu uygulama iki esasta düzenlenmiştir. Birincisi, servete dayanan oy sisteminin yarattığı sakıncaları gidermek amacı ile belirli bir öğrenim görmüş bireylere de seçme hakkını tanıyarak seçmen topluluğunu biraz genişletmektir. İkinci adım ise okuma yazma bilmeyenlerin seçmen hakkına sahip olmaması ile ilgilidir. Türkiye’de 1961 Anayasasının ilk halinde çift meclis bulunmaktaydı. Bu meclisten Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde seçmen olabilmek için en az orta öğrenim görme şartı aranmaktaydı. Fakat günümüz 1982 Anayasasında böyle bir sınırlama söz konusu değildir (Teziç, 2014: 302).

Yeteneğe bağlı seçmen olma hakkı, 20. yüzyılın başlarına kadar Avrupa’daki birçok ülkelerde görülmüştür. Örneğin, İtalya’da 1912 yılında yeteneğe bağlı olarak yapılan seçimlerde halkın yüzde sekseninin oy kullanabilmesi önlenmiştir. İngiltere’de ise 1945 yılına kadar üniversite mezunu olan seçmenlere ayrı oy hakkı temin ediliyordu (Öztekin, 2014: 182).

1.1.3. Cinsiyete Bağlı Kısıtlama

Kısıtlı oyun üçüncü çeşidi olan cinsiyet ayrımı, kadınlara oy hakkının tanınmamasını ifade etmektedir. Uzun bir süre, geleneksel düşünceye bağlı olarak, kadının sosyal hayattaki gerçek yerinin aile yuvası olduğu, siyasetin erkeklere özgü bir faaliyet olarak kabul edilmesi nedeniyle 20. yüzyılın ilk yarısına kadar pek ok batı ülkesinde kadınlara seçme hakkı tanınmamıştı. Aslında geçmişte de günümüzde de bu görüşlerin bir değeri yoktu. Türkiye’de kadınlara seçme hakkı ise 5 Aralık 1934 tarihindeki 2599 sayılı kanunla Anayasada yapılan değişiklikle mümkün olmuştur (Teziç, 2014: 303).

Kadınlara seçmen olma hakkı, ilk olarak 1869 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Wyoming eyaletinde tanınmıştır. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrasındaysa kadınlara seçmen olma hakkı 65 ülkede mümkün olmuştur (Sezen, 1994: 75).

1.1.4. Irka Bağlı Kısıtlama

İktidarı veya iktidarda söz sahibi olmayı paylaşmak istemeyen grupların, bir diğer toplumsal grubu ırk temelinde ayrımcılık yapmak suretiyle seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakması şeklinde tezahür etmektedir. Nazi Almanya'sında Yahudiler, 1970 yılına kadar ABD'deki siyahiler ve yakın tarihe kadar Güney Afrika'daki siyahi seçmenler aleyhine ırka dayalı kısıtlama uygulanmıştır. Buna göre siyasal hayattan uzak tutulmak istenen etnik gruplar çıkarılan yasalarla siyasal haklarından mahrum bırakılmıştır (Gül, 2014: 18).

Seçmenlerin ırk sebebiyle seçme hakkından yoksun olmaları da sınırlı oyun bir çeşididir. Irk ayrımına dayalı sosyal ve siyasal eşitsizlikler, bugün adına önemlerini kaybetmiş olsa bile bazı ülkelerde seçmenlerin ırk ayrımı sebebiyle siyasi haklardan faydalanamadıklarını veya sınırlı bir şekilde yararlandıkları görülmektedir. Örneğin, 1989 yılındaki Güney Afrika'da yapılan seçimlerde seçimlere sadece genel nüfusun yüzde otuzunu oluşturan beyazlar katılım sağlayabilmiştir (Sezen, 1994: 76).

1.2. Seçim Hakkının Demokratik İlkeleri

Birleşmiş Milletler Uluslararası Seçim Gözlemi İçin İlkeler Beyannamesi'ne göre gerçek demokratik seçimler, egemenliğin bir göstergesidir ve bir ülkenin halkına ait olan özgür iradesi hükümetin otoritesine ve meşruiyetine teşkil etmektedir (United Nations, 2005: 1). Vatandaşların periyodik, gerçek demokratik seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakları, uluslararası kabul görmüş insan haklarıdır.

Türkiye'de ise 5819 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 2. maddesine göre seçim sistemi ve usulü, "Milletvekili seçimi tek derecelidir. Seçim nispi temsil sistemine göre genel, eşit ve gizli oyla bütün yurttaki aynı günde yargı yönetim ve denetim altında yapılır. Seçmen oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır." (5819 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, md. 2) şeklinde düzenlenmiştir. Buna benzer hususlar, T.C. 1982 Anayasasının 67. maddesinde de düzenlenmiştir.

Türkiye'de 1950 yılında yapılan genel seçim, seçmenin serbest iradesi doğrultusunda tercihinin sandığa yansıdığı ilk genel seçimdir. 1950 yılındaki seçimde ilk defa "gizli oy", "açık sayım" ilkesi belirlenmiş ve seçmen listesi yargı denetimi altında düzenlenmiştir (Çavdar, 2013: 13). Dolayısıyla 1950 yılındaki genel seçim, Türkiye'de demokratikleşme ve seçim sistemi bağlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Demokratik bir seçim olma koşulu, bazı kriterlerin uygulanmasını gerektirmektedir. Bunlar: serbestlik, eşit oy, gizli oy, genel oy ve bireysellik olmak üzere beş temel üzerinde şekillenmektedir. Bunlara ek olarak, seçimlerin yargı organlarının yönetimi ve denetimi altında yapılması da seçim hakkının demokratik ilkeleri olarak kabul edilmektedir.

1.2.1. Serbest Oy İlkesi

Serbestlik ilkesi, iki ayrı gerekliliği bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak seçmenlerin her türlü siyasi-iktisadi etki ve baskıdan uzak olarak oy vermeleri gerektiğini ifade eder. Kime oy verecekleri konusunda hiç kimse seçmenler üzerinde baskı, korkutma, yıldırma gibi eylemlerde bulunamaz ve oy serbestliğini zedeleyici, yasal olmayan yollara başvuramaz. İkinci olarak oy vermenin bir mecburiyet haline getirilemeyeceğini ifade eder. Mecburi oy-ihtiyari oy uygulamaları, seçime katılma yetkisinin bir kamu görevi mi yoksa hak mı olduğu anlayışına ve onların da arkasında yatan milli egemenlik- halk egemenliği ilkelerine dayanır. Milli egemenlik ilkesine göre oy vermek kamu görevi sayılırken, halk egemenliği ilkesine göre oy verme davranışı hak olarak değerlendirilmektedir (Gül, 2014: 19).

1.2.2. Eşit Oy İlkesi

Demokratik bir seçim gereği olarak bireyler arasındaki gelir seviyesi, ırk, ödenecek vergi, cinsiyet, din vb. kriterlere bakılmaksızın herkesin tek bir oya sahip olacağını ifade eden bir kavramdır.

Seçimlerde ‘‘eşit oy’’ ilkesinde, referandum ve seçimlerde tüm seçmenlerin tek ve eşit oy kullanılması anlaşılır. Fakat tarihte bir kişiye birden çok oy hakkı tanındığı durumlar da mevcuttur. Örneğin, 1983 yılında Belçika’da Anayasa doğrultusunda devlete en az 5 Frank vergi temin edene ve 35 yaşında olup evli ve çocuk sahibi vatandaşlara birden fazla oy hakkı tanınmıştır. İngiltere’de ise 1948 yılına kadar seçmenler, hem ikamet ettiği yerde hem de en az 10 İngiliz Sterlin değerinde bir iş yerine sahip olan konumda oy kullanabiliyordu (Sezen, 1994: 78).

1.2.3. Gizli Oy İlkesi

Seçimlerde gizli oy ilkesi, ilk defa 1856 yılında Avustralya’da uygulandığı için bu ilke, ‘‘Avustralya oy pusulası’’ olarak da adlandırılır. Gizli oy ilkesi, genelde yıldırma ve yozlaşma tehlikesini engellediği adil seçimlerin teminatı olarak görülmektedir (Heywood, 2013: 299).

Gizli oy ilkesi, seçmen olan kişinin herhangi bir etki ve baskı altında olmadan, oyunu belirtmeyecek şekilde oyunu kullanması gerektiğini belirten kavramdır. Demokratik ülkelerde

seçmenler, oyunu özgür iradeleriyle kullanabilmeleri ve sonuçların şeffaf şekilde açıklanması için ‘‘gizli oy, açık sayım’’ ilkesi kullanılmaktadır. Türkiye’de ise gizli oy açık sayım ilkesi ilk defa 1950 yılındaki genel seçimlerde uygulanmıştır.

1.2.4. Genel Oy İlkesi

Genel oy ilkesi; dil, din, ırk, servet, meslek, gelir, cinsiyet gibi ayırım gözetilmeksizin belirli yaşı tamamlayan bireylerin oy kullanma hakkına sahip olmasını belirten kavramdır. Genel oy ilkesi ile eşit oy ilkesi arasında bağlantı söz konusudur ancak aynı değildir. Genel oy ilkesi, bireylerin oy kullanma hakkını güvence altına alırken eşit oy ilkesi bu oyu kullanacak kişilerin yalnızca bir oya sahip olduğunu belirtmektedir.

Türkiye’de seçimlerin genel oy ilkesine göre yapılacağı 1982 Anayasasının 67. maddesinde belirtilmiştir (T.C. 1982 Anayasası, md. 67).

1.2.5. Bireysellik İlkesi

Bu ilke, seçme hakkının bireye ait olduğunu ve başkalarına aktarılamayacağını belirten kavramdır. Bu ilkeye göre birey, oyunu bizzat olarak kendisi adına kullanabilmektedir ve vekâleten oy kullanması söz konusu değildir.

1.2.6. Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetimi ve Denetimi Altında Yapılması İlkesi

Bu ilke, seçim sürecinin başlangıcından itibaren bağımsız ve tarafsız olan yargı organlarınca gözetimi altında sürmesi ve meydana gelecek uyuşmazlıkların da yargı organlarınca çözüme ulaşmasını sağlamaktadır. Yargı organlarının bağımsız ve tarafsız olması, seçim süreçlerinin güvenliğini garantilemekte ve seçim sonuçlarının adil bir şekilde açıklanmasını sağlamaktadır (Erdem, 2017: 26).

T.C. 1982 Anayasasının 79. maddesine göre seçimlerin, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılmasını ve bu görevin YSK tarafından yerine getirileceği belirtilmiştir (T.C. 1982 Anayasası, md. 79). YSK’ya göre ‘‘Anayasa; seçim kurullarına, biri seçimlerin yönetimini sağlamak diğeri de itiraz ve şikâyetleri inceleyip karara bağlamak üzere iki türlü yetki ve görev vermiştir. Bunlardan birincisi idari, ikincisi de yargı işidir (Gönenç, 2008: 52).

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİMLERİN DÜZENLENMESİ VE SEÇİM SİSTEMLERİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Seçimlerin Düzenlenmesi

Seçmen hakkına sahip olan bireylerin seçim günü oy kullanabilmesi için, daha önceden seçim düzeninin hazırlanması ve seçimlerde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların nasıl çözüleceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu konuda ortaya çıkan temel sorunlar; seçim ile ilgili yetki kuralları, seçim çevreleri, adayların seçilebilme koşulları ve seçim uyuşmazlıklarıdır (Teziç, 2014: 318).

2.1.1. Seçim Konusunda Yetki Kuralları

Seçim esasları ile ilgili olarak pek çok ülkelerin Anayasasında temel ilkeler belirlenmiştir. Türk Anayasasında bu düzenleme, 67. maddede belirtilmiştir. Bunun dışında seçim düzeninin nasıl oluşturulacağı vb. durumlar kanun koyucunun takdirine bırakılmıştır. T.C. Anayasasının 67. maddesi, seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde düzenlenmesi gerektiğini bildirmektedir (T.C. 1982 Anayasası, md. 67). Türk seçim hukukunun ayrıntılı kuralları ise seçim kanunlarında mevcut olmaktadır. Buna ek olarak bu düzenleme hususunda Yüksek Seçim Kurulu'nun ilke kararları da bulunmaktadır. Bunların bazıları idari ve yargısal nitelikte olup, Türk Seçim Hukukunun bütününe dahildirler.

2.1.2. Seçim Çevreleri

Seçim yapılan ülkelerin genişliği, nüfusun yoğunluğu, coğrafi özellikler, adayla seçmen ilişkilerinin sağlanmasındaki zorunluluklar seçim yapılmak üzere ülkenin bölümlere ayrılmasını gerektirmektedir. Bu bölümlerden her birine seçim çevresi denilmektedir (Sezen, 1994: 141).

Seçim çevrelerinin oluşturulması bir yandan seçilecek meclis üyelerinin belirlenmesine, diğer yandan seçmenlerin aynı oranda temsil edilmesine bağlıdır (Yavaşgel, 2004: 106). Hangi seçim sisteminin tercih edildiğine bağlı olarak, seçim çevreleri dar veya geniş tutulabilmektedir. Seçim çevrelerinin büyüklüğü, tercih edilen seçim sisteminin işlerliği açısından önem arz etmektedir. Zira seçim çevrelerinin dar tutulduğu bir durumda nispi temsil sistemi işlerliğini yitirecek ve çoğunluk sistemine benzer bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçimlerin nispiyet derecesini önemli ölçüde etkiler. Seçim çevreleri

büyüdükçe, partilerin oy oranları ile elde ettikleri milletvekilliği oranları birbirine yakın gerçekleşir (Gül, 2014: 23).

Seçim çevreleri, yukarıda da ifade edildiği gibi dar ve/veya geniş olabilir. Bu durumda, seçim çevrelerinin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleriyle de bağlantısı söz konusu olmaktadır. Hem dar hem de geniş seçim çevrelerinde çoğunluk sistemleri uygulanabilir ve çoğunluk sistemlerinde yönetimde istikrar ilkesi ön plandadır. Nispi temsil sistemlerinde ise sadece geniş çevre sistemi uygulanabilir ve nispi temsil sistemlerinde temsilde adalet ilkesi ön plandadır.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunun 3. maddesine göre özel kanunlardaki çevre ayırmaları saklı kalmak şartıyla seçimlerde her ilin bir seçim çevresi olduğu belirtilmiştir (298 Sayılı Seçim Kanunu, md. 3). Yürürlükteki Türk seçim kanununda sadece geniş seçim çevresi bulunmaktadır.

Başlıca seçim çevreleri milli çevre sistemi, geniş çevre sistemi ve dar çevre sistemi olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

2.1.2.1. Milli Çevre Sistemi

Seçim çevresi modellerinden biri olan milli çevre sisteminde, ülkenin tamamı tek bir seçim çevresi olarak kabul edilmektedir. Böylece seçime katılan her parti, meclisteki sandalye sayısına eşit oranda aday listesi hazırlar ve seçmenlere temin edilir (Teziç, 2014: 320). Örneğin, 400 üyeli bir meclis için seçime katılacak tüm partiler, 400 milletvekili adayı için bir liste hazırlar ve seçmenlere temin edilir.

2.1.2.2. Geniş Çevre Sistemi

Geniş çevre modeli, bölgede birden çok milletvekilinin seçilebileceği anlamına gelmektedir. Bu modelde, çoğunluk veya nispi temsil seçim sistemi uygulanabilir. Türkiye’de bazı şartlar dışında her il bir seçim çevresi kabul edilmiştir. Türkiye’de illere düşen milletvekili hesaplaması sonucunda, sayısı 1’den ve 18’e kadar olan milletvekili çıkaracak iller bir seçim çevresine, sayısı 19 ve 35 arasında olan iller iki seçim çevresine, 36 ve daha fazla milletvekili çıkaracak iller ise üç seçim çevresine ayrılmıştır. Bu bağlamda İstanbul ve Ankara illeri üç seçim çevresine, Bursa ve İzmir illeri iki seçim çevresine, diğer vilayetler ise tek seçim çevresine ayrılarak toplamda 87 geniş seçim çevresi oluşturulmuştur.

2.1.2.3. Dar Çevre Sistemi

Dar çevre sistemi, seçim çevresinden sadece bir milletvekili adayının seçilmesini ifade etmektedir. Bu sisteme, “tek isimli seçim sistemi” veya “dar bölgesel seçim sistemi”

denilmektedir. Dar çevre sisteminde ilçe kademesi esas da alınabilir, yapay olarak seçim çevreleri de oluşturulabilir. Örneğin, Fransa’da Üçüncü Cumhuriyet döneminde geleneksel olarak ilçe usulü vekil dağılımı yapılmaktaydı. Ancak Beşinci Cumhuriyet döneminde bu sistem terkedilmiş ve yerine her 10.000 seçmene bir milletvekili düşecek şekilde yeni seçim çevresi oluşturulmuştur (Teziç, 2014: 322).

Seçim çevreleri büyüdükçe, partilerin oy oranları ile elde ettikleri milletvekilliği oranları birbirine yakın gerçekleşmektedir. Seçim çevreleri küçüldüğünde ise bu oranlar arası fark büyümektedir. Genellikle, küçük seçim çevreleri büyük partilerin, büyük seçim çevreleri ise küçük partilerin yararına sonuç doğurmaktadır (Atar, 2006: 227). Ancak dar seçim çevrelerinde uygulanan tek turlu, iki turlu, tercihli gibi yöntemler, büyük ve küçük partilerin lehine olacak durumları değiştirebilmektedir.

Dar çevre sisteminde tek turlu çoğunluk, iki turlu çoğunluk, tercihli/alternatif ve devredilebilir gibi yöntemler bulunmaktadır. Seçmen ve temsilci arasındaki güçlü ilişki, bölge sorunlarının ve çözümlerinin daha iyi anlaşılması, temsilcinin seçmene karşı sorumluluğu vb. hususlar dar çevre sisteminin olumlu yönleri arasında sayılabilir.

2.2. Seçim Sistemleri ile İlgili Temel Kavramlar

Bu kısımda, seçim sistemleri ile ilgili temel kavramlardan bahsedilecektir. Bu doğrultuda sırasıyla tek ve çift dereceli seçim sistemi, tek isimli ve liste usulü sistemi ve değişmez sayı ve nüfus esası işlenecektir.

2.2.1. Tek ve Çift Dereceli Seçim Sistemi

Tek dereceli seçim sisteminde seçmenler, herhangi bir aracı bulunmadan temsilcisini seçebilmektedir. Tek dereceli seçim sistemi, Türkiye’de ilk kez 1946 yılında yapılan seçimlerde uygulanmıştır. Böylece vatandaş, temsilcisi olacak milletvekilini doğrudan seçme imkânına sahip olmuştur. İki dereceli seçim sisteminde ise seçmenler, temsilcini doğrudan değil dolaylı olarak seçmektedir ve bu da demokrasi, şaibe açısından bazı tartışmalara yol açabilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde iki dereceli sistemi uygulanmaktadır. Seçmen burada önce temsilciyi seçecek seçiciler kurulunu, seçiciler kurulu da temsilciyi seçmektedir.

2.2.2. Tek İsimli ve Liste Usulü Seçim

Tek isimli (Dar bölgesi) seçim bölgesinde seçim çevresinin dar olması gerekmektedir. Bu doğrultuda siyasi partiler, ilgili seçim çevresinde sadece bir aday gösterebilmektedir.

Böylece adaylar seçmenlerle daha yakın olmakta ve bölgeyle ilişkisi olan kişinin seçilmesine olanak sağlanılmaktadır.

Liste usulünde ise geniş seçim çevresinde siyasi partiler, belirledikleri adayları liste halinde seçmenlere sunmaktadır. Liste usulü, hem çoğunluk sistemlerinde hem de nispi temsil sistemlerinde uygulanabilmektedir. Liste yönteminde blok (kapalı), tercihli gibi düzenlemeler mevcut olabilmektedir. Örneğin, Türkiye’de blok listeli nispi temsile dayalı seçim sistemi uygulanmaktadır. Bu doğrultuda seçmen, on kişilik listede olan vekilleri seçerken ikinci ve üçüncü sıradaki vekilden memnun olmamış olsun. Böylece seçmen, benimsediği partiye oy vermek istemesine rağmen o sıradaki vekillerden dolayı çelişki içerisinde kalabilmektedir.

2.2.3. Değişmez Sayı ve Nüfus Esası

Ülkedeki nüfus, ne olursa olsun, meclisteki vekil sayısının önceden belirlenmiş olması, değişmez sayı olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, seçim çevrelerinde toplamda 500 milletvekili mevcut olan yerde 500, değişmez sayı olarak kabul edilir ve seçim bölgelerine ona göre milletvekili dağılım yapılmaktadır (Gül, 2014: 24).

Nüfus esasında ise ne kadar seçmenin bir parlamento üyesini seçebileceği belirlenir ve o sayıda seçmenin oyunu alan adaylar milletvekili seçilmiş sayılmaktadırlar. Örneğin, sayı 30.000 olarak belirlenmişse, siyasi partilerin seçim sonucunda aldıkları geçerli oy sayısında kaç tane 30.000 varsa, siyasi partiler o kadar temsilci elde edecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemlerinin temel işlevi, parlamentodaki sandalyeleri, aldıkları oy miktarına göre siyasi partiler arasında dağıtmaktır. Sistemin kuralları, bu dağıtım işlemini gerçekleştirmeye yöneliktir (Türköne, 2013: 370).

Seçim sistemleri, esasında yöneticilerin ve temsilcilerin belirlenmesinde aracı olan teknik bir usulü ifade etmektedir. Seçim sistemleri, sadece teknik bir usul değil, aynı zamanda siyasi yanları da bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de 1946-1950 seçimlerinde CHP ve DP arasında listeli çoğunluk sistemleri tartışması yaşanırken Fransa’da Beşinci Cumhuriyet döneminde iktidardaki partiye üstünlük sağlayabilmek için ‘‘Gerrymandering’’ usulü denilen yapay seçim bölgeleri oluşturulmuştur. Türkiye’nin de 1950 ve 1960 yılları arasında, iktidarda olan siyasi parti, seçimlerde kendisine oy vermeyen halkı, cezalandırmak amacıyla çıkardığı yasalar, Gerrymandering uygulamasına örnek teşkil etmektedir (Teziç, 2014: 324, 325).

Seçim sistemleri, alınacak oy oranları ve mecliste sandalye dağılımı konusunda anayasa mühendisliği, akademik camiada tartışmalarına neden olmuştur. Yukarıda adlandırılan Gerrymandering uygulaması, buna örnek olmaktadır.

Seçim sistemleri; çoğunluk sistemleri, nispi temsil sistemleri ve karma sistem olmak üzere üç farklı türe ayrılmaktadır. Çoğunluk sistemleri, yönetimde istikrar ilkesi ile bağlantılıyken, nispi (orantılı) sistem adalet ve eşitlik prensiplerine önem veren bir seçim sistemidir. Karma seçim sistemleri ise çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemlerini içinde beraber barındıran sistemdir.

Bu bölümde, seçim sistemi türlerinden sırasıyla; çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistem detaylandırılacak, ardından seçim sistemlerinin yasama, yürütme ve yargı organlarına olan etkisinden bahsedilecektir.

3.1. Çoğunluk Sistemleri

Seçim sistemlerinden biri olan çoğunluk sistemlerinde, seçimlerin sonucunda kullanılan geçerli oyların çoğunluğunu alan aday veya siyasi partiler, seçimleri kazanmaktadır. Çoğunluk sistemi; tek turlu, iki turlu, tercihli ve devredilebilir oylama gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Çoğunluk sistemleri, tek isimli dar bölgelerde uygulanabildiği gibi çok isimli geniş bölgede de uygulanabilmektedir. Dar bölgedeki seçim çevresinde oylamaya

sadece bir aday katılmaktadır. Geniş bölgede ise seçmene bir ve birden fazla aday, liste halinde sunulurken oylama yapılır (Yavaşgel, 2004: 85).

Çoğunluk sistemi, seçimlerde kullanılan ve uygulanması basit olan bir seçim sistemidir (Sezen, 1994: 164). Çoğunluk sistemleri, tek isimli dar bölgelerde uygulanan çoğunluk sistemi ve geniş bölgelerde uygulanan listeli çoğunluk sistemi olarak iki farklı şekilde incelenebilir.

3.1.1. Tek İsimli (Dar Bölge) Çoğunluk Sistemi

Tek isimli seçim bölgesinde seçim çevresinin dar olması gerekmektedir. Bu doğrultuda siyasi partiler, ilgili seçim çevresinde sadece bir aday gösterebilmektedir. Böylece adaylar seçmenlerle daha yakın olabilmekte ve bölgeyle ilişkisi olan temsilci adaylarının seçilmesine olanak sağlanabilmektedir.

Dar bölge sistemi, seçim çevresinden sadece bir milletvekili adayının seçilmesini ifade etmektedir. Bu sistem, "tek adlı seçim sistemi" olarak da adlandırılmaktadır. Dar çevre sisteminde ilçe kademesi esas da alınabilir, yapay olarak seçim çevreleri de oluşturulabilir. Örneğin, Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet döneminde geleneksel olarak ilçe usulü vekil dağılımı yapılmaktaydı. Ancak Beşinci Cumhuriyet döneminde bu sistem terk edilmiş ve yerine her 10.000 seçmene bir milletvekili düşecek şekilde yeni seçim çevreleri oluşturulmuştur (Teziç, 2014: 322).

Dar bölge esaslı seçim sisteminde, seçim çevresinden adayın seçilebilmesi için seçime dahil olan siyasi partiler, belirlenen çevreler için tek bir aday belirler ve seçmenin tercihinə sunarlar. Dar bölge sistemi, "yönetimde istikrar" ilkesiyle daha çok bağdaşmaktadır ve parlamenter hükümet sisteminin benimsendiği yerde istikrarsız hükümetlerin kurulmasını zorlaştırabilmektedir. Dar bölge esaslı seçim sistemi, yönetimde istikrarın yanında seçmen ve temsilci arasındaki yakınlığı arttırabilmekte, temsilcisinin kalitesini yükseltmesine olanak sağlayabilmekte, seçmenin sorumluluğunu arttırabilmekte ve milletvekilliğini meslek haline getiren temsilcilerin seçilmesini önleyebilmektedir.

Bu sistem, İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya gibi Anglo-sakson ülkelerinde ve Almanya (Ulusal Meclisi için), Fransa gibi Kıta-Avrupa ülkelerinde çeşitli yöntemlerle uygulanmaktadır. Almanya'da yasama organı, iki kanattan oluşmaktadır: Tüm halkın temsilcisi olan Ulusal Meclis (Bundestag) ve eyaletlerin temsilcisi olan Eyaletler Meclisi (Bundestrat) (Eroğul, 2012: 241, 242). Ulusal Meclis üyelerinin yarısı, dar bölgelerden seçilen milletvekillerinden oluşmaktadır (Türküne, 2013: 372). Tek meclis yapısına sahip bir ülkede, bu sistemin tek başına uygulanması halinde yani karma seçim sisteminin

bulunmaması halinde, meclis kaç milletvekilinden oluşuyorsa ülke o kadar seçim çevresine bölünmektedir.

Aşağıda dar bölgelerde uygulanabilen tek turlu çoğunluk sistemi, iki turlu çoğunluk sistemi, tercihli/alternatif oy sistemi, devredilen oy sistemi detaylandırılacak ve sonrasında sistem objektif şekilde değerlendirilecektir.

3.1.1.1. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek isimli tek turlu veya dar bölgesi tek turlu çoğunluk sisteminin kaynağı İngiltere olduğu için sistem, ‘İngiliz Sistemi’ olarak da adlandırılmaktadır. Bu sistemde seçmenler, ilgili bölgede bir temsilci adayı seçecekleri için seçim çevresi de dar olmaktadır (Teziç, 2014: 339). Dar bölgesi tek turlu çoğunluk sisteminde, seçim çevresinde kullanılmış geçerli olan oyların basit çoğunluğunu elde eden aday, seçimi kazanabilmektedir. Dolayısıyla salt (mutlak) çoğunluk kriteri aranmaksızın en çok oyu elde eden aday, seçimi kazanmaktadır.

ABD, İngiltere, Kanada, Hindistan, Bahamalar, Barbados ve Eski İngiliz kolonileri olan Jamaika ve Palau gibi ülkelerde dar bölgesi tek turlu çoğunluk seçim sistemi uygulanmaktadır (Farrell, 2011: 13).

Dar bölgesi tek turlu çoğunluk sisteminde yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşebilmesi, kullanılan oyların basit hesaplanması ve temsilde yakınlık gibi hususlar, sistemin başlıca faydaları olarak kabul edilmektedir. Sistem, oyların hesaplanması bakımından iki turlu, tercihli ve devredilebilir oylama yöntemine göre daha kolay olmaktadır. Fakat çoğu seçmenin oyunun boşa gitmesine neden olan yüzen oylar olarak da adlandırılan temsil edilmeyen oyların fazlalığı, temsilde adalet ilkesiyle çelişkisi, salt çoğunluk aranmadığı için meşruluk sorunlarına yol açması gibi durumlar sistemin sakıncaları arasında sayılmaktadır.

Siyaset biliminin bilinen varsayımına göre, dar bölgesi tek turlu çoğunluk sistemi, ‘iki kanatlı’ bir demokrasiye yol açarak iki partili sistemi özendirmektedir. M. Duvarger, bu varsayımın ‘sosyolojik’ bir kanun olduğunu belirtmektedir (Türküne, 2013: 372). İngiltere’de Muhafazakâr Partisi ve İşçi Partisi, ABD’de Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti ikili partiyi özendirme açısından örnek olarak gösterilebilir.

Dar bölgesi tek turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı bir bölgede yukarıda da bahsedildiği gibi seçim bölgesinde adayın seçilebilmesi için salt çoğunluk değil, basit çoğunluk aranmaktadır.

Örneğin, A, B, C, D adlı dört adayın katıldığı seçim bölgesinde kullanılan geçerli oy sayısı: 100.000 ve katılan adayların aldıkları oy oranları aşağıdaki gibidir:

A:	35.000
B:	40.000
C:	15.000
D:	10.000

Bu sonuca göre B adayı, geçerli oylardan aldığı %40 oranla basit çoğunluğu elde ettiği için seçimi kazanmış sayılmaktadır ve geriye kalan %60 oy temsil edilmemiştir. Bu şekilde son derece basit bir hesaplama sahip olan sistem, parlamentoda ikili siyasi parti hayatını meydana getirebilir ve iktidarlık yarışı iki siyasi parti arasında gerçekleşebilir. İlk turda salt veya herhangi bir nitelikli çoğunluk aranmadığı için iki büyük partiden diğer partileri seçmek isteyen seçmenler, oyunun boşa gideceği varsayımıyla benimsemediği partiye oy verebilmektedir. Seçimin iki turlu veya tercihli oyla yapılması, bu sorunu hafifletebilir.

Sistemdeki temsil adaletsizliği, üç ayrı seçim bölgesinde aşağıda örneklendirilmiştir. X, Y, Z adında üç seçim bölgesinin seçim bölgelerinde A ve B partilerinin aldığı oy oranları aşağıdaki şekildedir:

Partiler	X Seçim Bölgesi	Y Seçim Bölgesi	Z Seçim Bölgesi	Sonuç
A Partisi:	20.000	8.000	15.000	2 Temsilci
B Partisi:	10.000	50.000	5.000	1 Temsilci

Sonuçlarda görüldüğü gibi üç ayrı seçim bölgesinde, A partisinden toplamda 43.000 oyla iki temsilci seçilebilirken B partisinden 65.000 oyla bir temsilci seçilebilmiştir. Dolayısıyla bazı seçim çevrelerinde bu örnekteki gibi adaletsiz sonuçlar meydana gelebilmektedir. Büyük siyasi parti ve küçük siyasi partilerin aldıkları oy oranlarıyla mecliste kazandıkları sandalye sayısı arasındaki orantısızlık, ‘‘Küp Kanunu’’(Cube Law) ile formüle edilmektedir. Bu kanuna göre; her siyasi partinin elde ettiği sandalye oranı, elde ettikleri oy oranlarının küpüne eşit olmaktadır. X ve Y siyasi partileri arasındaki oy oranı, X/Y ise, elde edilen sandalye sayısı oranı, kazanan X kaybeden ise Y olarak gösterilirse X^3/Y^3 şeklinde olmaktadır. Örneğin, bir seçim bölgesinde X partisi, kullanılan geçerli oyların $3/5$ ’ünü, Y partisi $2/5$ ’ini elde etmişse temsil oranları, $3/2$ değil $3^3/2^3 = 27/8$ ’dir (Teziç, 2014: 340). İki parti sistemi olan İngiltere ve ABD’de uygulanan dar bölgeli tek turlu çoğunluk sisteminin sonuçları, Küp Kanunuyla açıklanabilir.

Küp Kanunuyla da kanıtlanan dar bölgeli tek turlu çoğunluk sisteminin ürettiği temsil adaletsizliği, iki siyasi partinin dışındaki üçüncü ve diğer siyasi partilerin aleyhine işlemektedir. Böylece seçimler, ağırlıklı düzeyde iki siyasi partinin gölgesinde geçmekte ve seçmenler de mecburi olarak oyların boşa gitmemesi amacıyla kendisine en yakın olarak benimsediği partiyi tercih edebilmektedir (Uzun, 2018: 18, 19).

3.1.1.2. Tek İsimli (Dar Bölgesi) İki Turlu Çoğunluk Sistemi

“İngiliz Sistemi” olarak da isimlendirilen tek isimli tek turlu seçim sistemine karşın tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi ise daha çok geleneksel “Fransız Sistemi” olarak bilinmektedir (Yavaşgel, 2004: 91). Bu sistemde adayın ilk turda seçilebilmesi için basit çoğunluk değil, salt çoğunluk yani kullanılan geçerli oyların yarısından bir fazlası aranmaktadır.

Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde, adayın ilk turda seçilebilmesi için iki şart mevcuttur. İlk olarak, adayın seçim bölgesinde kullanılmış geçerli oyların salt çoğunluğunu yani yarıdan bir fazlasını alması; ikinci olarak, o seçim çevresinde toplam seçmen sayısının en az dörtte bir ($1/4$) oranında oy elde etmesi gerekmektedir. Bu iki şartın aranması, katılım oranının düşük olduğu seçim çevresinde adayın ilk turda seçilmesini önlemek amaçlıdır. Birinci turda ise bu iki şartı yerine getiremeyen vekil adayları, balotaja takılır ve buna “balotajda olanlar” adı verilir (Teziç, 2014: 343). Bu seçim sisteminde bütün adaylar ilk turda seçilmezse bir hafta sonra ikinci tur seçim yapılır ve ikinci turda kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday seçimi kazanmış sayılmaktadır. Ancak ikinci tura katılabilmek için adayın, birinci turda belirli bir o yüzdesine ulaşması gerekmektedir. Örneğin, Fransa’da 1986 yılına kadar bu sistem uygulandığı zaman, seçmenlerin en az %12,5’lik oranını ilk turda elde edemeyen aday, ikinci tur seçimlerine katılamamaktadır (Yavaşgel, 2004: 92).

Sistemin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla iki örnek verilebilir. İlk örnekte, seçim bölgesinde birinci turda kullanılan geçerli oy sayısı: 60.000 ve adayların aldıkları oy oranı aşağıdaki gibidir:

A:	35.000
B:	10.000
C:	8.000
D:	7.000

Bu sonuca göre A adayı, ilk turda salt çoğunluğu yani oyların yarısından bir fazla olan sayıyı elde ettiği için ikinci tura gerek kalmadan birinci turda seçilmiş olacaktır.

İkinci örnekte ise 93.000 seçmenin bulunduğu seçim bölgesinde, kullanılan geçerli oy sayısı: 81.000 ve adayların aldıkları oy oranı aşağıdaki gibidir (Teziç, 2014: 343):

A:	30.500
B:	17.500
C:	13.000
D:	8.000

E: 11.700

Bu sonuca göre, adaylardan hiçbiri, $40.501 (81.000/2+1)$ olan salt çoğunluğu sağlayamadığı için, ikinci tur seçimi yapılacaktır. Fakat D adayı, seçmenlerin %12.5'ine eşit sayıda ($93.000 \times 12,5 = 11.625$) oy elde edemediği için ikinci tur seçimlerine katılamaz. Yapılacak ikinci tur seçiminde ise kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday, seçimi kazanacaktır.

Sistemin kaynağı olan Fransa'da, Maurice Duverger'e göre, iki turlu olan seçimlerde ilk turda yeterli oyu alamayan adaylar veya partiler ikinci turda çekilirler ya da feragat ederler. Fransa'da ise "çekilme" (retrait) ve "feragat" (désistement) kavramları birbirlerinden ayırt edilmektedirler. Feragat eden partiler/adaylar, seçimi terk ederken seçmenlerini belirli bir partiye/adaya oy vermeye yönlendirirler. Dolayısıyla ikinci tur seçimlerinde partiler veya adaylar arasında feragat anlaşması söz konusu olabilmektedir (Duverger'den akt. Armaoğlu, 1953: 56).

Dar bölge iki turlu çoğunluk sistemi; tek turlu çoğunluk sisteminden ayrı olarak çok partili hayata daha geniş yer verir, ilk turda salt çoğunluğun aranmasıyla meşruluk krizlerini ortadan kaldıracaktır, ideolojileri veya hedefleri yakın olan partileri bir araya getirebilmektedir. Dolayısıyla sistem, partiler arası kutuplaşma yerine partiler arası işbirliğine zemin hazırlamaktadır. Dar bölge iki turlu çoğunluk sistemi, parlamenter sistemde istikrarsız hükümetlere sebep olacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Fakat Türkiye gibi başkanlık sistemi eksenli hükümet sistemini uygulanan ülkelerde böyle bir problem meydana gelmeyecektir. Fransa'da 1958 yılına kadar 70 yılda 104 hükümetin meydana gelmesinin asıl sebebi, uygulanan dar bölge iki turlu seçim sistemi değil, parlamenter hükümet sisteminin uygulanmasıydı. Daha sonrasında Fransa'da yarı-başkanlık hükümet modeline geçilmiş ve istikrarsız hükümet bağlamındaki koalisyon krizleri aşılmıştır.

TÜSİAD tarafından Seyfettin Gürsel'e hazırlatılan "Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem" adlı çalışmada Gürsel, Türkiye için "Nisbi Takviyeli İki Turlu Sistem" önermiştir. Önerilen sistemde, meclisteki 550 sandalyeden 50'si için nispi (orantılı) yöntemle geniş seçim çevreleri, geriye kalan 500 sandalye için de iki turlu çoğunluk yöntemiyle 500 dar bölge oluşturulmuştur. Gürsel'in önerdiği sistemde, dar bölge seçim çevresinde adayın ilk turda seçilebilmesi için salt çoğunluk aranacak, ilk turda bu çoğunluk sağlanmazsa birinci turda bölgedeki seçmenlerin en az %12.5 oranında oy oranını aşan partiler, bir ya da iki hafta sonra ikinci tur seçimine katılacaklardır. İkinci tur seçimlerinde ise basit çoğunluğu elde eden aday, seçimi kazanmış olacaktır (TÜSİAD, 1996: 56). Dolayısıyla Gürsel'in önerdiği sistem, dar bölge açısından Fransa'da uygulanan seçim sistemiyle bağlantılıdır. Bunlara ek olarak,

Gürsel'in raporu hazırladığı yıllarda Türkiye'de parlamenter hükümet sistemi uygulanmaktaydı ve parlamentodaki temsilci sayısı, 600 değil 550 idi.

Gürsel, 1996 yılında kaleme aldığı ‘‘Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem’’ adlı çalışmasından altı yıl sonra (2002’de) Erhan Bozdağ ile beraber ‘‘Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar’’ adlı çalışmasını kaleme almıştır. Bu çalışmada da dar seçim bölgesinde iki turlu seçim sistemi önerilmiştir. Fakat bahsedilen ilk çalışmada dar bölgesel seçim çevresinde birinci turda bölgedeki en az %12.5 oranında oy oranını aşan partilerin ikinci tura katılacağı belirtilirken, ikinci çalışmada bu oran %15 olarak belirlenmiştir (TÜSİAD, 2002: 59).

Dar bölgesel iki turlu çoğunluk seçim sistemi, başta Fransa olmak üzere Cezayir’de, bazı eski Doğu Bloku ülkelerinde, Ukrayna gibi Bağımsız Devletler Topluluğu’na üye olan bazı ülkelerde uygulanmaktadır (Türk, 2006: 81).

3.1.1.3. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Tercihli Oy/Alternatif Oy Sistemi

Dar seçim çevrelerinde uygulanabilen ‘‘Alternatif Oy Sistemi’’ olarak da adlandırılan tercihli oy sistemi, salt (mutlak) çoğunluk sistemine dayalı tek turlu seçim sistemidir. Sistemin en temel özelliği, iki turlu çoğunluk sisteminden meydana gelen sonuçların tek turda birleştirmesidir (Yavaşgel, 2004: 101).

Dar bölgesel tercihli tek turlu çoğunluk sisteminde, tek adlı bir seçim bölgesinde seçmen, bütün adayların adlarının olduğu bir listeden dilediği adaylara oy verebilmektedir ve bu sistem Avustralya’da uygulanmaktadır. Sistemde seçmenler, seçilmesini istedikleri adayları/partileri sırasıyla 1, 2, 3... şeklinde kendi tercihlerine göre numaralandırırlar. Oylamanın sonucunda ilk tercihler, dikkate alınır ve salt çoğunluğu elde eden aday, diğer tercihlere bakılmaksızın seçilmiş sayılır. Fakat ilk turda mutlak çoğunluğu kimse sağlayamazsa ilk tercihte en az oy alan aday yarışmadan çekilir ve bu adayın birinci tercih olarak yazılmış olduğu oy pusulasındaki ikinci tercih oylarının kimlere verildiği hesaplanır, diğer adayların birinci tercih oylarına ilave edilir. Bu işlemlere rağmen hala hiçbir aday, salt çoğunluğu elde edemezse kalanlar içindeki en az birinci tercih oyu almış aday yarışmadan çıkarılarak aynı şekilde sonuç alınıncaya kadar tekrarlanır (Sezen, 1994: 158).

Örneğin, 7.000 oy kullanıldığı ve A, B, C, D, E adlı beş adayın yarıştığı bir seçim bölgesinde birinci tercih dağılımı şu şekildedir:

A:	3000
B:	850
C:	1000

D: 950

E: 1200

Yapılan oylamada hiçbir aday, salt çoğunluğu (3500+1) elde edemediği için ilk tercihte seçilen olmamıştır. Bu nedenle, en az oy elde eden B adayı yarışmadan çekilecek ve B adayının birinci tercih olarak yazılmış olduğu oy pusulasındaki ikinci tercih oylarının kimlere verildiği hesaplanacaktır. B adayı için oy pusulasında ikinci tercih oyları şu şekilde saptanmıştır:

A adayı için: 550

C Adayı için: 250

İkinci Tercih Olmayan Oy: 50

Böylece toplam oyların durumu şu şekilde olmuştur:

A adayının toplam oyu: $3000+550=3550$

C Adayının toplam oyu: $1000+250=1250$

D Adayının toplam oyu: 950

E Adayının toplam oyu: 1200

Bu sonuca göre A adayı, 3550 toplam oyla salt çoğunluğu elde ettiği için seçilecektir. Armaoğlu'na göre bu sistem, en zayıf partiyi seçimin hakimi yapacaktır (Armaoğlu, 1953: 39).

Tercihli oy sisteminin düzenli bir şekilde uygulanabilmesi için seçmenlerin, ikinci tercih oylarını boş bırakmaması gerekmektedir. Aksi takdirde seçimlerin sonunda ilk tercihte hiçbir aday salt çoğunluğa ulaşamazsa ve ikinci tercihte de oyların kullanılmaması durumunda seçimler tekrarlanabilir. Bu durumun önlenmesi için üçüncü tercihler de dikkate alınabilir veya başka düzenlemeler yapılabilir.

Tercihli oy sistemi diğer adıyla alternatif oy sistemi, seçimlerde özellikle ikinci tercih için partiler arasında işbirliğine gidilmesine ihtimal vermektedir. Dolayısıyla partiler arasında ittifak oluşturmada da olanak sağlamaktadır. Esasında tercihli oy sistemi ile iki turlu oy sistemi arasında bağlantı söz konusudur. Her iki sistem, partiler arası işbirliğini teşvik eder ve salt çoğunluk arandığı gerekçeyle meşruluk sorununu hafifletebilmektedir. Ancak iki turlu oy sisteminde ikinci turda basit çoğunluk arandığı için seçim, en fazla ikinci turda tamamlanabilir ve aksi durumlar dışında yeni seçime gidilmez. Tercihli oy sisteminde ise iki turlu oy tek turda birleştirilir, çoğunlukçu uzlaşa sağlanır ve temsil edilmeyen oylar sorunu daha az görülür.

3.1.1.4. Tek İsimli (Dar Bölgesi) Devredilebilen Oy Sistemi

Devredilebilen oy sisteminde seçime katılan adayların, oylarını bazı durumlarda başka bir adaya devretme hakkına sahip olmasıdır. Her seçim çevresinde partiler, tek bir aday için seçime dahil olur ve yapılan oylamada kullanılan geçerli oy sayısının salt çoğunluğunu elde eden aday seçimi kazanmış olur. Bu çoğunluğu elde edemeyen aday, herhangi bir seçim bölgesindeki kendi partisinden bir ya da birkaç adaya oylarını devredebilmektedir. Devir oyunun tek koşulu oyu devralan adayın, kendi seçim çevresindeki oyların belli bir oranını aşması gerekmektedir. Devredilen oylar ile salt çoğunluğu elde eden aday, aynı şartla artan oylarını (varsa) başka bir adaya devredebilmektedir. Bu şekilde artan oylar da değerlendirmeye alınarak oy kaybı azalabilmektedir (Sezen, 1994: 160). Dolayısıyla bu yöntemle tüm seçim bölgesinde seçmenlerin oylarının boşa gitmemesi amaçlanmıştır (Öztekin, 2014: 197).

Devredilebilir oy sistemi, oyların boşa gitmemesi yönünden olumlu karşılanabilir. Fakat sistemin oldukça karmaşık olmasından dolayı tercih edilmeyen bir seçim sistemi olabilir.

3.1.1.5. Dar Bölgesi Seçim Sisteminin Değerlendirilmesi

Dar bölge yöntemi, seçim çevrelerinin dar bölgelere bölünmesi ve her belirlenen bölgeden bir temsilcinin seçilmesi esasına dayanan sistemdir. Dar bölgeler, ilçe esaslı veya yapay şekilde oluşturulabilir. Dar bölge sistemi, ilke olarak “tek kazanan” sistemidir. Cumhurbaşkanlığı veya milletvekilliği seçimleri için çeşitli şekilde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmaktadır. Meclis üyesi seçimleri için Türkiye’de şimdiye kadar hiç uygulanmamıştır. Meclis seçimleri için çok daha popüler olan nispi temsil sistemleriyle mukayese edildiğinde, bazı üstünlükleri ve sakıncaları göze çarpmaktadır (Erkut, 2013: 9).

Bu sistem; İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Avustralya ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde çeşitli yöntemlerle uygulanmaktadır. Dar bölge esaslı seçim sisteminin tek başına uygulandığı yerlerde meclisteki sandalye sayısı kadar dar bölge oluşturulmaktadır. Örneğin, tek meclisin olduğu ve tek başına dar bölgesi çoğunluk sisteminin uygulandığı bir ülkede 400 temsilci mevcutsa, ülke 400 seçim çevresine bölünmektedir. Ancak bu ülkede dar bölgesi çoğunluk sisteminin yanında nispi temsil sistemi de uygulanırsa, 400 temsilci dar ve geniş bölgelere dağıtılmaktadır. Örneğin, Federal Almanya’da Ulusal Meclis’in bir kısmı dar bölgeden seçilen temsilcilerle, diğer kısmı geniş bölgelerden seçilen temsilcilerden oluşmaktadır.

Dar bölge esaslı seçim sistemi, yukarıda da açıklandığı gibi tek turlu, iki turlu, tercihli ve devredilebilen oylama yöntemleriyle uygulanabilmektedir. Örneğin, ABD ile İngiltere’de tek turlu, Fransa’da iki turlu ve Avustralya’da tercihli oy yöntemi uygulanmaktadır. Dolayısıyla dar bölge esaslı seçim sisteminin üstünlükleri ve sakıncaları uygulanan oy yöntemine göre değişiklik arz edebilir.

Dar bölge esaslı seçim sisteminin üstünlükleri ya da yararları şu şekilde özetlenebilir:

- Sistemde, seçim sonuçlarının hesaplanması genel olarak basittir ve karmaşıklık söz konusu değildir.
- Yönetimde istikrar ilkesi bakımından başarılı bir seçim sistemidir. Özellikle parlamenter hükümet sistemi uygulanan ülkelerde, istikrarsız hükümetlerin kurulmasını önleyerek istikrarlı hükümetlerin kurulmasına olanak sağlayabilmektedir.
- Seçmen ve temsilci arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirebilmektedir.
- Hem seçmene hem de temsilciye sorumluluk kazandırabilmektedir.
- Yasama organındaki temsilciliği meslek haline getirmek anlamında olan yasama kariyerciliğini engelleyebilmektedir.
- Parti esaslı yerine aday esaslı oylamayı meydana getirerek, adayların kalitesini arttırmayı teşvik edebilmektedir.
- Bölgesel sorunların ve çözümlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmektedir.
- Dar bölgede seçilen temsilci, yapacağı işlemlerden sorumlu tutulabilmektedir. Şayet temsilci, sorumlulukları yerine getirmezse seçmen tarafından cezalandırılabilir ve bir sonraki seçimde seçilemeyebilir. Bu yönleriyle, hesap verebilirlik de ön plana çıkabilmektedir.
- Dar bölge sisteminde ülkede tüm coğrafyanın temsil edilmesi sağlanabilmektedir.
- Bölgelerin gelişmesine olanak sağlayabilmektedir.

Dar bölge sistemine yönelik temel sakıncalar ise aşağıda açıklamalı şekilde maddeler halinde belirtilmiştir:

- **Parlamentoda iki kanatlı parti meydana getirebilmektedir:** Bu husus, dar bölge sisteminin bazen olumlu yanlarında gösterilmiş, bazen de olumsuz yanlarında gösterilerek eleştirilmiştir. Parlamentoda iki kanatlı parti oluşturulması, genel olarak tek turlu çoğunluk yöntemi uygulanan bölgelerde mevcuttur. Örneğin, dar bölge sisteminin tek turlu yöntemle uygulandığı İngiltere ve ABD’de yapılan seçimlerde iki parti ön plana çıkmaktadır. Fakat iki turlu veya tercihli oylama yöntemi sonucunda ikiden fazla siyasi parti ön plana çıkabilmektedir. Çünkü iki

turlu veya tercihli oylama yöntemi, partiler arası işbirliğini teşvik ederek mecliste ikiden çok partilerin olmasına olanak sağlayabilmektedir. Dolayısıyla iki turlu veya tercihli oylama yöntemi uygulanarak bu olumsuz eleştiri hafifletilebilir.

- **Temsilde adalet ilkesiyle çelişebilmektedir:** Daha önce de belirtildiği gibi “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkesi birbirleriyle çelişen ifadelerdir. Gerçekten de iki ilkeyi tam olarak gerçekleştirebilecek tek başına bir seçim sistemi mevcut değildir. Nispi temsil sistemlerinde temsilde adalet ilkesi ön plandayken, çoğunluk sistemlerinde yönetimde istikrar ilkesi ön pladadır. Dolayısıyla seçim sistemlerinde iki ilkeden bir tanesi feragat edilmektedir. Çoğunluk sistemleri içerisinde yer alan dar bölge sistemi ise farklı yöntemlerle uygulanarak yönetimde istikrar ilkesine daha yakındır. Sistemin, temsilde adalet ilkesine ters düştüğüne 2016 yılında yapılan ABD seçimleri örnek gösterilmektedir. Tek turlu olarak yapılan 2016 genel seçim sonucunda, Demokrat Parti adayı Hillary Clinton, ülke genelinde 65,8 milyon oy almasına rağmen 63 milyon oy alan rakibi Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump’tan daha az delege çıkartarak seçimi kaybetmiştir (Federal Election Commission, 2017: 3, 5). Fakat seçim sisteminde oylama yönteminin tercihli olmasıyla, temsilde adalet ilkesi ve meşruluk tartışmaları önlenebilir. Çünkü tercihli oylama yönteminde; salt çoğunluk aranmakta ve seçmene birden fazla tercih hakkı verilmektedir. Böylece çoğunlukçu uzlaşısı daha çok sağlanarak temsil edilmeyen oylar sorunu hafifletilebilir. Keza ABD ve İngiltere’deki tek turlu çoğunluk seçim sistemi sonuçlarında sürekli meşruluk ve temsilde adalet tartışılırken, iki turlu oylamayı uygulayan Fransa ve tercihli oylamayı uygulayan Avustralya’da ise yapılan seçim sonuçlarında meşruluk tartışmalarının pek olmadığını belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla her dar bölge sisteminin uygulandığı yerde, temsilde adalet ilkesi ve meşruiyet zedelenmemektedir. Dar bölgeli seçim sistemi sonucundaki temsiliyette adaletsizliği önleyebilmenin veya hafifletebilmenin diğer bir yolu da dar bölge seçim sisteminin yanında nispi temsil sisteminin uygulanmasıdır. Dolayısıyla karma seçim sistemi veya nispi destekli dar bölge esaslı seçim sistemi ile temsilde adalet ilkesinin çiğnenmesi önlenebilir. Çalışmada ise nispi destekli tercihli oylamalı dar bölge sistemi önerilmiştir.
- **Temsil edilmeyen oylar (yüzen oylar) oldukça fazladır:** Dar bölge sistemi, çoğunluk esasına dayalıdır ve çoğunluk seçim sistemine yönelik temel eleştirilerden bir tanesi de temsil edilmeyen oyların nispi temsile göre daha çok

olmasıdır. Fakat yukarıdaki durumlar gibi burada da dar bölge sisteminin yanında oylama yönteminin önemi bulunmaktadır. Örneğin, dar bölgeli tek turlu seçim sistemini uygulayan bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı: 2000 ve yarışan dört adayın aldıkları oylar sırasıyla şu şekilde olsun: A:600, B:500, C:460, D:440. Bu sonuca göre, A basit çoğunluğu elde ederek seçimi kazanacak ama geriye kalan 1400 oy temsilsiz kalacaktır. Fakat tercihli oylama yönteminde, ikinci tercihler veya diğer tercihler de dikkate alındığı için temsil edilmeyen oylar sorunu önlenabilir ve çoğunlukçu uzlaşısı sağlanabilir.

- **Dar bölge sisteminde yerel nüfuz sahibi insanlar ve zenginler, seçimleri etkileyebilmektedir:** Bu eleştiri, sosyolojik açıdan Türkiye özelinde değerlendirildiği zaman yerel nüfuz sahibi insanlar ile türevlerinin seçimleri etkilemesi, günümüzde yok denilecek kadar azdır. Demokratik ülkelerde seçimler ve referandumlar demokratik prensiplere göre yapılmaktadır. Örneğin, T.C. 1982 Anayasası 67. maddesine göre seçimler ve referandumlar; serbest, eşit, gizli, tek dereceli, açık sayım ve döküm işlemine göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılmaktadır (T.C. 1982 Anayasası, md. 67). Dolayısıyla Anayasa, seçmenleri bu tür konularda garanti altına alarak seçmenlere irade serbestisi tanımıştır ve seçmenler böylece baskı altında kalmaksızın dilediği temsilcisini seçebilmektedir. Sonuç olarak bu eleştiri, modern demokrasi için geçerliliğini yitirmiştir denilebilir.
- **Dar bölge sistemi, parti disiplinini zayıflatabilir:** Siyasi partilerin kalitesinde en önemli etkenlerden bir tanesi de partideki adayların niteliğidir. Partideki adayların niteliği yoksa partinin ideolojisi, prensipleri vb. durumlar hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Bilakis; partideki adaylar veya isimler, ne kadar nitelikli olurlarsa bu durum, ilgili siyasi partinin lehine olabilir. Dar bölgeli seçim sistemi, yukarıda olumlu yönlerinde belirtildiği gibi adayın kalitesini arttırmasına neden olan ve adaya daha çok sorumluluk yükleyen bir modeldir. Fakat bunlara rağmen dar bölge esaslı seçim sistemi sonucunda temsilciler daha çok seçmenle yakınlığı için parti disiplini zedelenebilir. Bu sebeple, çalışmada bu olumsuz yönün de giderilebilmesi için dar bölge seçim sisteminin yanında siyasi partilerin belirleyeceği listeli adaylar için nispi temsil sistemi öngörülmüştür.
- **Mecliste teknokrat kadroların oluşmasını engelleyebilmektedir:** Dar bölge esaslı seçim sisteminin tek başına uygulanması halinde, seçilen veya seçilecek temsilciler, sürekli bölgelerin sorunlarıyla ve seçmenlerle ilgilenecekleri için meclisin idari işleri aksayabilecektir. Böylece, mecliste teknokrat kadroların

oluşması sorun haline gelebilir. Fakat dar bölge seçim sisteminin yanında nispi temsil sisteminin uygulanmasıyla mecliste teknokrat kadroların oluşmasına imkân sağlanabilecektir. Dolayısıyla karma seçim sistemi veya nispi destekli dar bölge çoğunluk sistemi ile hem seçmen-seçilen arasında ilişki sağlanabilecek hem de mecliste teknokrat kadrolar oluşabilecektir.

Sonuç olarak dar bölge esaslı seçim sisteminin üstünlükleri, sakıncalarından daha fazla olsa da sistem, tek başına uygulandığı takdirde birçok sorunları beraberinde getirebilir. Bu sorunların engellenmesi veya hafifletilmesi için dar bölge seçim sisteminin yanında nispi temsil sistemi, tam olarak veya destekli şekilde uygulanabilir. Bu hususlara dikkat edilerek çalışmada, dar bölge seçim sisteminin yanında nispi temsil desteği öngörülmüştür.

3.1.2. Listeli Çoğunluk Sistemi

Listeli çoğunluk sistemi, çok üyeli olan geniş seçim çevresinde çoğunluk esasına dayalı seçim sistemidir. Seçime katılan siyasi partilerin seçmenlere temin ettikleri listelerdeki aday sayısı, o seçim çevresinin temsil edileceği sayı kadardır. Örneğin, hesaplama sonucunda bir seçim çevresinde altı adayın belirlenmesi ve beş partinin yarıştığı kabul edilirse her parti, altı aday listesini hazırlar ve seçmene listeli şekilde sunar. Bu seçim çevresinde beş partinin ve her partiden altı adayın olması, 30 (5x6) adayın yarıştığı anlamına gelmektedir.

Listeli çoğunluk seçiminde uygulanacak liste türleri farklı olabilmektedir. Kapalı (blok) listede seçim yarışı sadece listeler arasında yapılır. Serbest liste uygulamasında ise bir siyasi partinin temsilci adayları, hem kendi aralarında hem de diğer siyasi partilerin adayları ile yarışma halinde olurlar (Atar'dan akt. Yavaşgel, 2004: 98). Dolayısıyla birden fazla adaya oy verilmektedir ve buna 'çok isimli seçim' adı verilmektedir (Teziç'ten akt. Yavaşgel, 2004: 98).

Listelerin belirlenmesinde ise farklı yöntemler kullanılabilir. Bu yöntemler, kapalı (blok) ve karma liste olarak ikiye ayrılmaktadır. Kapalı yani blok liste yönteminde seçmen, kendisine temin edilen aday listeden birini tercih etme hakkına sahiptir ve liste üzerinde değişiklik yapmadan oyunu sandığa atmaktadır. Karma liste yönteminde ise seçmenler, oy pusulasındaki aday listesinde değişiklik yapma hakkına sahiptir, yani listeden bazı adları silerek yerine farklı listede bulunan isimleri yazma hakkına sahiptir.

Listeli çoğunluk sistemi; tek turlu, iki turlu, tercihli gibi oylama yöntemleriyle uygulanabilmektedir. Tek turlu oylama yönteminde basit çoğunluk aranır ve basit çoğunluğu elde eden aday/adaylar seçimi kazanır. İki turlu oylama yönteminde ise ilk turda salt çoğunluk yani mutlak çoğunluk koşulu söz konusudur. Türkiye'de milletvekili genel seçimlerinde, iki

turlu çoğunluk sistemi bugüne kadar uygulanmamıştır. Fakat listeli tek turlu çoğunluk sistemi, 1950 ve 1960 yılları arasındaki genel seçimlerde (1950, 1954, 1957) uygulanmıştır.

Aşağıda sırasıyla; Türkiye’de listeli tek turlu çoğunluk seçim sistemlerinin uygulandığı 1950, 1954, 1957 genel seçimlerinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.1 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler ve Adaylar	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
DP	53.3	420	85.4	+32.1
CHP	39.8	69	14.2	-25.7
MP	3.1	1	0.2	-2.9
Bağımsızlar	4.8	3	0.6	-4.2

Kaynak: Türk ve Tuncer, 1995: 62

Bu sonuçla beraber, 1923 yılından beri tek başına iktidarda kalan CHP, seçimi kaybetmiş ve sandalyenin büyük çoğunluğunu kazanan DP tek başına iktidar olmuştur. Alınan oy oranı ve kazanılan sandalyeye dikkat edildiğinde temsiliyet sapması, %32.1 ve bu rakam, listeli çoğunluk sistemlerinin tartışılmasını daha da alevlendirmiştir.

Bu dönemlerde seçim tartışmalarının ilginç noktası ise 1950 genel seçiminden önce DP’nin nispi temsil sistemini tavsiye etmesiydi. Bu tavsiyeye, iktidarda kalacağını tahmin eden CHP itibar etmemiştir. 1950 genel seçiminden önce nispi temsil sistemini tavsiye eden DP, 1950’deki seçim sonuçlarından sonra bu seçim sisteminden memnun kalmış ve iktidarlığını kalıcı hale getirmek için listeli çoğunluk sistemini değiştirmemiştir (Özgül, 2002: 112).

Listeli tek turlu çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı 1954 seçimleri şu şekildedir:

Tablo 3.2 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler ve Adaylar	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
DP	57.6	505	93.2	+35.6
CHP	35.4	31	5.8	-29.6
CMP	4.9	5	0.9	-4
KP	0.6	-	-	-0.6
Bağımsızlar	1.5	1	0.02	-1.48

Kaynak: Çavdar, 2013: 48

Sonuçtan da anlaşılacağı üzere temsilde adaletsizlik ciddi oranda yüksektir. DP dışında siyasi partilerin aldıkları oy oranları toplamda %42,4 olmasına rağmen kazandıkları sandalye sayısı sadece 37 olabilmektedir.

Bu dönemlerde seçim kanunları gereği, milletvekili sayısı nüfusa bağlıydı ve bu sebeple nüfus arttığında toplam milletvekili sayısı da artmaktaydı. 1950 genel seçimlerinde milletvekili sayısı 487 iken 1954'te 542'ye yükselmiştir (TBMM, 1982: 95).

1954 seçimlerinde de çoğunluğu elde eden DP, Türk siyasal hayatında ilk defa rastlanan "Gerrymandering" usulünü gerçekleştirmiştir. Yani daha çok sandalye elde etmek adına yapay bir seçim çevresi oluşturulmuştur. 10 Şubat 1954 tarihinde kurulan CMP, 1954 seçimlerinde Kırşehir vilayetinde yüksek oy almıştır. Bunun üzerine DP, bu vilayetin ilçelerini başka vilayetlere bağlamış ve kendi adaylarının lehine olacak yapay bir seçim çevresi oluşturmuştur. Buna ek olarak daha önce CHP'ye yüksek oranda oy çıkan Malatya vilayeti de Malatya ve Adıyaman olarak ikiye bölünmüştür (TBMM, 1982: 95).

Listeli tek turlu çoğunluk seçim sisteminin son uygulandığı 1957 genel seçimlerinin sonuçları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.3 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler ve Adaylar	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
DP	47.9	424	69.5	+21.6
CHP	41	178	29.2	-11.8
CKMP	7.1	4	0.66	-6.44
HP	3.9	4	0.66	-4.2
Bağımsızlar	0.1	-	-	-

Kaynak: Türk ve Tuncer, 1995: 63

1957 genel seçim sonuçlarına bakıldığında, muhalefetin 1954 seçimlerine göre güçlendiği ve DP'nin hem oy oranında hem de elde ettiği sandalye sayısında düşüş görülebilmektedir.

Yukarıda, Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında tek turlu listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı 1950, 1954 ve 1957 genel seçim sonuçları, tablolarla gösterilmiştir. Yapılan üç seçim sonucunda da DP, uygulanan seçim sisteminin de etkisiyle tek başına iktidarı elde etmiştir. Seçimlerde uygulanan seçim sisteminin "temsilde adalet" ilkesine oldukça çelişkili olduğu söylenebilir.

1950, 1954 ve 1957 yılları arasında uygulanan listeli çoğunluk sistemi, DP lehine tek parti iktidarını doğurmuştur. Ancak 1957 genel seçimi, Adanan Menderes öncülüğünde DP'nin katıldığı son genel seçim olmuştur. Çünkü 27 Mayıs 1960 tarihinde 37 subaydan oluşan sabahın ilk saatlerinde silahlı kuvvetler yönetime el koymuş ve bu süreçten sonra DP kapatılmıştır (Çavdar, 2013: 79). 1961 yılında ise seçim çevresi barajlı D'Hondt seçim sistemine geçilmiştir. Türkiye'de ilk defa 1961 genel seçimlerinde uygulanan D'Hondt sistemi, 1965 genel seçimi dışında günümüze kadar olan tüm genel seçimlerde uygulanmıştır.

3.2. Nispi (Orantılı) Temsil Sistemleri

Çoğunluk sistemlerinin temsildeki adaletsizliğini dikkate alarak geliştirilen nispi (orantılı) temsil sistemlerinin ana amacı, seçimlere katılan her parti gruplarına aldıkları oy oranları ile orantılı temsiliyet oluşturmaktır. Dolayısıyla nispi temsil sisteminde, "temsilde adalet" ilkesi ön plandadır. Fakat özellikle parlamenter sistemlerde koalisyon hükümetlerine zemin hazırlaması ve zayıf iktidarın oluşmasına olanak sağlaması nedenleriyle "yönetimde istikrar" ilkesine ters düşmektedir. Nispi temsil sistemleri, geniş seçim çevrelerinde uygulanabilmektedir.

Nispi temsil sistemi, sadece liste usulü sistemle uygulanabilmektedir. Nispi temsil sistemi, tek isme dayanan dar bölge seçim çevresi yerine birkaç temsilci çıkaracak bir seçim çevresi gerektirmektedir. Böylece geniş seçim çevresinden birden fazla temsilci seçileceğinden temsilcilerin siyasal partilere göre listelere göre girmesi gerekmektedir (Çam, 1999: 494).

Nispi temsil sistemindeki seçim bölgesinde kullanılan oyların dağılımına göre seçilenlerin sayısı saptanırken birkaç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; çevre seçim sayısı³ (seçim kotası) yöntemi, değişmez tek sayı yöntemi ve ulusal seçim sayısı yöntemidir (Yavaşgel, 2004: 111, 112). Bunların dışında artık oyların tek seferde değerlendirilmesini sağlayan geliştirilmiş seçim sayısı (Hagenbach- Bischoff) yöntemi vardır (Sezen, 1994: 196).

- **Çevre Seçim Sayısı (Seçim Kotası):** Bu yöntemde çevre seçim sayısı, bir seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların o bölgenin çıkaracağı aday sayısına bölünmesiyle saptanmaktadır. Seçim bölgesinde partilerin aldıkları geçerli oy sayısı, saptanan seçim sayısının kaç katı kadar varsa seçime dahil olan partiler, o kadar temsilci elde ederler (Çam, 1999: 494). Seçim sayısı (kotası) formülü şu şekildedir: Seçim Sayısı = Geçerli oy Sayısı/ Temsilci Sayısı.

³ Bkz. Çevre seçim sayısı ile seçim çevresi birbirlerine karıştırılmamalıdır. Çevre seçim sayısı, parti listeleri arasında üyelik dağılımı için bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, o çevredeki temsilci sayısına bölünmesiyle elde edilir. Seçim çevresi ise ülkenin kaç seçim çevresine bölüneceğini belirtmektedir.

Örneğin, A adlı seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı: 200.000 ve çıkarılacak temsilci sayısı 4 kabul edilirse bölgedeki seçim sayısı, $200.000/4$ hesaplaması sonucunda 50.000 olmaktadır. Adayların aldıkları oy ise şu şekildedir:

Adaylar	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
A	100.000	$100.000/50.000=2$ Temsilci	0
B	60.000	$60.000/50.000=1$ Temsilci	10.000
C	30.000	$30.000/50.000=0$ Temsilci	30.000
D	10.000	$10.000/50.000=0$ Temsilci	10.000

Bu sonuca bakıldığında, bölgede dört temsilci seçilmesi gerekirken 3 temsilci seçilebilmiştir ve toplamda 50.000 gibi yüksek oranda temsil edilmeyen oy meydana gelmiştir. Dolayısıyla seçim kotasının uygulandığı bölgede artık oy veya temsil edilmeyen oy sorunu söz konusudur.

- **Değişmez Tek Sayı Yöntemi:** Bu yöntemde seçimlerden önce, ülkedeki bütün seçim çevrelerinde sandalye dağılımında uygulanmak üzere değişmez ve tek sayı belirlenir (Yavaşgel, 2004: 111). Örneğin, değişmez tek sayı yasayla 30.000 olarak belirlenmişse seçim çevresinde partilerin almış oldukları geçerli oylar, 30.000'in kaç katı kadersa siyasi partiler o kadar sandalye elde edeceklerdir. Dolayısıyla yöntemde, seçim kotası önceden bilinirken ülkede kaç temsilcinin olacağı bilinmemektedir.

Değişmez tek sayı yöntemi, 29 Nisan 1920 tarihindeki Weimar Almanyası Seçim Yasası ile uygulanmış ve Alman Cumhuriyeti, varlığını koruduğu süre zarfında bu yöntemi uygulamıştır (Halim Tevfik'ten akt. Sezen, 1994: 192).

- **Ulusal Seçim Sayısı:** Ulusal seçim sayısı yöntemine göre siyasi partilerin ve bağımsız adayların seçim bölgelerinde elde ettikleri tüm oylar toplanır ve ülkede seçilecek olan milletvekili sayısına bölünür (Yavaşgel, 2004: 112). Böylece saptanan sayı, ulusal seçim sayısını oluşturmaktadır. Her seçim bölgesinde oyların sandalyeye dönüştürülmesinde, saptanan ulusal sayısı partilerin oylarının kaç katı kadersa partilerin temsilci sayısı da o kadar olur. Bu nedenle, nispi temsilin tam olarak uygulanması sağlanabilmektedir ve çıkarılacak temsilci sayısı değişmez tek sayının aksine önceden belirlenebilmektedir. Bu yöntemde seçim sayısının saptanabilmesi, ancak tüm oylar toplandıktan sonra gerçekleşebileceği için zaman kaybına sebep olabilmektedir.
- **Geliştirilmiş Seçim Sayısı (Hagenbach-Bischoff) Yöntemi:** Temsilcilerin dağıtılmasında farklı bir hesaplama tekniği olan bu yöntem, temsil edilmeyen

oyların yani artık oyların ek bir işleme ihtiyaç duymadan tek seferde sonuçlandırılmasını amaçlamaktadır (Sezen, 1994: 196). Sistemin formülü şu şekildedir: Seçim Kotası= Seçim çevresinde kullanılan geçerli oy/ (Seçilecek temsilci sayısı+1).

Örneğin, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı: 50.000 ve seçilecek temsilci sayısı: 4 ise Seçim kotası şu şekildedir: Seçim Kotası=50.000/ (4+1)= 10.000. Bu seçim çevresinde partilerin aldıkları oy ve sonucu şu şekilde olacaktır:

Adaylar	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
A	10.000	10.000/10.000=1 Temsilci	0
B	25.000	25.000/10.000=2 Temsilci	5.000
C	13.000	13.000/10.000=1 Temsilci	3.000
D	2.000	2.000/10.000=0 Temsilci	2.000

Sonuca dikkat edildiğinde, açık temsilci söz konusu değildir. Fakat seçim sayısı, doğrudan uygulansaydı bir temsilci açıkta kalacaktı. Geliştirilmiş seçim sayısında açıkta kalan temsilci sorunu olsa bile geriye kalan sandalyeler, en yüksek artık oyu bırakan partilere göre dağıtılır (Yavaşgel, 2004: 120) veya ilk hesaplamada artık oylar sırasıyla 1, 2, 3... rakamlarına bölünerek en yüksek ortalamayı elde eden listeye temsilcilik verilebilir.

Nispi temsil sisteminin uygulanmasına dair ilk reform, matematik profesörü ve sonra da maliye bakanı olan C. Androe tarafından 1855 yılında Danimarka'da Anayasaya eklenmesine sağladığı bir kural ile olmuştur (Lachpelle'den akt. Teziç, 2014: 348). 19. yüzyılın ikinci yarısından sonrasında ise nispi temsil, başta İsviçre ve Belçika olmak üzere diğer ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra; Sovyet Rusya, İngiltere ve Türkiye (1961'e kadar) haricinde nispi temsil sistemi Avrupa'da uygulanmaktaydı (Armaoğlu, 1953: 91).

Nispi temsil sistemlerinde temsil edilmeyen artık oylar ve buna paralel olarak açıkta kalan milletvekilleri sorunları, sisteminin ana eleştirileri olmuş ve artık oy sorunlarını giderebilmek amacıyla nispi temsil sistemine farklı yollara başvurulmuştur.

Artık oyların değerlendirilmesi ya da kullanılması için iki yol söz konusudur. Bunlar, ülke çapında ya da yerel alanda yani seçim çevresi içinde değerlendirilebilir. Artık oyların ülke çapında yani ulusal çerçevede değerlendirilmesine tam olarak uygulanan nispi temsil, seçim çevresi içinde değerlendirilmesine ise yaklaşımlı nispi temsil adı verilmektedir (Teziç, 2014: 351).

3.2.1. Tam Olarak Uygulanan Ülke Esaslı Nispi Temsil

Artık oyların değerlendirilmesini sağlayan tam nispi temsil için ülkedeki siyasi eğilimlerin ve farklılıkların eksiksiz olarak parlamentoya yansıtılması önem arz etmektedir. Bu nedenle temsil edilmeyen oyların, son derece azaltılması amaçlanmıştır (Teziç, 2014: 353). Artık oyların ülke düzeyinde yani ulusal düzeyde değerlendirilmesi, nispi temsil sistemin tam olarak uygulanmasını ifade etmektedir.

Tam olarak uygulanan nispi temsil sisteminde artık oylar, asgari seviyeye iner ve temsilde adalet ilkesini gerçekleştirir. Binaenaleyh sistemde, siyasi partinin elde ettiği oy oranı ile meclisteki sandalye dağılımı neredeyse eşittir. Fakat sistem, siyasi istikrarsızlığa zemin hazırlamaktadır sadece küçük ülkelerde sorunsuzca uygulanabilmektedir (Akyıldız, 2016: 142).

Tam olarak uygulanan nispi temsil sisteminde başlıca üç yöntem bulunmaktadır. Bunlar: Nispi temsilin saf şekli/ulusal seçim sayısı, ulusal artık sistemi ve değişmez tek sayılı ulusal artık sistemidir.

3.2.1.1. Nispi Temsilin Saf Şekli/ Ulusal Seçim Sayısı

Bu sistemde, ülkenin tamamı tek bir seçim çevresi olarak kabul edilir ve buna göre seçim sayısı, kullanılan geçerli oyların temsilci sayısına bölünmesiyle elde edilir. Elde edilen seçim sayısı, partilerin elde edecekleri sandalye sayısını belirleyecektir. Partiler, elde ettiği oylarla saptanan sayının katı kadar sandalye kazanacaktır.

Örneğin, seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyun 40.000.000 ve 400 temsilcinin seçileceği varsayılırsa ulusal seçim sayısı, 100.000 olacaktır. Bu seçime katılan 5 partinin adlıkları oy oranları, sandalye dağılımı ve artık oy şu şekildedir:

Tablo 3.4 Nispi Temsilin Saf Şekli/ Ulusal Seçim Sayısında Sandalye Dağılımı Örneği

Partiler	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
A	15.000.600	$15.000.600/100.000$ =150 Temsilci	600
B	9.000.400	$9.000.400/100.000=$ 90 Temsilci	400
C	7.999.850	$7.999.850/100.000=$ 79 Temsilci	99850
D	4.999.000	$4.000.000/100.000=$ 49 Temsilci	99000

E	3.000.150	$3.000.150/100.000=$ 30 Temsilci	150

Bu sonuca göre toplamda 398 temsilci seçilebilmiş ve iki temsilci boşta kalmıştır. Geriye kalan iki temsilcinin doldurulabilmesi için ise en yüksek artık veya en yüksek ortalama sistemlerinden biri tercih edilebilir.

Bu sistem, Fransa’da Avrupa Parlamentosu için seçilecek 81 üye için Haziran 1979 seçimlerinde uygulanmıştır (Teziç, 2014: 354).

3.2.1.2. Milli Bakiye Sistemi

“Ulusal artık sistemi” olarak da adlandırılan milli bakiye artık sisteminde temsilcilerin paylaştırılması seçim bölgelerinde yapılmaktadır. Sonrasında siyasi partilerin artık oyları ve açıkta kalan temsilcileri, ulusal düzeyde değerlendirilerek merkezde birleştirilir (Yavaşgel, 2004: 119) ve temsil edilmeyen artık oylar, ulusal çaptaki kalan temsilci sayısına bölünerek milli seçim sayısı elde edilir. Seçime katılan bütün siyasi partilerin ülke çapındaki artık oy toplamının kaç katı kadarsa o kadar temsilci kazanacaklardır (Armağan, 1975: 132). Bu işlemlere rağmen açıkta temsilci olursa bu sefer en yüksek artık oy sistemiyle sandalyeler paylaştırılır (Teziç, 2014: 354).

Milli bakiye sistemini tablolar üzerinden örneklemek yerinde olacaktır. Öncelikle seçim çevresinden ve sonrasında ülke çapındaki artık oy değerlendirilmesi yapılacaktır. Toplamda kullanılan geçerli oyun 300.000 ve 4 partiden 6 temsilcinin seçileceği seçim bölgesinde seçim sayısı: $300.000/6$ işlemi sonucunda 50.000’dir ve bölgede alınan oylar aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.5 Milli Bakiye Sistemi Örneği

Siyasi Partiler	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
A	150.300	$150.300/50.000=3$ Temsilci	300
B	100.050	$100.050/50.000=2$ Temsilci	50
C	40.000	$40.000/50.000=0$ Temsilci	40.000
D	9.650	$9.650/50.000=0$ Temsilci	9.650

Yapılan hesaplama sonucunda, beş temsilci çıkarılmış ve bir temsilci boşta kalmıştır. Bu bölgede ve diğer tüm bölgelerde siyasi partilerin artık oyları ile boşta kalan sandalyeler bir havuzda toplanarak sandalyeler doldurulur.

Örneğin, genel seçim sonucunda toplamda 100 sandalyenin boşta kaldığı ve bütün illerden gelen siyasi partilerin artık oyların toplamı, 2.000.000 olursa boşta kalan sandalye sayısını elde etmek için gerekli sayı: $2.000.000/100$ işleminden 20.000 olmaktadır. Sonrasında

siyasi partilerin artık oyları, 20.000'in kaç katı kadarsa o kadar temsilci ilave edilecektir. Bu işleme göre aşağıda siyasi partilerin ülke genelinde aldıkları artık oylar verilmiştir:

Tablo 3.6 Milli Bakiye Sistemi Örneği 2

Siyasi Partiler	Ülke Geneli Toplam Artık Oy	Kazanılan İlave Temsilci	Yeni Artık Oy
A	1.000.300	$1.000.300/20.000=50$ Temsilci	300
B	500.000	$500.000/20.000=25$ Temsilci	0
C	250.000	$250.000/20.000=12$ Temsilci	10.000
D	249.700	$249.700/20.000=12$ Temsilci	9.700

İşlem sonucunda $50+25+12+12=99$ temsilci daha dağıtılmış oldu. Fakat ülke genelinde boşta kalan sandalye sayısı 100 idi ve böylece bir temsilci boşta kalmış oldu. Kalan sandalye için, en yüksek yeni artık oya dikkat edilir ve bu oya en çok sahip parti temsilci kazanır. Tabloya bakıldığında en yüksek artık oya sahip parti, 10.000 oyla C partisidir ve C partisine bir temsilci daha ilave edilerek hesap tamamlanmış olur. Açıkta kalan temsilcinin birden fazla olması durumunda ise en yüksek artık oy bırakan partilerin büyüklük sıralamasına göre sandalyeler dağıtılır.

Milli bakiye sisteminde hesaplama yöntemi, iki tablo örneğinde de görüldüğü üzere zahmetli ve uzun zaman gerektiren bir işlem olduğu için yukarıda da açıklanan Haganbach-Bichoff sistemi geliştirilmiştir (Yavaşgel, 2004: 119). Bu sistemde artık oylar, ek işleme gerek kalmadan seçim bölgesinde değerlendirilebilir.

Genel olarak temsilcilerin seçim çevrelerindeki dağılımı sonucunda genel olarak artık oyların büyük partilerin lehine olduğu görülmektedir. Fakat milli bakiye ya da ulusal artık sistemi, bu adaletsizliği önlemektedir. Dolayısıyla sistemde artık oylar, daha adil bir biçimde dağıtılmaktadır.

“Hiçbir partinin elde ettiği hiçbir oyun boşa gitmediği sistem” şeklinde de adlandırılan milli bakiye sistemi, Türkiye’de sadece 1965 genel seçimlerinde ve 1966 senato seçimlerinde uygulanmıştır. Sonrasında ise yürürlükten kaldırılmıştır (Öztürk, 2014). Milli bakiye sisteminin uygulandığı 1965 genel seçimlerinde sistemin ‘temsilde adalet’ ilkesini neredeyse tam olarak gerçekleştirdiği görülebilmektedir:

Tablo 3.7 1965 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
AP	52.9	240	53.3	+0.4
CHP	28.7	134	29.7	+1.0
MP	6.3	31	6.8	+0.5
YTP	3.7	19	4.2	+0.5
TİP	3.0	15	3.3	+0.3
CKMP	2.2	11	2.4	+0.2
Bağımsızlar	3.2	-	-	-

Kaynak: Türk ve Tuncer, 1995: 64; TÜİK, 2012: 25

Sonuçtan da anlaşılacağı üzere, partilerin alınan oy yüzdesi ile parlamentodaki temsil oranları neredeyse birbirine eşittir ve temsilde adaletsizlik gerçekleşmemiştir. Bu seçimde, kapatılan Demokrat Parti'nin devamı niteliğinde kabul edilen Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi (AP) tek başına iktidara gelmiştir. AP'nin tek başına iktidarlığı 1971 yılında yapılan muhtıraya kadar devam edebilmiştir ve muhtıranın verilmesinden sonra Demirel, istifa etmiştir (Çavdar, 2013: 154, 193).

Milli bakiye sistemi, Türkiye'de genel seçim olarak sadece 1965 yılında uygulanmıştır. 1965 seçiminden önceki 1961 genel seçiminde seçim çevresi barajlı D'Hondt seçim sistemi uygulanmıştır. 1965 genel seçiminden sonra yapılan 1969, 1973 ve 1977 genel seçimlerinde ise barajsız D'Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır (TÜİK, 2012: 4).

3.2.1.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Değişmez tek sayılı ulusal artık sistemi, Fransız matematikçisi Henri Poincaré (1854-1912) tarafından bulunmuştur (Lachapelle'den akt. Teziç, 2014: 355). Bu sistemde seçim sayısı (seçim kotası), önceden yasayla belirlenmektedir. Örneğin; seçim sayısı, yasayla 30.000 olarak belirlenmişse seçime katılan siyasi partiler, kullanılan geçerli oy toplamalarının 30.000'in katı kadar sandalye elde edeceklerdir (Yavaşgel, 2004: 120).

Sistemde siyasi partilerin artık oyları, iki aşamada değerlendirilmektedir. Her siyasi partinin artık oyları, birkaç seçim çevresine birleştirilmesi ile oluşturulan 'seçim çevreleri birliği' (bölge takviyesi) ve yine her parti listesinin bütün seçim çevreleri birliğinden artan oylar, ulusal seçim çevresinde toplanmaktadır (Teziç, 2014: 355). Dolayısıyla sistemde artık oylar, hem bölgesel alanda hem de ulusal alanda değerlendirilmektedir.

Değişmez tek sayı yöntemi, 29 Nisan 1920 tarihindeki Weimar Almanya'sı Seçim Yasası ile uygulanmış ve Alman Cumhuriyeti, varlığını koruduğu süre zarfında bu yöntemi uygulamıştır. Uygulandığı dönemlerde ise Almanya'nın seçim kotası, 60.000 idi ve artık oylar 'Reich' adı verilen ulusal bölgede toplanırdı (Halim Tevfik'ten akt. Sezen, 1994: 192).

Örneğin, seçim sayısının 60.000 olduğu seçime katılan A adlı siyasi partinin üç farklı bölgede aldığı oy oranı aşağıdaki gibidir (Sezen, 1994: 192):

Bölgeler	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
1. Bölge	230.000	$230.000/60.000=3$ Temsilci	50.000
2. Bölge	95.000	$95.000/60.000=1$ Temsilci	35.000
3. Bölge	20.000	$20.000/60.000=0$ Temsilci	20.000

Bu üç seçim bölgesinde toplam artık oylar, 105.000'dir. Böylece $105.000/60.000=1$ işlemi sonucunda partiye bir temsilci daha verilecektir ve yeni artık oy 45.000 olacaktır. Bu aşamadan sonra yeni artık oylar, ulusal düzeyde yine tek sayı esasıyla değerlendirilerek boşta kalan sandalyeler doldurularak işlem tamamlanacaktır.

3.2.2. Seçim Çevresi Esaslı Yaklaştırmalı Nispi Temsil

Seçim çevresi esaslı yaklaştırmalı nispi temsil sisteminde, ülke tamamen tek bir seçim çevresi sayılmamaktadır. Bir seçim bölgesinde seçilecek temsilci sayısı azaldıkça, temsiliyette adalet de o derecede azalmaktadır; seçilecek temsilci sayısı arttıkça, temsiliyette adalet daha çok gerçekleşecektir (Teziç'ten akt. Akyıldız, 2016: 135). Fakat nispi temsil sisteminde ülkesel ve bölgesel baraj uygulaması mevcut olduğu için temsilde adalet barajın oranına göre değişiklik arz edebilir. Örneğin, Türkiye'de yapılan 3 Kasım 2002 genel seçiminde, bugünkü gibi %10 barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanıyordu. Bu genel seçimde Ak Parti, %34,3 oy ile mecliste %66 temsiliyet (363 temsilci), CHP ise elde ettiği %19 oy oranı ile mecliste %19 temsiliyet (178 temsilci) sağlayabilmiştir (Erkmen, 2018: 1244). Bu seçimde barajın da etkisiyle temsiliyette oldukça sapma yaşanmış ve yaklaşık olarak %43 oy temsil edilmemiştir.

Seçim çevresi yaklaştırmalı nispi temsil sisteminde artık oylar, ulusal alanda değil adından da anlaşılacağı üzere seçim çevresinde değerlendirilmektedir. Sistem, daha çok geniş seçim çevrelerinde uygulanır ve dar seçim çevrelerine uygun değildir. Türkiye'de geniş seçim çevresi yöntemi vardır ve 2020 yılı itibarıyla 87 seçim çevresi bulunmaktadır.

Yaklaştırmalı nispi temsil sistemlerinde, seçim bölgelerinde meydana gelecek artık oyların değerlendirilmesi için üç farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlar: En yüksek artık sistemi, en büyük ortalama sistemi ve D'Hondt sistemidir (Teziç, 2014: 351).

3.2.2.1. En Yüksek Artık Sistemi

Bu sistemde seçim çevresinde siyasi partilerin elde ettikleri oy sayıları, seçim sayısına ya da değişmez tek sayıya bölünür ve sandalye dağılımı yapılır. Yapılan sandalye dağılımında eksiklik meydana gelirse; artık oylar yani temsil edilmeyen oylar, partilerin aldıkları artık oyların büyüklük sıralamasına göre dağıtılır (Çam, 1999: 494).

Örneğin; dört partinin yarıştığı bir seçim çevresinde, 5 adayın seçileceği ve kullanılan geçerli oy sayısının 150.000 olduğu kabul edilirse $150.000/5$ işlemi sonucunda seçim sayısı: 30.000 olur. Seçilecek 5 aday için A, B, C, D adlı 4 partinin aldıkları oylar şu şekildedir:

Siyasi Partiler	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
A	61.000	$61.000/30.000=2$ Temsilci	1.000
B	35.000	$35.000/30.000=1$ Temsilci	5.000
C	40.100	$40.100/30.000=1$ Temsilci	10.100
D	13.900	$13.900/30.000=0$ Temsilci	13.900

Yapılan işlem sonucunda dört temsilci çıkarılmış ve bir temsilci açıkta kalmıştır. Açıkta kalan temsilcilik için en yüksek artık oylar dikkate alınır ve sandalyeler paylaştırılır. En yüksek artık oya dikkat edildiğinde D partisinin, bu oya sahip olduğu görülür ve açıkta kalan temsilci D partisinin hanesine yazılır. Örnekten de anlaşılacağı üzere sistemin, küçük partilerin lehine olduğu anlaşılabilmektedir.

3.2.2.2. En Büyük Ortalama Sistemi

En büyük ortalama sisteminde ilk aşamada, en yüksek artık sistemindeki gibi önce çevre seçim sayısı bulunur ve partinin elde ettiği oy sayısına bölünür. İkinci aşamada ise açıkta kalan temsilcilerin dağıtılması; her temsilcilik için partilerin elde ettikleri toplam oy, elde ettikleri temsilci sayısının bir fazlasına bölünür (Akyıldız, 2016: 137). Bu şekilde yüksek rakam elde eden parti ya da partilere temsilci verilir.

Karmaşık işlem gerektiren bu sistemi örneklemek yerinde olacaktır. İlk aşama için, yine yukarıdaki en yüksek artık sistemi örneğindeki gibi dört partinin yarıştığı bir seçim çevresinde, 5 adayın seçileceği ve kullanılan geçerli oy sayısının 150.000 olduğu kabul edilirse, $150.000/5$ işlemi sonucunda seçim sayısı: 30.000 olur. Seçilecek 5 aday için A, B, C, D adlı 4 partinin aldıkları oylar şu şekildedir:

Siyasi Partiler	Alınan Oy	Sonuç	Artık Oy
A	61.000	$61.000/30.000=2$ Temsilci	1.000
B	35.000	$35.000/30.000=1$ Temsilci	5.000
C	40.100	$40.100/30.000=1$ Temsilci	10.100

D 13.900 $13.900/30.000=0$ Temsilci 13.900

Bu işlem sonucunda bir temsilci açıkta kalmıştır. Açıkta kalan temsilciye sandalye verilmesi için yani ikinci işlem için, partilerin elde ettiği temsilci sayına bir sandalye eklenir. Sonrasında partinin elde ettiği oy sayısı sandalyenin bir fazlasına bölünür. İkinci işlem için hesaplama şu şekildedir:

Siyasi Partiler	Alınan Oy	Alınan Oy/(Kazanılan Temsilci+1)	Ortalama Sonucu
A	61.000	$61.000/(2+1)$	20.333
B	35.000	$35.000/(1+1)$	17.500
C	40.100	$40.100/(1+1)$	20.050
D	13.900	$13.900/(0+1)$	13.900

Burada en büyük ortalama, 20.033 ile A partisine aittir. Bu sebeple, açıkta kalan temsilci A partisinin hanesine yazılır ve işlem tamamlanır. Kesin sonuç şu şekildedir:

A: 3 Temsilci
 B: 1 Temsilci
 C: 1 Temsilci
 D: 0 Temsilci

Fakat bu ikinci işleme rağmen yine açıkta kalan temsilci olursa aynı işlemler, sandalye dağılımı yapılınca kadar tekrarlanır. Örneğin, yukarıdaki örnekten sonra bir temsilci daha açıkta kalmışsa; ikinci işlemde A partisi bir temsilci kazandığı için üçüncü işlemde 4'e (3+1) bölünerek işlem yapılacaktır.

En büyük ortalama sistemi, görüldüğü gibi oldukça karmaşık bir işlemi gerektirmektedir ve en yüksek artık oy sisteminden farklıdır. En yüksek artık oy sistemi, küçük partiler lehine sonuç meydana getirirken, bu sistem büyük partilerin lehine sonuç meydana getirmektedir.

3.2.2.3. D'Hondt Sistemi

Temsilci adına, hesaplama yöntemiyle seçim bölgelerinden sandalye paylaşılmasında; bakiye oy bırakmayan ve büyük partiler lehine işleyen D'Hondt sisteminde, seçim çevresinde siyasi partilerin elde ettikleri oylar; sırasıyla 1, 2, 3... sayılarına bölünmektedir. Elde edilen paylar, ilgili seçim çevresinin çıkaracağı temsilci sayısına ulaşıncaya kadar büyükten küçüğe doğru sıralanarak, sandalye dağılımı yapılır (Güvenir, 2015: 226).

Adını Belçikalı matematik profesöründen⁴ alan D'Hondt sisteminde, seçim sayısı (kotası) bulunmamaktadır ve siyasi partilerin elde ettikleri oylar seçim sayısına bölünmeden sandalyeler dağıtılmaktadır (Ekmen ve Fırat, 2017: 465). Sistemin siyasi iktidarlara etkisi ise seçim bölgelerinin büyüklüğüyle doğrudan ilişkilidir. Seçim bölgesinin küçük tutulması büyük partilerin yararına olur ve yönetimde istikrar ilkesine katkı sağlar. Fakat seçim bölgesinin geniş olması, küçük partilerin yararına olmaktadır (Aydoğdu, 2016: 56). Sistemin, küçük partilerin yararına olduğu durumlarda ise yönetimde istikrarsızlık meydana gelebilir. Bu durumları engelleyebilmek için seçim çevresi barajı ya da ulusal baraj uygulamalarına gidilebilir.

D'Hondt nispi temsil sisteminde sandalye dağılımı seçim bölgesinde yapılmaktadır ve artık oy sorunu meydana gelmez. Sistemde, yukarıda da açıklandığı gibi seçim bölgesinde siyasi partilerin oyları sırasıyla 1, 2, 3... sayılarına bölünür ve seçim bölgesinde çıkarılacak temsilci sayısına ulaşana kadar büyükten küçüğe doğru hesaplama yapılır (Güvenir, 2015: 226). Aynı zamanda sonuncu sandalyeyi alan sayı, ortak bölen olarak kabul edilir ve partilerin aldıkları geçerli oylar, ortak bölene bölündüğünde sandalye dağılımı farklı yöntemle yapılabilmektedir (Jean-Merié Cotteret ve Claude Emeri'den akt. Yavaşgel, 2004: 127). Fakat seçim bölgesinde bağımsız aday varsa adayın elde ettiği oyda bölme işlemi gerçekleştirilmez. Buna ek olarak, kanunla belirlenen seçim çevresi barajı veya ulusal barajı aşamayan siyasi partilerin oyları, seçim bölgesinde hesaplanmadan işlem yapılmaktadır. D'Hondt nispi temsil sisteminde sandalye dağılımı uygulamaları, aşağıda farklı şekillerde örneklendirilmiştir.

İlk örnekte varsayımlar şu şekildedir:

- Seçim çevresinde toplamda 140.000 geçerli oy vardır.
- Seçim çevresinde 6 temsilci seçilecektir.
- Ulusal veya seçim barajının olduğu seçimde, seçime katılan bütün siyasi partiler barajı/barajları aşmıştır. Veya seçimlerde herhangi bir baraj uygulaması yoktur.⁵
- Seçimde 4 siyasi parti yarışacaktır. Siyasi partiler; A, B, C, D olarak adlandırılmıştır.
- Seçim bölgesinde bağımsız aday bulunmamaktadır.

Varsayımlara göre seçime dahil olan siyasi partilerin aldıkları oylar ve hesaplama işlemi aşağıdaki gibidir:

⁴ Victor D'Hondt (1841-1901)

⁵ Maddedeki iki varsayımın olması durumunda; seçime katılan bütün siyasi partilerin oyları, hesaplama dahil olacaktır. Dolayısıyla bahsedilen iki varsayım, sonuçlarda değişiklik meydana getirmeyecektir.

Tablo 3.8 D'Hondt Sistemi Örneği⁶

Partiler	Alınan Oy	1. Bölme	2. Bölme	3. Bölme	4. Bölme	5. Bölme
A	40.000	40.000 ⁽²⁾	20.000 ⁽⁶⁾	13.333	10.000	8.000
B	24.000	24.000 ⁽⁴⁾	12.000	8.000	6.000	4.800
C	15.000	15.000	7.500	5.000	3.750	3.000
D	61.000	61.000 ⁽¹⁾	30.500 ⁽³⁾	20.333 ⁽⁵⁾	15.250	12.200

Hesaplama işlemi tamamladıktan sonra ortaya çıkan rakamlar, büyükten küçüğe doğru sıralanır ve sandalyeler dağıtılır. 6 temsilcinin seçileceği bu seçim çevresinde, tabloda en büyük 6 rakam dikkate alındığında adayların elde ettiği sandalye sayısı şu şekildedir:

A: 2

B: 1

C: 0

D: 3

Bu örnek, farklı bir yöntemle de hesaplanabilmektedir. Bu yöntemde, bölme işlemi sonucunda sonuncu sandalyeyi alan sayı (Verilen örnekte son sayı: altıncı) ortak bölen olarak kabul edilir ve partilerin aldıkları geçerli oylar ortak bölene bölündüğünde sandalye dağılımı farklı şekilde yapılır. İlk örnekte, son sayıyı yani son temsilciliği 20.000 oy ile A adayı kazanmıştır ve 20.000 burada ortak bölen olarak kabul edilerek farklı hesaplama yapılabilir. Çıkan sonuç partilere dağıtılan temsilci sayısını değiştirmeyecektir. İlk örneğin ikinci hesaplama yöntemi şu şekildedir:

Partiler	Alınan Oy/ Ortak Bölen	Kazanılan Temsilci
A	40.000/20.000	2
B	24.000/20.000	1
C	15.000/20.000	0
D	61.000/20.000	3

D'Hondt sisteminin ikinci örneği için varsayımlar şu şekildedir:

- Seçim çevresinde toplamda 250.000 geçerli oy vardır.
- Seçim çevresinde 7 temsilci seçilecektir.
- Seçimde 5 siyasi parti ve 1 bağımsız aday yarışacaktır. Siyasi partiler; A, B, C, D, E olarak adlandırılmıştır. Bağımsız aday⁷ ise X olarak adlandırılmıştır.
- Seçimde ulusal baraj yani ülke geneli baraj, %10 olarak belirlenmiştir.

⁶ Tablo içersindeki bölmelerin üstündeki parantez içi sayılar, büyükten küçüğe doğru sıralamayı ifade etmektedir.

⁷ Bağımsız adayın elde ettiği oy, bölme işlemine dahil olmayacaktır. Dolayısıyla adayın elde ettiği geçerli oy, 2 ve sonraki sayılara bölünmeden doğrudan hesaplanacak ve ona göre sandalye dağılımı yapılacaktır.

- Seçime katılan E partisi, %10 olarak belirlenen ulusal barajı aşamamıştır.
- Seçime dahil olan siyasi partiler ile bağımsız adayın oyları ve sandalye dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.9 D'Hondt Sistemi Örneği⁸ 2

Partiler ve Adaylar	Alınan Oy	1. Bölme	2. Bölme	3. Bölme	4. Bölme	5. Bölme
A	86.000	86.000 ⁽¹⁾	43.000 ⁽³⁾	28.666 ⁽⁵⁾	21.500	17.200
B	56.000	56.000 ⁽²⁾	28.000 ⁽⁶⁾	18.666	14.000	11.200
C	38.000	38.000 ⁽⁴⁾	19.000	12.666	9.500	7.600
D	20.000	20.000	10.000	6.666	5.000	4.000
E ⁹	25.000	25.000	12.500	8.333	6.250	5.000
X Bağımsız Adayı	25.000	25.000 ⁽⁷⁾	-	-	-	-

Yapılan hesaplamalar doğrultusunda, sandalye dağılımının sonucu şu şekildedir:

A: 3
 B: 2
 C: 1
 D: 0
 E: 0
 X Bağımsız Adayı: 1

Fransız matematikçisi Sainte-Lague, seçime katılan siyasi partilerin geçerli oylarını sırasıyla tek sayılara (1, 3, 5, 7...) bölerek, D'Hondt sisteminde bir düzenleme yapmıştır ve bu yöntem, 1950'li yıllarda İsveç, Norveç ve Danimarka'da uygulanmıştır. Bu sistem, Almanya'da Federal Meclis üyelerinin sandalye dağılımı için de uygulanmaktadır. İskandinavya ülkelerindeki Sainte-Lague sisteminde ise siyasi partilerin geçerli oyları, sırasıyla 1, 3, 5, 7... sayılarına bölünmektedir. Bu düzenleme, eski YÖK başkanı Teziç'e göre büyük partilere daha çok avantaj sağlamaktadır (Teziç, 2014: 353). Türköne ise Sainte-Lague yöntemini, "D'Hondt sisteminin küçük partiler aleyhine yarattığı adaletsizliği gidermek amacıyla, D'Hondt sisteminin de hesaplama tekniğinden yararlanılarak geliştirilmiştir." (Türköne, 2013: 374) şeklinde ifade etmiştir.

⁸ Tablo içersindeki bölmelerin üstündeki parantez içi sayılar, büyükten küçüğe doğru sıralamayı ifade etmektedir.

⁹ E adayı, %10 olarak belirlenen ulusal barajı aşmadığı için sandalye dağılımında hesaplama dahil edilmez.

Sistemin büyük partilere mi yoksa küçük partilere mi avantaj sağladığını yukarıdaki verilen ikinci örnekten açıklamak yerinde olacaktır. Bu örnekte, A partisi 3 temsilci, B partisi 2 temsilci, C partisi 1 temsilci ve bağımsız adayın elde ettiği 1 temsilciyle 7 sandalye bu şekilde dağıtılmıştı. İkinci örnekteki partilerin aldıkları oy oranları, sırasıyla tek sayılara (1, 3, 5, 7...) yani klasik Sainte-Lague yöntemiyle bölündüğünde hesaplama şu şekilde olacaktır:

Tablo 3.10 Klasik Sainte-Lague Sistemi Örneği¹⁰

Partiler ve Adaylar	Alınan Oy	1. Bölme	3. Bölme	5. Bölme	7. Bölme
A	86.000	86.000 ⁽¹⁾	28.666 ⁽⁴⁾	17.200	12.285
B	56.000	56.000 ⁽²⁾	18.666 ⁽⁷⁾	11.200	8.000
C	38.000	38.000 ⁽³⁾	12.666	7.600	5.428
D	20.000	20.000 ⁽⁶⁾	6.666	4.000	2.857
E	25.000	25.000	8.333	5.000	3.751
X Bağımsız Adayı	25.000	25.000 ⁽⁵⁾	-	-	-

Görüldüğü üzere, klasik Sainte-Lague yönteminden sonra A partisinin 1 temsilcisi, temsilcisi daha önce bulunmayan D partisine aktarılmıştır. Bu tablodaki hesaplama işlemine göre Sainte-Lague yöntemi, daha önce temsilci çıkaramayan partiye temsilci çıkarabilmektedir.

D'Hondt sistemi ve Klasik Sainte-Lague sistemindeki sandalye dağılımının karşılaştırmasını sadece bir tabloda da göstermek yerinde olacaktır. Kolay anlaşılabilmesi amacıyla, seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların 100.000 ve seçilecek temsilcinin 10 olduğu varsayımında aşağıdaki tabloda karşılaştırma yapılacaktır. Seçim çevresinde yedi siyasi partinin yarıştığı ve siyasi partilerin elde ettikleri oylar sonucunda iki sisteme göre sandalye dağılımı şu şekildedir:

Tablo 3.11 D'Hondt Sistemi ve Klasik Sainte-Lague Sisteminde Sandalye Dağılımının Karşılaştırılması

Partiler	Alınan Oy	D'Hondt Yöntemiyle Kazanılan Temsilci	Klasik Sainte-Lague Yöntemiyle Kazanılan Temsilci
A	45.000	5	4
B	23.000	3	2
C	16.000	2	2
D	7.000	0	1
E	6.500	0	1

¹⁰ Tablo içersindeki bölmelerin üstündeki parantez içi sayılar, büyükten küçüğe doğru sıralamayı ifade etmektedir.

F	2.500	0	0

Tabloda görüleceği üzere, siyasi partilerin; seçim çevresinde elde ettikleri oyların geçerli oylara oranı ve elde edilen sandalyenin bütün sandalyelere oranlaması sonucunda Klasik Sainte-Lague sistemi daha adil sandalye dağılımı gerçekleştirmektedir. Örneğin, D'Hondt yönteminde B partisinin oyu, toplam geçerli oya oranı %23 iken seçim çevresinde %30 oranında sandalyeye sahip olmuştur. Bu partinin Sainte-Lague sistemi hesaplamasına göre ise sandalyenin %20'sine sahip olmuştur. Partinin elde ettiği geçerli oy, %20 oranına daha yakın olmaktadır ve Sainte-Lague yönteminde bu orana göre sandalye tahsisi gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde D ve E partilerinin, seçim çevrelerinde %10'a daha yakın oyları bulunmakta ve her iki parti Sainte-Lague sistemiyle seçim çevresinde sandalyelerin %10'una ayrı şekilde sahip olmuştur.

Klasik Sainte-Lague yöntemi, yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi D'Hondt sisteminin küçük partiler aleyhine olan adaletsizliğini hafifletebilmektedir. Ancak bu yöntem, milli bakiye ve en yüksek artık sistemlerindeki kadar küçük partilerin lehine sonuç veren yöntem de değildir. Özetle, bu yöntem büyük partilere üstünlük tanıyan D'Hondt ve Türk sistemi¹¹, küçük partilere üstünlük tanıyan milli bakiye ve en yüksek artık sistemlerinin orta noktasını oluşturabilecek bir formüldür denilebilir. Dolayısıyla bu formül, tam olarak büyük partilere üstünlük getirmediği gibi küçük partilere de tam olarak üstünlük getirmemektedir. Bu sebeple, çalışmada nispi temsil sisteminin hesaplama formülü olarak Sainte-Lague önerilmiştir. Ancak, farklı seçim bölgelerindeki farklı alınan oylar, ülkede uygulanan barajlar vb. ölçütler; yöntemin küçük partilere yararlı olup olmaması durumu için değişiklik arz edebilir. Dolayısıyla yöntemin küçük veya büyük partilere avantaj sağladığı, seçim bölgesindeki oylamalara ve belirlenen kriterlere göre de değişebilmektedir.

D'Hondt nispi temsil sistemi, Türkiye'de 1965 genel seçimi dışında 1961'den bu yana farklı yöntemlerle uygulanmaktadır. 1961 genel seçiminden 2018 genel seçimine kadar uygulanan D'Hondt nispi temsil sistemleri ve seçim sonuçlarında meydana gelen hükümet türleri aşağıda tablo olarak gösterilmiştir.

Tablo 3.12 Türkiye'de 1961 Genel Seçiminden İtibaren Uygulanan Seçim Sistemleri ve Sonuçları

Seçim Yılları	Uygulanan Seçim Sistemi	Hükümet Türü
1961	Seçim Çevresi Barajlı D'Hondt	Koalisyon
1965	Milli Bakiye Sistemi	Tek Parti Hükümeti
1969	Barajsız D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti

¹¹ Prof. Dr. Hikmet Sami Türk tarafından geliştirilen Türk sisteminin hesaplama örneği, beşinci bölümde ele alınmıştır.

1973	Barajsız D'Hondt Sistemi	Koalisyon
1977	Barajsız D'Hondt Sistemi	Koalisyon
1983	Çift Barajlı D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti
1987	Çift ve Kontenjan Barajlı ¹² D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti
1991	Çift ve Kontenjan Barajlı D'Hondt Sistemi	Koalisyon
1995	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Koalisyon
1999	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Koalisyon
2002	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti
2007	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti
2011	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti
2015 (Haziran)	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Seçim Hükümeti ¹³
2015 (Kasım)	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	Tek Parti Hükümeti
2018 ¹⁴	Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi	-

Kaynak: TÜİK, 2012: 4; Türköne, 2013: 380

3.2.3. Nispi Temsil Sisteminde Liste Türleri

Nispi temsil sistemi, bir liste uygulaması olduğu için partilerin kazandığı sandalye sayısı, adaylar arasında listedeki sıralara göre dağıtılır. Oy verme şekli siyasi parti listelerindeki adayların, hangisinin milletvekili olacağını belirtir. Bu konuda üç oy verme çeşidi bulunmaktadır. Bunlar: Blok (kapalı) liste, tercihli oy usulü listesi ve karma listedir (Çam, 1999: 496).

3.2.3.1. Blok (Kapalı) Liste

Blok liste usulünde, siyasi partiler tarafından seçmenlere sunulan aday listelerinde seçmen, adaylar üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan oylarını kullanmaktadır. Bir seçim çevresinde siyasi parti, altı sandalye kazanmışsa blok liste usulü gereği, o parti listesinde ilk altıdaki adaylar seçilmiş olur. Türkiye'deki seçimlerde liste türleri arasında en çok blok liste usulü kullanılmıştır.

Blok liste usulünün, çeşitli olumsuz yönleri bulunmaktadır ve eleştiriye oldukça açıktır. Blok liste usulünün bazı olumsuz yönleri aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

¹² Çift baraj, seçim çevresi barajını ve ülke genelindeki ulusal barajı ifade etmektedir.

¹³ Türkiye Cumhuriyeti tarihinde seçim hükümeti ilk ve tek defa Haziran 2015 genel seçimlerinde olmuştur.

¹⁴ 2018 genel seçimi dönemlerinde başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için milletvekili genel seçimi sonucunda koalisyon hükümeti, tek parti hükümeti vb. söz konusu olmamaktadır.

- Parti listesindeki adaylarla ilgili seçmenlere değerlendirme fırsatı verilmemektedir. Örneğin, bir seçim çevresinde A adlı seçmen, benimsediği partinin ilk iki sırasındaki adayların onu temsil edeceğine inanmıyor ve adayların bölgeye yabancı biri olduğunu bilmektedir. Bu durumda A adlı seçmen, benimsediği partiye dahi oy vermemek ya da rızasız şekilde oy vermek durumunda çelişkiye düşebilir. Bu iki durum da gerçekleşmezse, ya oyunu kullanmayabilir ya da başka partinin adaylarına oy verebilir. Siyasal bilgisi yüksek seçmenleri dahi çelişkilerde bırakabilen bu usul, yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye’de uygulanmaktadır.
- Seçmen, oyunu adaya değil doğrudan bir partiye vermektedir.
- Milletvekilliğinin meslek haline getirilmesine olanak sağlayabilmektedir.
- Seçilecek milletvekili, milletvekili olmaktan ziyade partinin vekili haline gelebilmektedir.
- Milletvekili adaylarının seçmene karşı sorumluluklarının azalmasına zemin hazırlayabilmektedir. Örneğin, X adlı temsilci, birinci sıra olarak seçildiği seçim çevresine hiçbir katkı sağlayamaz ve millete karşı hiçbir sorumluluğu yerine getirmese bile X adlı temsilci, rehavete kapılmaya devam edebilir. Çünkü X adlı temsilci, bunlara rağmen gelecek seçimlerde kendisinin seçmen tarafından cezalandırılmayacağını ve gelecek seçimlerde partisinin inisiyatifine kalmış şekilde sıraya konulacağını bilincindedir.
- Nepotizmin (Kayırmacılık) artmasına neden olabilir. Örneğin, büyük partiye yakın Y adlı bir temsilci adayının, hiçbir niteliği yoksa ve tamamen menfaat sağlama amaçlı olarak seçime girmesine rağmen Y adlı temsilcinin seçilme olanağı oldukça yüksek olabilir. Çünkü büyük partiye yakın olan Y adlı aday, partisi tarafından istenilen seçim çevresinde ilk sırada aday olarak gösterilebilir ve seçilebilir.

Blok liste usulünün tercihli oylama yöntemine göre daha basit işlem olması, bu liste türünün avantajı arasında sayılabilir. Ancak bir ülkedeki bütün milletvekillerinin blok liste ile seçilmesi, yukarıda maddeler halinde verilen liste türünün olumsuz yönleri ilgili ülke için kaçınılmaz olacaktır.

3.2.3.2. Tercihli Oy Usulü

Tercihli oy usulünde, seçmenler geniş seçim çevrelerinde oylama yapmak için bir siyasi partinin listesindeki aday temsilciler üzerinden herhangi bir değişiklik yapma hakkına sahip değildir. Ancak seçmenler, kendilerine temin edilen aday listesindeki isimlerin karşısına, kanunca belirlenen bir işaret (Örneğin X) koyarak, adaylara ilişkin tercihlerini

belirtme hakkına sahiptirler (Çam, 1999: 497). Tercihli oy yöntemi, hem geniş seçim çevrelerinde hem de dar seçim çevrelerinde¹⁵ uygulanabilmektedir.

Seçmenlerin tercih işaretlerini ne kadar kullanabileceği kanunda belirtilir. Örneğin, Türkiye’de 1961 tarihli 306 sayılı kanun uyarınca tercihli oy hakkını kullanmak isteyen seçmenler, oy pusulasında yazılı adayların ancak yarısı için bu haklarını kullanabilirlerdi (Teziç, 2014: 358).

Tercihli oy yöntemi, Türkiye’de sadece 1991 genel seçiminde uygulanmıştır (Teziç, 2014: 358). 1991 genel seçimi sonucunda hiçbir siyasi parti bekledikleri oyları elde edememiştir ve ANAP’ın dokuz yıl süren iktidarlığı sona ermiştir. Seçim sonucuna göre DYP 178, ANAP 118, SHP 88 ve Refah ittifakı da 60 temsilci çıkarabilmiştir. Bu seçimden sonra DYP ve SHP arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur (Çavdar, 2013: 312). Bu seçimdeki tercihli oy usulü, Ak Parti genel başkanı ve 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın o dönemlerde milletvekili olmasına engel olmuştur. Seçim dönemlerinde Refah Partisi İstanbul İl Başkanı olan Erdoğan milletvekili adayı olmuştur. Seçim sonucunda Erdoğan’ın kazandığı ilan edilse bile aynı parti listesinden aday olan Mustafa Baş, kendi oyunun Erdoğan’ın oyundan fazla olduğunu belirterek oyların tekrar sayılmasını talep etmiş ve YSK’ya başvurmuştur. Oyların sayımı sonucunda; Baş’a 13 bin, Erdoğan’a 9 bin tercih oyu çıkmıştı. Bu sayım dikkate alınarak Erdoğan’dan mazbata alınıp, Mustafa Baş’a verilmiştir (Aydiner, 2014).

Tercihli oy usulü, blok listeli usule kıyasla, seçmene değerlendirme fırsatı verebilmektedir. Bu çalışmada, tercihli oylama usulü, geniş seçim çevrelerinde değil dar seçim çevrelerinde önerilmiştir.

3.2.3.3. Karma Liste

Karma liste usulü, seçmenler için partiye oy verme ya da adaya oy verme arasında müzakere sağlamaktadır. Bu yöntemde seçmenler, herhangi bir parti adına oy kullanırken, listeden bazı adayları çıkarabilir ve bunların yerine başka bir siyasi partinin listesinden dilediği adayın adını yazabilmektedir. Dolayısıyla bu usul, seçmene yüksek irade serbestisi tanımaktadır.

3.2.4. Nispi Temsil Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Seçim sistemleri, birbiriyle çelişen ‘‘yönetimde istikrar’’ ve ‘‘temsilde adalet’’ ilkelerini gerçekleştirmeyi amaçlar (Türköne, 2013: 374). Çoğunluk sistemlerinde

¹⁵ Tercihli oylama yönteminin tek isimli olan dar seçim çevrelerindeki örneği yukarıda ele alınmıştır.

“yönetimde istikrar” ilkesi ön planda olurken, nispi temsil sistemlerinde “temsilde adalet” ilkesi ön plandadır. Nispi temsil sistemi, parlamenter sistemlerde zayıf hükümetlere zemin hazırladığı için “yönetimde istikrar” ilkesini tam olarak gerçekleştirdiği söylenemez. Bu sebeple bu ve bunlar benzer sakıncaları hafifletmek için bazı ülkelerde ulusal baraj ya da seçim çevresi barajı uygulanması tercih edilmektedir. Ancak “yönetimde istikrar” ilkesi, sadece seçim sistemine bağlı olarak değil, ülkedeki hükümet sistemine göre değişiklik kaydettiği de unutulmamalıdır. Örneğin, parlamenter sistem uygulanan bir ülkede, nispi temsil seçim sistemi uygulandığı zaman zayıf hükümetlerinin meydana gelmesi, oldukça yüksek ihtimaldir ve bunun Türkiye’de örneği geçmişte mevcut olmaktadır. Yürütmenin tek başlı olduğu ve devlet başkanının halk tarafından seçildiği başkanlık sistemini uygulayan bir ülkede ise nispi temsil seçim sistemi, zayıf hükümet bağlamında olan koalisyon hükümetlerin kurulmasına neden olmamaktadır.

Nispi temsil sistemleri, liste usulüyle beraber birden fazla temsilci çıkartan seçim çevrelerinde uygulanmaktadır. Sistemin temel amacı, seçime katılan siyasi partilerin elde ettikleri oy oranlarıyla orantılı olarak sandalye dağılımı olsa dahi uygulanan seçim formüllerine bağlı olarak, orantılılık daha çok veya daha az olabilir (Özbudun, 1995: 523). Dolayısıyla nispi temsil sistemlerinin “temsilde adalet” ilkesini her zaman tam olarak gerçekleştirdiği söylenemez. Örneğin, Türkiye’de 2002 genel seçiminde Ak Parti, %34,3 oy ile mecliste %66 temsiliyet (363 temsilci), CHP ise elde ettiği %19 oy oranı ile mecliste %19 temsiliyet (178 temsilci) sağlayabilmiştir (Erkmen, 2018: 1244). Bu seçimde barajın da etkisiyle temsiliyette oldukça sapma meydana gelmiş ve yaklaşık olarak %43 oy temsil edilmemiştir.

Nispi temsil sistemleri, farklı ve azınlıktaki görüşlerin temsillerine olanak sağladığı için uzun dönemde siyasi parti sayısında çoğalmaya ve mevcut siyasi partilerin bölünmesine zemin hazırlamaktadır. Bu olumsuz durumları önleyebilmek için de genel olarak baraj uygulaması kullanılmaktadır.

Nispi temsil sistemleri, seçmen ile temsilci arasındaki ilişkiyi sağlayamamaktadır. Bu da seçmenlerin seçime katılmasını azaltabilmektedir. Sistem; parti görevlilerinin ve menfaat temsilcilerinin mecliste yer almasına imkân sağladığı için nepotizme de neden olabilmektedir. Böylece hem siyasi partinin niteliği hem de parti içindeki adayların niteliği tartışılır hale gelmektedir.

Nispi temsil sistemlerinde, seçmenler genel olarak aday esaslı yerine parti esaslı oy kullanmaktadır, kullandırılmaktadır. Seçmenler, özellikle blok listeli nispi temsil sistemlerinde oy kullanma eylemini gerçekleştirdiği zaman herhangi bir partiye oy vermekle

kısıtlanmıştır ve dayatma söz konusudur. Dolayısıyla bu sistemdeki seçimlerin plebisit olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak, nispi temsil sistemlerinde; hesaplama yöntemlerinin zaman alıcı ve karmaşık olması, seçmen tarafından anlaşılmaması gibi durumlar siyasal katılımın azalmasına neden olabilmektedir.

Nispi temsil sistemlerinde temsilde adalet ilkesinin gerçekleşebilmesi, hesaplama sistemlerine ve baraj uygulamasına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, %10 ulusal barajlı D'Hondt ve Türk sisteminin uygulandığı seçim çevrelerinde sonuçlar büyük partilerin lehine olabilecek ve temsiliyette ciddi sapma meydana gelebilecektir. Barajsız veya düşük barajlı olan milli bakiye ve en büyük artık sistemlerinin uygulandığı yerde ise bu durumun tersi meydana gelebilecektir. Hesaplama sistemlerinin ve barajın uygun olduğu yerde, temsilde adalet ilkesi, nispi temsil sistemlerinin avantajı arasında sayılabilir.

Nispi temsil sistemine dayalı seçimlerin, olumsuz yönleri olduğu gibi olumlu yönleri de bulunmaktadır. Temsilde adalet ilkesinin yanında toplumlardaki farklı görüş ve partilerin mecliste temsiline imkân sağlaması, azınlıkların seçilmesine olanak sağlaması, milli bütünleşmeye yardımcı olması nispi temsil sistemlerinin başlıca olumlu yönleri arasında sayılabilir.

Türkiye'de %10 barajlı, blok listeli D'Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmaktadır. Türkiye özelinde nispi temsil sisteminin değerlendirilmesi, beşinci bölümde yapılacaktır.

3.3. Karma Sistemler

Karma sistemler, çoğunluk ve nispi temsil seçim sistemlerinin sakıncalarını ortadan kaldırmayı amaçlayan ve her iki sistemin karışımı olan seçim sistemi türüdür. Bu sebeple sistemin rasyonel olarak uygulandığı bir ülkede, hem temsilde adalet ilkesi hem de yönetimde istikrar ilkesi beraber gerçekleşebilir. Örneğin 500 temsilcisi olan bir ülkede; 150 temsilci nispi temsil sistemiyle, geriye kalan 350 temsilci ise dar bölge esaslı çoğunluk sistemiyle seçildiği zaman iki ilke gerçekleştirilmiş olabilir.

Karma sistemlere, Fransa'da 1951 tarihindeki kanun ile uygulanan "birleştirilmiş listeli sistem"; Federal Almanya'da uygulanan "kişiselleştirilmiş çift oylu sistem" ve Türkiye'de 1983 tarihli Milletvekili seçim kanunu gereği 1995 seçimlerine kadar uygulanan "çift ve kontenjan barajlı D'Hondt seçim sistemi" (Teziç, 2014: 359) örnekler olarak gösterilebilir.

Karma sistemlerinin esasında örneği çoktur. Bu bölümde ise en önemli örneklerinden olan “birleşik listeli nispi temsil sistemi”, “çift oylu Alman sistemi” ve “çift ve kontenjan barajlı Türk seçim sistemi” sırasıyla üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi

Bu sistem, çoğunluk sistemi ile nispi temsil sistemini birleştirmek üzere 1951 tarihli kanun ile Fransa’da uygulanmıştır. Fakat o yıllarda bu kanun ile güdülen amaç, rejime karşı olan sağ ve sol kanatlı partileri etkisiz bırakarak merkez partileri güçlendirmektir. Teziç, sistemin işleyişini şu şekilde açıklamaktadır (Teziç, 2014: 359):

Kanun, il seçim çevresi çapında listeli seçimi öngörmektedir ve partiler arasında yapılacak müzakerelerle, birleştirilmiş listeler sunulmasına imkân sağlamaktadır. Bu sistemde üç ihtimal bulunmaktaydı: 1) Partiler, birleşik liste sunmadıkları takdirde, sandalyelerin bölüştürülmesi nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre yapılmıyordu. 2) Partiler birleşik liste yapmışlar ama geçerli oyların salt çoğunluğu sağlanamamışsa, sandalyelerin dağılımı gene nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre yapılmıyordu ve birleşik liste grubu partilerinin geçerli oyları, bir bütün olarak değerlendiriliyordu. 3) Partiler birleşik liste yapmışlar ve geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlamışlarsa, o çevreden seçilecek bütün milletvekilliklerine sahip oluyorlar, sonradan kendi aralarında, nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre sandalyeleri ayrıca bölüşüyorlardı.

Birleşik listeli nispi temsil örneği, Türkiye’de 24 Haziran 2018 genel seçiminde uygulanmıştır. Fakat seçimde karma sistem değil, sadece nispi temsil seçim sistemi uygulanarak birleşik liste oluşturulmuştur. Bu seçimde, siyasi partilerin yasal olarak ittifak kurulmasına izin verilmiş, Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı olmak üzere iki ittifak oluşturulmuştur (Miş ve Duran, 2018: 28). Seçim ittifakının işleyişinde bazı düzenlemeler şu şekilde olmuştur (Akgün, 2018):

- Siyasi partilerin ittifak yapmasını önleyen yasaklar ilga edilmiştir.
- Seçimde, Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı olmak üzere iki ittifak kurulmuştur.
- Milletvekili seçimi adına ittifak kuran siyasi partiler, ayrı aday listeleriyle seçime gireceklerdir. Fakat partiler, oy pusulasında ittifak çatısı altında kendi adaylarının isimleri ve logoları bulunacaktır.
- Aynı ittifak içindeki partilerde her birinin geçerli oyları, ittifak içerisinde yer alan partilerin o seçim çevresinde tek başına elde ettikleri oy sayısına, ittifakın ortak oylarından gelen payların eklenmesiyle ittifak oyları sayılacaktır.
- İttifaktaki siyasi partilerin toplamda elde ettikleri geçerli oylar, kanunla belirlenen %10 ulusal barajı aşmışsa ittifak içerisindeki bütün siyasi partiler barajı aşmış

kabul edilecektir. Örneğin X ittifakındaki A partisi, geçerli oyların %40'ını; B partisi geçerli oyların %8'ini elde ederse B partisi, barajı aşmış kabul edilecektir.

- Sandalye dağılımında, ittifak yapan siyasi partilerin elde ettikleri toplam oy esas alınacaktır. İttifakta elde edilen toplam temsilci sayısı, ittifak içinde yer alan partilerin oyları dikkate alınarak sandalye dağılımı yapılacaktır.

3.3.2. Çift Oylu Alman Sistemi

1945 yılından sonra uygulanan Alman seçim sisteminde, nispi temsil seçim sistemi ile çoğunluk sistemi olmak üzere karma seçim sistemi mevcuttur. Ülkedeki Federal Meclis için milletvekillerinin yarısı dar bölgeli seçim çevrelerinde basit çoğunlukla, diğerleri de partiler tarafından belirlenen liste usulünde nispi temsil sistemiyle seçilebilmektedir (Öztekin, 2014: 204, 205). Dolayısıyla seçmenler, hem adaya hem de siyasi partilere oy vermektedir. Bu sebeple sistem, ‘‘çift oy sistemi’’ veya ‘‘kişiselleştirilmiş nispi temsil sistemi’’ olarak da adlandırılmaktadır (Teziç, 2014: 361).

Almanya’da uygulanan seçim sisteminin detayları, ileride (dördüncü bölümde) anlatılırken ele alınacaktır.

3.3.4. Çift ve Kontenjan Barajlı Türk Seçim Sistemi

Bu sistem, Türkiye’de 1987 ve 1991 genel seçimlerinde uygulanmıştır. Bu seçimlerde, siyasi partilerin kontenjan adayı gösterdikleri seçim çevresinde; kontenjan adayların seçimi için çoğunluk sistemi, diğer adayların seçimi için D’Hondt nispi temsil sistemi uygulanmıştır.

1987 ve 1991 genel seçimlerinde hem %10 ulusal baraj hem de seçim çevresi barajı uygulaması vardı. Ulusal baraj, seçime katılan siyasi partinin meclise temsilci çıkarabilmesi için tüm seçim çevrelerindeki toplam geçerli oyların kanunda belirlenen oy oranını aşması gerektiğini ifade etmektedir. Seçim çevresi barajı ise seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların seçilecek temsilci sayısına bölünmesiyle elde edilir. Seçim çevresi barajını aşan siyasi parti, ulusal barajı aşamazsa temsilci çıkaramamaktadır.

Kontenjan barajı ise 6 ve daha fazla temsilci çıkaracak illerde uygulanmıştır. Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, partilerin aldıkları geçerli oylar, o seçim çevresinde çıkaracağı temsilci sayısının bir eksiğine bölünmesiyle kontenjan barajı bu şekilde uygulanmaktaydı. Kontenjan temsilciliği, o çevreden en çok oyu alan siyasi partinin hanesine yazılırdı (Sezen, 1994: 268).

1987 ve 1991 yılında uygulanan çift ve kontenjan barajlı Türk seçim sisteminin daha iyi anlaşılması için örneklemek yerinde olacaktır. Örnek için varsayımlar maddeler halinde şu şekildedir (Teziç, 2014: 367):

- Seçim çevresinde toplamda 300.000 geçerli oy vardır.
- Seçim çevresinde 6 temsilci seçilecektir. (İlk iki varsayım, dikkate alındığında seçim çevresi barajı: $300.000 : 5 = 60.000$ olur.)¹⁶
- Seçimde 4 siyasi parti yarışacaktır. Siyasi partiler; A, B, C, D olarak adlandırılmıştır. Partilerin aldıkları geçerli oylar şu şekildedir: A:130.000, B:77.500, C:70.000, D:42.500. (D partisi, 42.500 oy ile 60.000 olan çevre barajını aşmadığı için temsilciler A, B ve C siyasi partileri arasında paylaştırılacaktır.)
- Seçime katılan siyasi partiler, ülke genelindeki %10 barajını aşmıştır.
- Seçim bölgesinde bağımsız aday bulunmamaktadır.

1987 ve 1991 genel seçimlerinde D'Hondt sisteminin uygulandığı ve varsayımlar dikkate alınır sandalye dağılımının hesaplaması şu şekilde gerçekleşmektedir:

Tablo 3.13 Çift ve Kontenjan Barajlı Türk Seçim Sistemi Örneği

Partiler	1. Bölme	2. Bölme	3. Bölme	4. Bölme	5. Bölme
A	130.000 ⁽¹⁾	65.000 ⁽⁴⁾	43.333 ⁽⁵⁾	32.500	26.000
B	77.500 ⁽²⁾	38.750	25.833	19.375	15.500
C	70.000 ⁽³⁾	35.000	23.333	17.500	14.000
D	-	-	-	-	-

Bu işlem sonucunda seçim çevresinden seçilecek altıncı temsilci, kontenjan adaylığı nedeniyle en çok oyu elde eden A partisine verilir. Sonuç olarak, sandalye dağılımı şu şekilde olur:

A: 4
B: 1
C: 1
D: -

Seçim çevresinde siyasi partilerin aldıkları geçerli oylara dikkat edildiğinde A partisinin dördüncü temsilciliği 32.500 oy ile seçilebilirken, 38.750 oy elde eden B partisinden aday seçilememektedir.

Sistem, sandalye dağılımında büyük partilerin lehine olurken küçük partilerin aleyhine olmaktadır. Bu sistemin uygulandığı 1987 genel seçiminde ANAP, ülke genelinde %36.3 oy almasına rağmen mecliste %64,9 oranında temsiliyet elde etmiştir (Sezen, 1994: 269). 1987 ve 1991 genel seçimlerinde uygulanan bu seçim sistemi, 27.10.1995 tarihli 4125 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. 1995 tarihinden sonra ise Türkiye’de sadece %10 ulusal

¹⁶ 300.000 sayısının 5’e bölünmesinin nedeni, seçimde uygulanan kontenjan barajıdır. Bu sebeple, seçim çevresi barajı; çevrede kullanılan geçerli oyların toplamı, seçilecek temsilci sayısının bir eksiğine bölünmesiyle elde edilecektir.

barajlı D'Hondt sistemi uygulanmaktadır (Teziç, 2014: 363). Dolayısıyla seçim çevresi barajı ve kontenjan barajı uygulamaları, 1995 tarihinden sonra kaldırılmıştır.

3.4. Seçim Sistemlerine Dayalı Sonuçların Yasama, Yürütme ve Yargı Üzerindeki Etkileri

Anayasa teorisi bakımından, devletin üç temel hukuki fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar: Yasama, yürütme ve yargı. Kuvvetler ayrılığı teorisi, bu üç temel fonksiyonlardan şekillenerek devletin ne şekilde örgütlenişini değerlendirmektedir. Kuvvetlerin anayasal organlara dağılımı, genel olarak Anayasalarda yer almaktadır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası; 7. maddeye göre yasama yetkisi TBMM'ye, 8. maddeye göre yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına, 9. maddeye göre yargı yetkisi bağımsız ve tarafsız mahkemelere verilmiştir (T.C. 1982 Anayasası, md. 7, 8, 9). Devlet içerisinde kuvvetlerin dağılımı ve düzenlenişi bakımından modern anayasal demokrasilerinde temel olarak üç tür hükümet sistemi bulunmaktadır. Bunlar: kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan başkanlık sistemi, kuvvetlerin birliğine dayanan meclis hükümeti sistemi ve yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan parlamenter sistem (Erdoğan, 2001: 172). Bunların yanı sıra, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin karışımı olan yarı-başkanlık hükümet sistemi bulunmaktadır.

Temsili demokrasinin amacı, vatandaşlara demokratik arenada seçilmiş temsilciler aracılığıyla siyasi tercihlerini ifade etme imkânı sağlamaktır. Bununla birlikte, temsilci organların bileşimi, seçim sistemine bağlı olarak önemli ölçüde farklılık gösterebilir. Seçim sistemlerinin demokrasiye ve anayasal organlara (yasama, yürütme, yargı) etkisi bulunmaktadır. Farklı seçim sistemleri; partilerin, seçmenlerin ve yasa koyucuların davranışları için farklı teşvikler belirler. Bu nedenle, seçim sistemlerinin potansiyel sonuçları çeşitlidir ve bir bütün olarak siyasi sistemin yapısını etkileyebilir. Örneğin, nispi temsil seçim sistemi, genel olarak çok partili hayata ve koalisyon hükümetlerine yol açmaktadır. Çoğunluk sistemi ise parti sayısını azaltıcı rol oynayarak yönetimde istikrar ilkesine yakın olur. Parlamenter hükümet sisteminin olduğu bir ülkede uygulanan seçim sistemi; yasama, yürütme ve yargı gibi anayasal organları da şekillendirmektedir. Parlamenter sistem gereği yürütme kuvveti; meclisten oluşacak, meclisteki üyeler ise seçimle işbaşına gelen temsilcilerden oluşacaktır. Karşılaştırmalı Anayasalara dikkat edildiğinde yargı organlarının üyelerini ise genel olarak yasama ve yürütme organları şekillendirmektedir. Seçim sistemlerinin buna benzer etkileri, diğer hükümet sistemlerinde de görülebilmektedir.

Siyasi partiler, demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyaseti siyaset yapan ise iktidarın varlığı değil, muhalefetin varlığıdır. Siyasal partiler, bir ideoloji doğrultusunda

iktidarı veya hükümeti elde etmek için bir araya gelmiş kuruluşlardır. Devletin ve hükümetin şeklini oluşturan siyasi partiler, ülkenin genel siyasetini belirlediği gibi kuvvetlerin dağılımını da etkilemektedir. Siyasi partiler ise modern demokraside seçimle iş başına gelmektedir ve seçim sisteminin nasıl uygulandığı burada önemli bir husustur. Çünkü seçim sistemleri, ülkede parti sistemlerini de belirler ve siyasal hayatta birçok durumun kaynağı olarak sayılmaktadır. Örneğin, basit çoğunluğa dayalı seçim sistemi, ikili parti sistemini meydana getirirken, nispi temsile dayalı seçim sistemi, çok partili siyasal hayatı meydana getirmektedir.

Bu kısımda, seçim sistemlerinin sırasıyla yasama, yürütme ve yargı organlarına olan etkilerinden bahsedilecektir.

3.4.1. Seçim Sistemine Dayalı Sonuçların Yasama Üzerindeki Etkileri

Modern demokrasilerde, yasama organı üyeleri Türkiye’de de olduğu gibi doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedir. Meclis üyesi olacak temsilcilerin nasıl seçileceğini ve ne şekilde seçileceğini seçim sistemi belirlemektedir. Aday temsilciler, seçimlerde; blok liste, tercihli liste, tek adlı vb. şekillerde seçilebilmektedir. Örneğin, blok listeli şekilde sunulan adayların seçiminde seçmenler, genel olarak kişiye değil partilere oy verme eğilimindedir. Ancak tek adlı (dar bölge) şekilde sunulan adayların seçiminde seçmenler, partiye değil kişiye oy vermektedir ve bu da yasama organında bulunan temsilcilerin niteliğini arttırmasına teşvik ettirmektedir. Özellikle blok liste şeklinde sunulan adayların seçimi sonucunda olarak seçmen-seçilen kopuk ilişki, temsilcinin sorumsuzluğu, temsilcinin temsil edilenden daha çok partisine önem vermesi vb. durumlar meydana gelebilmektedir.

Yasama organının genel olarak kanun yapma, savaş ilanına karar verme, para basılmasına izin verme gibi yetkileri bulunmaktadır. Örneğin, T.C. 1982 Anayasasının 87. maddesine göre TBMM’nin görev ve yetkileri şunlardır: Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, para basılmasına izin vermek, savaş ilanına karar vermek, uluslararası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel-özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve bunları yerine getirmektir (T.C. 1982 Anayasası, md. 87). Bunların dışında TBMM; HSK’ye yedi üye, Anayasa Mahkemesi’ne üç üye, RTÜK üyelerinin tamamını, Sayıştay üyelerinin tamamını seçmektedir. TBMM üyelerinin tamamı ise seçmen tarafından pek anlaşılmayan blok listeli, %10 barajlı D’Hondt nispi temsil seçim sistemiyle seçilmektedir. Oysa önemli görev ve yetkileri olan TBMM’nin üyelerinin birçoğu veya hepsi; seçmen tarafından daha iyi anlaşılan, seçmene değerlendirme olanağı veren seçim sistemi ile seçilirse daha demokratik

olabilir. Dar bölge esaslı seçim sistemi, yürürlükteki seçim sisteminin aksine seçmen tarafından anlaşılan, seçmen-seçilen arasındaki ilişkiyi arttıran, temsilcinin sorumluluğunu ve niteliğini arttıran, seçmene değerlendirme olanağı tanıyan vb. durumları oluşturabileceği için alternatif model olarak görülebilir. Ancak dar bölge esaslı çoğunluk sisteminin tek başına uygulanması, mecliste teknokrat kadroların oluşmasını engelleyebilmektedir. Bu sebeple, mecliste teknokrat kadroların da oluşturulabilmesi için dar bölge esaslı seçim sisteminin yanında nispi temsil seçim sistemi uygulanabilir. Böylece, dar bölge esaslı seçim sisteminin olumlu yanlarından istifade edilebilir ve olumsuz yönleri nispi temsil seçim sisteminin uygulanmasıyla kapanabilir.

Seçim sistemlerinin etkisiyle, siyasi parti adaylarının ve bağımsız adayların meclisteki sandalye sayıları değişebilmektedir. Özellikle milli bakiye seçim sisteminde siyasi partilerin oy yüzdeleri ile parlamentodaki temsil yüzdeleri, genel olarak neredeyse birbirine eşit olur ve temsilde adalet ilkesi gerçekleşmiş olur. Tek turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı yerde ise genel olarak adil olmayan temsiliyet meydana gelebilmektedir.

Parlamentoda bir siyasi partinin çoğunluk sağlaması durumunda yasama işlemleri daha sadeleşir, hızlanır, verimi artar ve çoğunluğun getirdiği yasa önerileri, hemen yasalaşmaktadır. Nispi temsil sonucunda ise çok partili veya koalisyonun olduğu parlamentoda yasama işlemleri, daha karmaşık ve yavaş olabilir. Ancak nispi temsil sisteminde baraj uygulaması vb. yöntemler, bu sürecin hızlandırılmasına etki edebilmektedir.

Milli bakiye seçim sistemi ve en büyük artık oya dayalı gibi seçim sistemleri, küçük partileri anahtar rolüne yani koalisyonların vazgeçilmez unsuru haline getirmektedir. Tek başına hükümeti kurabilmek için yeterli delegeye sahip olamayan büyük partiler, küçük partilerin üyelerinden istifade ederek hükümet oluşturmaktadır. Dolayısıyla koalisyona sebep olan seçim sistemleri, küçük partilerin lehine bir durumdur. İktidar ortaklığından istifade eden küçük partilerin, kendi lehine yasaları da mevcut olabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki bu tür ortaklıklar, hükümet sistemlerine göre değişmektedir.

3.4.2. Seçim Sistemine Dayalı Sonuçların Yürütme Üzerindeki Etkileri

Yürütme kuvvetinin ülke siyasetindeki etkisi, yasama ve yargı organlarına göre daha çok olmaktadır. Çünkü yürütme kuvveti, ülkenin genel siyasetini yürüten ve toplumun bütün hücrelerine sızan anayasal bir organdır. Yürütme kuvvetinin rolü ise hükümet sistemlerine göre değişiklik arz etmektedir. Örneğin, saf parlamenter sistemde yürütme iki başlıdır ve yürütme, yasama organından meydana gelmektedir. Aynı zamanda parlamenter sistemde, yasama organı, yürütme organına göre daha güçlüdür ki parlamenter sistem, ‘yumuşak

kuvvetler ayrılığına dayalı sistem’’ olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla parlamenter sistemde seçim sistemi, hem yasama organını hem de yürütme organını şekillendirmektedir. Başkanlık ve yarı-başkanlık sisteminde ise yürütme kuvveti, parlamenter sistemin aksine geniş yetkilerle donatılmıştır. Buna ek olarak, başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerinde yürütme kuvveti olan Cumhurbaşkanı veya devlet başkanı, parlamenter sistemindeki gibi meclis tarafından değil halk tarafından seçilmektedir.

Çoğunluk temsil sistemi, genel olarak iki partili sistemi meydana getirerek yönetimde istikrar ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Ancak çoğunluk sistemindeki uygulanan yöntemler de farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Örneğin, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde dar bölge tek turlu çoğunluk sisteminin uygulanması, iki partiyi ön plana çıkarmasının dışında hem temsilde adalet hem de meşruiyet tartışmalarına neden olmaktadır. Bu ülkelerde iki siyasi partinin öne çıkmasıyla, iktidarlık yarışı genel olarak iki siyasi parti arasında gerçekleşmektedir. Ancak seçimlerde iki turlu veya tercihli yöntemin uygulanması ile hem meşruiyet sorunu giderilebilir hem de ülkede ikiden fazla siyasi parti öne çıkabilir. Bunun yanında, dar bölge esaslı seçim sistemi ile beraber nispi temsil sisteminin tam veya destekli şekilde uygulanması, temsilde adalet ilkesini koruyabilecektir.

Türkiye’de 1950 genel seçimlerinden itibaren; üç seçimde çoğunluk sistemi, bir seçimde milli bakiye nispi temsil seçim sistemi, geriye kalan tüm seçimlerde ise D’Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır (Türköne, 2013: 380). Sadece genel seçim sonuçları dikkate alındığında, altı koalisyon hükümeti ve bir seçim hükümeti meydana gelmiştir. Siyasi istikrarsızlığa neden olan altı koalisyon hükümetlerin hepsi de D’Hondt nispi temsil seçim sisteminin uygulanması sonucunda oluşmuştur. Aynı zamanda blok listeli D’Hondt nispi temsil seçim sistemi sonucunda bazı genel seçimlerde temsilde adalet sağlanmamış ve seçmen-seçilen ilişkisi kopuk olmuştur.

Türkiye’de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için yürütme tek başlıdır. 1982 Anayasasının 8. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” (T.C. 1982 Anayasası, md. 8). Yürütme yetkisine sahip Cumhurbaşkanı, genel oyla yapılacak seçimde, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde ederek seçilebilir. Fakat ilk oylamada salt çoğunluk sağlanmazsa ikinci oylama yapılır ve ikinci oylamada basit çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanmış olur (T.C. 1982 Anayasası, md. 101). Türkiye’deki genel seçimde, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve milletvekili seçimi 5 yılda bir aynı günde ayrı oy pusulalarıyla yapılmaktadır. Başkanlık seçiminde yukarıda da açıklandığı gibi ilk turda salt çoğunluk aranır, bütün milletvekillerinin seçiminde ise D’Hondt nispi temsil

seçim sistemi uygulanmaktadır. Oysa Türkiye’de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için dar bölgeli bir seçim sistemi, bu hükümet sistemine daha uygun olabilir. Çünkü bütün milletvekillerinin seçiminde listedeki adayların, partiler tarafından dilediğı gibi sıralara yazılması ve seçmenlere sunulması durumunda, partili Cumhurbaşkanı ve diğerk parti liderlerinin etkisi kaçınılmaz olabilir. Partili Cumhurbaşkanı, parti esaslı oy verme olan seçim sisteminde kendisinin istediğı adayları oy pusulalarında ilk sıralara koyarak adayların seçilmesine katkıda bulunabilir. Böylece Cumhurbaşkanı, kendi partisinin çoğunlukta olduğı parlamentonun şekillenmesine etki ederek parlamento tarafından denetlenmesi imkânsız hale gelebilir. Bu durum ise hem otoriter rejime hem de ‘‘lider sultanı’’ durumuna yol açabilir. Oysa dar bölge esaslı seçim sistemi, aday esaslı seçim olduğı için parlamento daha demokratik yoldan oluşabilir ve meclis daha etkin hale gelebilir. Dolayısıyla Türkiye’deki hükümet sistemi dikkate alındığı zaman milletvekili seçiminde yürürlükteki seçim sistemi; parlamentonun denetim mekanizmasını düşürmesine ve yürütme organı tarafından şekillenmesine fırsat verebilmektedir.

3.4.3. Seçim Sistemine Dayalı Sonuçların Yargı Üzerindeki Etkileri

Seçim sisteminin sonuçları, yasama ve yürütmedeki gibi yargı organlarının işlerini ve üye seçimlerini doğrudan etkilememektedir. Yargı organlarının üyeleri, genel olarak yasama, yürütme, diğerk yargı organları ve yargı organının kendi içerisindeki genel kurul tarafından seçilmektedir. Örneğın, Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Uyuşmazlık Mahkemesi olmak üzere dört yüksek mahkeme ve bunların dışında yüksek mahkeme olarak kabul edilmeyen HSK, Sayıştay gibi önemli yargı organları bulunmaktadır. Bu yargı organlarının üyelerini seçmenler, doğrudan sememektedir. Seçmenler, yasama ve yürütme organını, yasama ve yürütme organları ise Uyuşmazlık Mahkemesi ile Yargıtay dışındaki yargı organlarının üyelerini seçmektedir.

Yargı organları, yasama organlarının çıkardığı kuralları denetler ve adaletin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Seçim sistemleri de yasama organını oluşturduğuna göre yargının uygulayacağı kurallar da seçim sistemlerinden dolayı olarak etkilenmektedir. Türkiye’de uygulanan seçim sisteminde ise bütün adaylar blok liste halinde siyasi partiler tarafından sunulur ve seçmene değerlendirme fırsatı verilmemektedir. Böylece, yargı organlarını dolaylı olarak seçen seçmenler değıl, siyasi partiler olabilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DAR BÖLGE SİSTEMİNİN UYGULANDIĞI ÜLKELER

Bu bölümde, tek isimli sisteminin diğer adıyla dar bölge sisteminin uygulandığı ülkelerden bahsedilecektir. Bölümde örnek ülkelerin, daha çok parlamento seçimlerinde uygulanan seçim sistemlerine değinilecektir.

Dar bölge sistemi modern demokrasilerde çeşitli yöntemlerle uygulanmaktadır. Bu yöntemler; tek turlu, iki turlu, alternatif oy ve devredilebilir oy olarak sıralanabilir. Örneğin, dar bölge sistemi; ABD’de tek turlu yöntemle, Fransa’da iki turlu yöntemle, Avustralya’da ise tercihli/alternatif oy yöntemiyle uygulanmaktadır. Dar bölge sistemi; ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere, Hindistan, Fransa (Gallagher ve Mitchell, 2005: 5), Pakistan ve Anglosakson etkisi altında kalmış birçok ülkede uygulanmaktadır (Friedrich Ebert Vakfı, 1996: 32). Almanya’da ise iki kanatlı meclisten biri olan Ulusal Meclis (Bundestag) üyelerinin yarısının seçiminde dar bölge sistemi uygulanmaktadır (Teziç, 2014: 361). Arnavutluk, Beyaz Rusya, Macaristan, Litvanya ve Gürcistan’da ise nispi destekli iki turlu dar bölge çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Bu ülkelerde, meclisin büyük çoğunluğunu dar bölgelerden seçilen milletvekilleri oluşturmaktadır (TÜSİAD, 1996: 94, 95).

Anglo-sakson ile Kıta-Avrupası tarihi, çağdaş ulus devletin; siyasal, toplumsal, evrimsel ve devrimsel sürecidir. Bu sebeple Anglo-sakson ile Kıta-Avrupası devletleri, çağdaş ulus devletlerdir. Bu devletler, İngilizce konuşan veya konuşmayan devletler olarak ayrılmaktadır. ABD, İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada Anglo-sakson ülkelere örnektir. Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya ve İspanya gibi ülkeler ise Kıta-Avrupası ülkelere örnektir. Anglo-sakson ve Kıta-Avrupası devletlerinde, genel olarak kabul edilen düşünceye göre dünya çapında demokratik yönetimin etkili şekilde uygulandığı ülkeler; ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya’dır (Yıldız, 2019: 36, 37).

Bu bölümde, dar bölge sisteminin uygulandığı Anglo-sakson ve Kıta-Avrupası ülkelerinden, dört ülkenin seçim sistemi kapsamlı olarak incelenecektir. Bunlar: Anglo-sakson ülkelerinden ABD ve İngiltere, Kıta-Avrupası ülkelerinden Fransa ve Almanya.

4.1. Anglo-sakson Ülkelerinde Uygulanan Dar Bölge Seçim Sistemi

Anglo-sakson ülkelerinde siyaset, hükümet, siyasi kurumlar, siyasi bilimler gibi dersler için kullanılan başlıklar siyaset biliminin çeşitli uzmanlaşmaları içeren karmaşık görünümünü simgelemektedir. Bunlara örnek olarak; karşılaştırmalı devlet sistemleri, uluslararası politika, siyasi felsefe ve kamu yönetimi örnek olarak gösterilebilir (Çam, 1999:

11). Siyaset kavramı, Oxford English lüğatında ‘‘kamusal hayatta iktidarlığı elde ederek ülkeyi ve toplumu ilgilendiren kararları uygulamak’’ şeklinde tanımlanmaktadır (Oxford Learner’s Dictionaries, 2020).

ABD, İngiltere, Avustralya ve Kanada gibi Anglo-sakson ülkelerinde; parlamento seçimlerinde dar bölge sistemi uygulanmaktadır. Bir başka Anglo-sakson ülkesi olan Yeni Zelenda’da dar bölgeli seçim sistemi, 1993 yılında terk edilerek farklı seçim sistemine geçiş yapılmıştır (Lijphart, 1995).

Bu kısımda, Anglo-sakson ülkeleri öncülerinden ABD ve İngiltere’nin dar bölge sistemi uygulaması, kapsamlı olarak ele alınacaktır.

4.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

4.1.1.1. ABD’nin Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi

Tablo 4.1 ABD Künyesi

ABD Künyesi	
Anayasa	1787
Başkent	Washington D.C
Devlet Başkanı	Donald Trump
Yasama Organı	Temsilciler Meclisi ve Senato
Hükümet Sistemi	Başkanlık Sistemi
Yüzölçümü	9.833.520 km ²
Nüfus	326.4 Milyon
Para Birimi	Dolar
GSYİH	20.8 trilyon dolar

Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-kunyesi.tr.mfa>

Kuzey Amerika Kıtasında bulunan ABD; kuzeyde Kanada, güneyde ise Meksika ile sınırı olup batısından Pasifik Okyanusu ve doğusundan Atlantik Okyanusu ile çevrelenmiş konumdadır. 9.826.675 km²’lik yüzölçümü ile Rusya ve Kanada’dan sonra dünyanın en geniş üçüncü ülkesi konumundadır (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 24).

ABD’de hükümet sistemi olarak başkanlık sistemi, seçim sistemi olarak da iki dereceli (Temsilciler Meclisi için) dar bölgeli

tek turlu çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Seçim süreçleri, başkanlık sistemi ekseninde detaylı şekilde düzenlenmiştir. ABD’de başkanlık sistemi doğrultusunda; sert kuvvetler ayrılığı bulunmakta, devlet başkanı halk tarafından seçilmekte ve yasama ile yürütme birbirini feshedememektedir.

ABD’de başkanlık seçimi ve parlamento seçimi ayrı yapılmaktadır. Seçimlerin sayısı, fazla ve çok sıklıktır. Genel olarak, iki yılda bir çift yıllarda seçim süreçleri yaşanmaktadır. Seçimlerin sıklığı ise seçime katılımı azaltmaktadır ve bu yüzden ABD vatandaşının seçime olan ilgisi genel olarak düşük olmaktadır (Eroğul, 2012: 141).

ABD’de başkanlık seçimleri için ön seçim yöntemi bulunmaktadır. Ön seçimlere katılma oranları da genelde düşük olmaktadır. Ön seçim yönteminin olmasının nedeni, parti

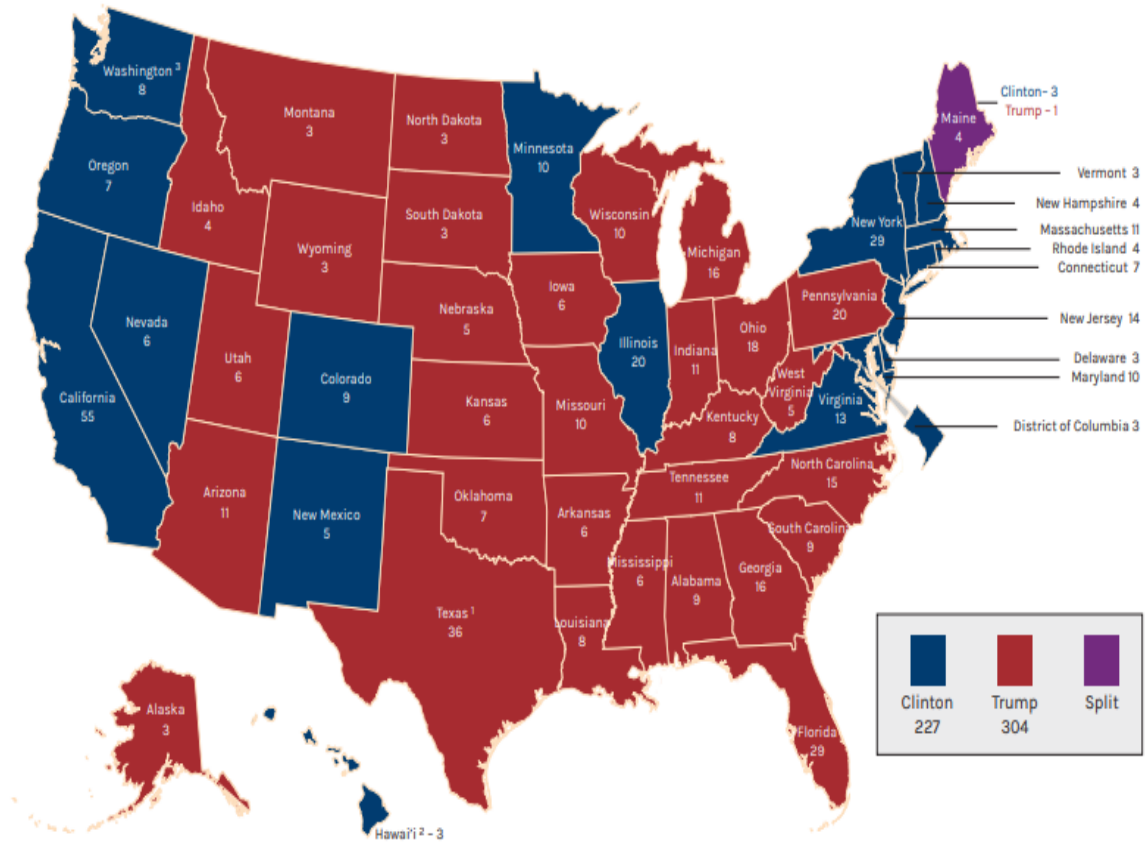
örgütlerinin yani yöneticilerin gücünü kırmaktır. İlk ön seçim, 1905 yılında Wisconsin eyaletinde yapıldı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise eyaletlerin çoğu bu yöntemi benimsemiştir (Eroğul, 2012: 142). Ön seçimlerin farklı türleri bulunmaktadır. Partiler, ön seçimler için federe devletlerde düzenledikleri, "Primary" ve "Causus" olmak üzere iki farklı sistem kullanmaktadırlar. Primary, vatandaşların sandıklarda oy kullandığı ve 34 federe devlette yani eyalette uygulanan sistemdir. Primary ön seçim sistemi; açık, kapalı, yarı-açık ve yarı-kapalı gibi farklı şekillerde uygulanmaktadır. Causus ise 16 eyalette uygulanır ve seçmenler bu ön seçim sisteminde kendi mahallelerindeki kütüphane, kilise, okul gibi kamusal alanlarda oylarını kullanırlar (Sanver, 2016). Ulusal çapta başkan adayı olabilmek için de Federal Elections Commission'a üç nüsha dilekçe verilmesi yeterlidir. Fakat adaylık için her federe devletin ayrı kuralları bulunmaktadır. Örneğin, Kaliforniya'da ön seçimde aday olabilmek için on bin seçmen imzası gereklidir (Eroğul, 2012: 142).

ABD'de başkanlık seçimleri, her dört yılda bir kasım ayının ilk salı günü yapılmaktadır. ABD'de seçimler, iki dereceli sistemle yapıldığı için seçmenler, başkanı ve başkan yardımcısını seçecek olan ikinci seçmenlere oy verirler (Eroğul, 2012: 143, 144). İkinci seçmenler ise her parti için blok liste halinde seçime girmektedir. Dolayısıyla seçmenler, temsilcileri doğrudan değil dolaylı olarak seçebilmektedir.

ABD'de başkanlık seçimi üç aşamada gerçekleşmektedir (Göze'den akt. Tüfekci, 2019: 6; Öztekin, 2014: 370):

- İlk aşamada, seçime katılan partiler kendi başkan adayını ve başkan yardımcısı adayını belirlemektedir.
- İkinci aşamada, her eyalet genel oy ile devlet başkanını seçecek delegeleri belirlemektedir. Halk tarafından seçilen her eyaletin delege sayısı, o eyaletin temsilciler meclisi üyeleri ve senatörlerin toplam sayısına eşittir.
- Üçüncü aşamada, ikinci seçmen olan delegeler, her eyaletin başkentinde toplanarak başkan adayları adına oy verirler. 50 eyaletin delege oyunun yarısının bir fazlasını yani en az 270 ($538/2+1$) delegenin oyunu alan kişi başkan seçilir. Fakat hiç kimse 270 oy alamazsa temsilciler meclisi, başkanı; senato ise başkan yardımcısını seçer. Bu oylamalar, eyalet üzerinden yapılır. Bir başkan adayının başkan seçilebilmesi için en az 26 eyaletin yani federe devletin oyunu alması gerekmektedir.

2016 Electoral Vote Distribution

Şekil 4.1 2016 Yılındaki ABD Başkanlık Seçimleri Sonucu ABD Başkanı Seçen Delegelerin Eyaletlere Göre Dağılımı

Kaynak: Federal Election Commission, 2016: 12

Şekilde verilen eyaletlerin içindeki sayılar, hem delege sayısını hem de eyaletin kaç dar bölgeye ayrıldığını göstermektedir. ABD’de yapılan seçimlerde, 1964’ten itibaren 538 delege bulunmaktadır. Sayının 538 olmasının sebebi, Amerikan Temsilciler Meclisi ve Senatodaki üyelerin toplamıdır yani toplam temsilci sayısıdır. Nüfusa bakılmaksızın 50 eyaletten ikişer senatör belirlenerek 100 üyeli Senato ve her eyaletten nüfus oranına göre belirlenen 435 üyeli Temsilciler Meclisi ile toplamda 535 temsilci olmaktadır. (Köseoğlu, 2016). Buna ek olarak, federal başkentin olduğu Washington DC’de ikamet edenler, 1961’de kabul edilen 23. Amendment’e göre üç delege seçme hakkına sahiplerdir (Eroğul, 2012: 144).

Dar bölge sistemiyle yapılan seçimde her eyalette yani federe devlette en çok oy alan aday, bütün delegeleri de kazanmış olmaktadır. Örneğin, Florida eyaleti 29 dar bölgeye ayrıldığı için 29 delege vardır ve seçime katılan başkan adayı 29 dar bölgede basit çoğunluğu elde ederse, 29 delegeyi kazanmış olacaktır. Nevada ise 6 dar bölgeye ayrılmıştır ve 6 delege

bulunmaktadır. Ülke genelinde, salt çoğunluğu yani 270 (538/2+1) delegeyi elde eden aday, seçimi kazanmaktadır.

Seçim sisteminde yöntemin tek turlu¹⁷ yani basit çoğunluk esasına dayalı olması, yönetimde istikrarı sağlasa da temsilde adalet tartışmalarını beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, ABD 2016 başkanlık seçiminde Demokrat Parti'nin adayı Hillary Clinton, %48.5 oy ile rakibi Donald Trump'tan daha çok oy almasına rağmen daha az delege çıkardığı için seçimi kaybetmiştir. Bu seçimde Cumhuriyetçi Parti'nin adayı Trump, %46.4 oy ile 306 delege çıkartarak seçimi kazanmıştır (CNN International, 2016).

ABD'de hükümet sistemi, başkanlık sistemidir ve kuvvetler katı şekilde ayrılmıştır. Kuvvetler ayrılığı prensibine göre anayasal yetkiler; yasama, yürütme ve yargı organları arasında dağıtılmıştır. ABD Anayasası'nın 1, 2 ve 3'üncü bölümlerinin ilk maddelerinde kuvvetleri kullanacak organlar, şu şekilde belirtilmiştir (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı; 2019: 1, 2):

- “Anayasada yer alan tüm yasama yetkileri, Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşan Birleşik Devletler Kongresi'ne aittir.” (Bölüm 1/md.1)
- “Yürütme yetkisi ABD Başkanına aittir.” (Bölüm 2/md.1)
- “Yargı yetkisi, tek bir Yüksek Mahkemeye ve Kongrenin zaman zaman belirleyeceği ve kuracağı alt mahkemelere aittir.” (Bölüm 3/md.1)

ABD'de Anayasa, seçim yöntemini eyaletlere bırakmaktadır. Fakat yasama organının da bu alanda düzenleme yapmasına Anayasa yetki vermiştir. Yasama organı, en son 1929'da çıkardığı bir kanunla, Temsilciler Meclisi'nin dar bölgesi tek turlu çoğunluk yöntemiyle seçilmesini öngörmüştür. Yasama organının diğer kanadı olan Senatodaki Senatörler, 1913 yılından önce eyaletteki yasama örgeni tarafından seçiliyordu. Şimdi Senatörler de Temsilciler Meclisi gibi dar bölgesi (tek isimli) tek turlu çoğunluk esasına göre seçilmektedir (Eroğul, 2012: 92). Eyaletlerdeki kongreler, eyaletleri nüfusa göre kongre bölgelerine (dar bölgeye) ayırır. Her bölgedeki seçmenler de iki yılda bir Kongre'ye temsilci seçmektedir (Targonski, 2002: 67).

4.1.1.2. ABD'de Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri

ABD, federal devlet olduğu için siyasal sistemde yasama kuvveti, çift meclisten oluşmaktadır. Bu çift meclis, 435 üyeli Temsilciler Meclisi ve 100 senatörden oluşan Senatodur. Bu çift meclis, “Kongre” olarak adlandırılmakta ve yasama organını

¹⁷ Seçimin tek veya iki turlu olması ile tek dereceli veya iki dereceli olması, birbirine karıştırılmamalıdır. Yukarıda daha önce açıklandığı gibi; tek dereceli seçim, seçmenin temsilcisini doğrudan seçmesidir. İki dereceli seçim ise seçmenin temsilcisini ikinci seçmen aracılığıyla yani dolaylı olarak seçmesini ifade etmektedir.

oluşturmaktadır. Yürütme organındaki Başkan, yasama organını feshedemediği gibi yasama organı da yürütme organını feshedememektedir. Kongre seçimleri, başkanlık seçiminden ayrı olarak gerçekleşmektedir. Kongre seçimleri, dar bölge sistemiyle gerçekleştirildiği için kongre üyeleri; seçildikleri bölgenin sorunları ile daha fazla ilgilenmekte, seçmene daha yakın olmakta ve seçmene karşı sorumluluğu vardır.

Kongre; kanun yetkisi olan, siyaseti belirleyen, ülke siyaseti adına iç ve dış politika geliştiren, bütçeyi onaylayan, başkanın üst düzey bürokrat atamalarına onay veren gibi yetkilere sahip olan parlamentodur. Kongreyi oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato arasında hiyerarşik ilişki söz konusu değildir. Her iki meclis, kongre içinde yetki paylaşımı yapmıştır ve görev alanlarına müdahale etmemektedir (Targonski, 2002: 66).

4.1.1.2.1. Temsilciler Meclisi

Başlangıçta sadece 65 parlamento üyesi olan Temsilciler Meclisi'nin bugünkü üye sayısı, 435'tir (Eroğul, 2012: 144). Temsilciler Meclisi'nin üye sayısının belirlenme yetkisi, bir bütün olarak kongreye aittir. İki yılda bir yapılan seçimlerle, meclis üyelerinin üçte biri (1/3) yenilenir. Temsilciler Meclisi adaylığı için 25 yaşını doldurmuş olmak, ABD vatandaşı olmak, 7 yıldır ABD'de ikamet etmiş olmak gibi şartlar aranmaktadır (Çam, 1999: 608). Eyaletler, temsilci sayısı kadar dar seçim bölgesine ayrılmaktadır ve Temsilciler Meclisi için dar bölgesi tek turlu basit çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Örneğin, A adında eyalet; 50 seçim bölgesine ayrılmışsa, her seçim çevresinde en çok oyu elde eden aday seçimi kazanacaktır. Seçimler, her çift sayılı yılların kasım ayının ilk pazartesi gününü takip eden salı günlerinde yapılmaktadır (Öztekin, 2014: 373).

Temsilciler Meclisi adına üye sayısı nüfus oranına göre belirlenmektedir. Bu sebeple, üye sayısı Anayasada belirli değildir. ABD Anayasasının ilk halinde her 30 bin vatandaşın en çok bir temsilci ile temsil edileceği belirlenmiştir. Daha sonra nüfusun artması ile 700.000 kişiyi bir temsilci temsil etmeye başlamıştır. Buna ek olarak Anayasa, her eyaletin nüfusuna dikkat edilmeden Temsilciler Meclisi'ne en az bir üye göndermesini garanti altına almıştır (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 35). Temsilciler Meclisi Başkanı, mecliste çoğunluğu elde eden partinin temsilcisidir ve "speaker" olarak isimlendirilmektedir. Ancak ABD'deki "speaker", İngiltere Avam Kamarasındaki "speaker" gibi tarafsız olmadığı için saygın bir konuma sahip değildir (Çam, 1999: 609).

Her eyaletin kendi sınırları içerisindeki seçim bölgelerini, dilediği şekilde düzenleme yetkisi bulunmaktadır (Öztekin, 2014: 375). Bu durum, iktidar partilerinin lehine yapay seçim oluşturma olanağına yani "Garrymander" yönteminin uygulanmasına neden olabilmektedir.

4.1.1.2.2. Senato

ABD Anayasası 5. maddesinin “hiçbir eyalet, kendi rızası olmadan senatoda eşit temsil edilme hakkından mahrum bırakılamaz” gereği, eyalette büyüklük ne olursa olsun her eyaletin ikişer senatör bulunduğu ABD Senatosu, dünyadaki senatoların saygın ve en güçlü olanıdır (Öztekin, 2014: 374).

ABD’de Senatör olabilmek için 30 yaşını doldurmuş olmak ve en az 9 yıldan beri Amerikan vatandaşı olma şartları aranmaktadır (Çam, 1999: 608). Senatör seçimleri de Temsilciler Meclisi’nde olduğu gibi dar bölgesel tek turlu çoğunluk sistemiyle gerçekleştirilmektedir. Senatör seçimleri, tek dereceli oylama ve genel oy ilkesiyle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla başkanlık seçiminden farklı olarak, seçmenler senatör seçecekleri zaman dolaylı değil doğrudan temsilcisini seçmektedir. ABD Kongresinin diğer kanadını oluşturan ve üst meclis olarak tanımlanan Senato, Temsilciler Meclisi’nden farklı yönleri de bulunmaktadır. Temsilciler Meclisi’nde nüfusa göre temsilci verilirken, Senato’da nüfusa bakılmaksızın her eyalete ikişer senatör verilir ve Senato Meclisi 100 senatörden oluşmaktadır.

Senatörlerin seçiminde her eyaletin sınırları seçim bölgesidir. Her eyaletten çıkacak üye sayısı, seçim çevrelerini de belirlemektedir. Senatör seçimlerinde ilk seçimi takip eden toplantıdan sonra ilk senenin sonunda, dördüncü senenin sonunda ve altıncı senenin sonunda belirlenen sayıda (1/3) senatörlerin görevleri sona ermektedir. Senatonun başkanı, aynı zamanda Başkan Yardımcısıdır (SETA, 2016: 24). Dolayısıyla Senato üyelerinin 1/3’ü, iki yılda bir yenilenmektedir ve seçilen senatör, 6 yıl görev almaktadır. Seçilen senatörün 6 yıl görev alması, yasama organının uzmanlaşmasına olanak sağlamaktadır.

Kongreyi oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato seçimlerinde, dar bölge sisteminin uygulanması sonucunda, seçmen ve seçilen arasında ilişki kurulabilmekte, seçmenler parti esaslı değil adayın niteliğine bakarak aday esaslı seçim yapabilmekte ve bunlar gibi birçok avantaj beraberinde gelebilmektedir. Zira ABD’de başarılı adayların seçime girerek tekrar kazanması, sık rastlanan bir durumdur. Seçimlerde yenilenen temsilci aday sayısı, yaklaşık %10 olmuştur (Olson, 2008).

4.1.2. İngiltere

4.1.2.1. İngiltere'nin Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi

Tablo 4.2 İngiltere Künyesi¹⁸

İngiltere Künyesi	
Mevcut Anayasa	Yazılı olarak anayasa bulunmamaktadır. Anayasal içerikli kanunlar ve gelenekler anayasa yerine geçmektedir.
Başkent	Londra
Devlet Başkanı	Kraliçe 2. Elizabeth
Hükümet Başkanı	Boris Johnson
Yasama Organı	Lordlar ve Avam Kamarası
Hükümet Sistemi	Parlamenter Sistem, Anayasal Monarşi
Yüzölçümü	243.610 km ²
Nüfus	66.600.000
Resmi Dil	İngilizce
Para Birimi	İngiliz Sterlini (Pound)
GSYİH	2,8 trilyon Dolar

Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-kunyesi.tr.mfa>:

Resmi adıyla “Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı” olan İngiltere, dünyanın en eski ve köklü parlamenter sisteme sahiptir. Pek çok kaynakta ise ülkenin adı kısaca “Birleşik Krallığı” olarak anılmaktadır (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 184). Bu çalışmada ise Türkiye’de daha çok bilinen isim olarak “İngiltere” tercih edilmiştir.

İngiliz siyasi tarihinde 1. Edward, iktidarı ele geçirdikten sonra parlamentoyu kapatmayarak onu daha etkin hale getirmiştir. Bu sırada vergiler, parlamento tarafından konulunca iç savaş tehlikesi azalmış ve ülkedeki baronlar dışlanmışlık

hissine kapılmışlardır. Bu dönemlerde parlamento çoğunluk olarak; kilise görevlilerinden, asillerden, burjuva sınıfından ve kralın davet ettiği kişilerden oluşmaktaydı. Kasaba temsilcileri ve şövalyeler ilerleyen süreçte Avam Kamarası haline gelirken toprak yöneticileri kilise görevlilerinin ve baronların oluşturdukları yapı ise Lordlar Kamarası haline gelmiştir (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 192). Avam Kamarası ile Lordlar Kamarası, günümüze kadar varlığını korumuş ve İngiltere’nin yasama organını oluşturmaktadır. İngiltere’deki Avam Kamarası ABD’deki Temsilciler Meclisi’ne benzetilirken Lordlar Kamarası ise Senato’ya benzetilmektedir.

İngiltere’de parlamenter sisteminin uygulanmasının sonucunda, yürütme düalist bir yapıdadır. Yürütmenin bir kanadında meclisten meydana gelen bakanlar kurulu, diğer kanadında ise veraset yoluyla oluşan “Taç” olarak da adlandırılan kraliçe veya kral bulunmaktadır. Ülkenin genel siyasetini bakanlar kurulu yürütmektedir. Gerçekte bir yetkisi olmayan Taç; yürütmenin başı, yargının başı, yasamanın ayrılmaz parçası, silahlı kuvvetlerin başkomutanı ve İngiltere Kilisesi’nin yöneticisidir. Ancak Taç, sembolik yetkilerle

¹⁸ Tablodaki nüfus ve GSYİH hakkındaki veriler, 2018 yılına aittir.

donatılmıştır. Yine de Taç'ın üç gerçek yetkisi mevcuttur: Haberdar edilme yetkisi, yüreklendirme yetkisi ve uyarma yetkisidir. Taç'ın aynı zamanda siyasi sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı bulunmaktadır. Kraliyet ayrıcalıklarının (Royal Prereogative Powers) en önemli yetkileri ise şöyle sıralanabilir (Eroğul, 2012: 25):

- Kraliçe her sene Lordlar Kamarası'nda Taç Şövalyesini okur.
- Parlamentonun toplantıya çağırılması, sürenin uzatılması, tatile gönderilmesi, dağıtılmasına karar verir.
- Yasaları onaylamaktadır.
- Başbakanı atamaktadır.
- Yeni Lordlar oluşturur.
- Üst düzey devlet görevlilerini atamaktadır. (Yargıçlar dahil)
- İçişleri bakanlığının isteği üzerine bağışlama yetkisini kullanabilir.

İngiltere'de parlamenter sistem uygulandığı için yasama organı, seçim sürecinde önemli bir aktördür. Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası yasama organını oluşturmaktadır. Anayasa, milli güvenlik, savunma, vatandaşlık, dış politika ve göç gibi konular bu iki meclisin yani Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yetkisi dahilindedir. Bu konuların dışında ise İskoçya, Kuzey İrlanda ve Galler'deki yerel meclisler, yasama faaliyetlerinde bulunabilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

15 Eylül 2011 tarihinde kabul edilen kanun ile İngiltere'de genel seçimler, beş yılda bir mayıs ayının ilk perşembe günü yapılacaktır. Erken seçim ise kanunda belirlenen iki duruma göre yapılacaktır (Eroğul, 2012: 65). İngiltere'de meclis, Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır. Avam Kamarası'nın üyeleri seçimle gelmektedir ve 5 Nisan 2020 tarihi itibarıyla 650 üyesi bulunmaktadır (UK Parliament, 2020). Hem atama hem de veraset yoluyla oluşan Lordlar Kamarası'nda ise yine aynı tarih itibarıyla 800 üyesi bulunmaktadır. Lordlar Kamarası, üst organdır ve atana şekliyle oluşan üyeler, başbakanın teklifi üzerine Kraliçe tarafından atanmaktadır (UK Parliament, 2020).

Dar bölge sisteminin kaynağı İngiltere olduğu için bu sistemi "İngiliz Sistemi" olarak da adlandırılmaktadır (Teziç, 2014: 339). Avam Kamarası için yapılan genel seçimde, seçmen olabilmenin koşulları şunlardır (Purvis'ten akt. TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 210, 211):

- 18 yaşını tamamlamış olmak,
- Birleşik Krallık'ta ikamet eden Commonwealth veya Avrupa Birliği üyesi ülkelerden birinin vatandaşı olmak,
- Hüküm giymemiş olmak,

- Sen beş yıl içinde seçimlerle ilgili bir suç işlememiş olmak,
- Lordlar Kamarası'nda üyeliği bulunmamak.

İngiliz yürütme kuvvetinin bir diğer kanadı da Privy Council'dir. Privy Council, 17. Yüzyılın ortasında (1641-1660) Devrim esnasında kaldırılmış, daha sonra yetkileri tekrar verilmiştir. Eski kabine üyeleri, iki başpiskopos, Speaker, yüksek yargıçlar gibi önemli kamu görevlileri, Privy Council'in doğal üyeleridir (Eroğul, 2012: 26). İngiltere'de yürütme gücünün odak noktası ise başbakan ve onun çevresinde yer alan en önemli bakanlardan oluşan kabinedir. Kabine, Privy Council'in bir parçası olarak meydana gelmiştir. Dolayısıyla İngiltere'de hükümet ve kabine kavramları aynı anlama gelmemektedir. Hükümeti, genel seçimde dar bölgeli tek turlu seçim sistemiyle seçilen Avam Kamarası oluşturmaktadır. Seçimlerin ardından kraliyet tarafından görevlendirilen başbakan, kabinesini kurduktan sonra Avam Kamarası'nda güvenoyu istemektedir. Çünkü hükümetin resmen göreve başlayabilmesi için Avam Kamarası'ndan güvenoyu almış olması zorunludur (Aslan'dan akt. Aydın, 2017: 84).

2011 yılında Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Parti'den oluşan koalisyon hükümeti, seçimde uygulanan dar bölgeli tek turlu çoğunluk olan seçim sistemini değiştirmek istemiş ve ülkede dar bölgeli alternatif oy seçim sistemine geçilmesi için referandum yapılmıştır. Referandumda, %67,9 oran ile "Hayır" sonucu çıktı ve İngiltere halkı, ezici çoğunlukla temsilci seçilme şeklini değiştirmeyi reddetmiştir (BBC News, 2011).

ABD'de olduğu gibi İngiltere'de de uygulanan dar bölge sisteminin tek turlu çoğunluk yöntemiyle olması, ülkelerde iki partililik¹⁹ durumuna yol açmaktadır ve yönetimde istikrar ilkesi ön plana çıkmış olur. Aynı zamanda dar bölge sisteminin getirdiği avantajlar da seçmenlerin lehine olmaktadır. İngiltere'de parlamenter sistem uygulanmasına rağmen ülkede İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren yalnızca 2010-2015 yılları arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur. Seçim sisteminin sonucunda; ABD'de Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti olmak üzere iki büyük parti, İngiltere'de Muhafazakâr ve İşçi Partisi olmak üzere iki büyük parti meydana gelebilmektedir. İngiltere'de iki büyük parti, 2005 seçimlerinde oyların 72,6'sını, koltukların %85,7'sini; 2010 seçimlerinde ise oyların yaklaşık %65'ini, koltukların yaklaşık %87'sini elde etmişlerdir (Eroğul, 2012: 67).

4.1.2.2. İngiltere'de Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri

İngiltere'de yasama organı, Lordlar Kamarası (House of Lord) ve Avam Kamarası (House of Commons) olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır.

¹⁹ İki partililik, sadece iki siyasi partinin olduğu anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda hakim iki parti ya da iki büyük partinin siyasal hayatta egemen olmasını ifade etmektedir.

4.1.2.2.1. Lordlar Kamarası

Lordlar Kamarası, çeşitli uzmanlıklardan gelen kişilerin olduğu bir meclistir. Lordlar Kamarası üyeleri, Avam Kamarası üyelerinden farklı olarak seçimle görev başına gelmemektedir. Üyelerin sayısı yıldan yıla değişmektedir ve şu anda yaklaşık olarak 800 üyeden oluşmaktadır (UK Parliament, 2020). Lordlar Kamarası'nın en kalabalık grubu 620'den fazla üye ile ömür boyu atanmış lordlardır. İkinci kalabalık grupta, siyasi partiler tarafından atanan üyeler vardır. Üçüncü grupta 26 üye ile ruhani lordlar, dördüncü grupta ise Lordlar Kamarası tarafından atanan lordlar vardır (Aslan'dan akt. Aydın, 2017: 85). Ruhani lordlar, Anglikan Kilisesine bağlı din adamlarıdır ve kıdem esasına göre belirlenmektedir.

Lordlar, yılda yaklaşık olarak 150 gün toplanırlar. 1660'tan beri Lord başkanı ve aynı zamanda bakan olan Lord Chancellor'un görevi 2006 yılında son bulmuştur. Onun yerine lordlar, ilk kez "The Lord Speaker" unvanında bir başkan seçtiler. Avam Kamarası'na göre daha serbest çalışan lordların içtüzükleri de bulunmamaktadır. 1626 yılından beri bu mecliste iğneleyici kelimeler kullanmamak ve uzun konuşulmama geleneği vardır (Eroğul, 2012: 22, 23).

Lordlar Kamarasındaki Cismani Lordlarının büyük çoğunluğu veraset yoluyla kamaraya katılmaktadır. Lordlardan birinin vefat etmesi durumunda üyelik, ırsi olarak en yakın mirasçıya geçmektedir. Lordlar Kamarasının cismani lordları, 5 gruba ayrılmaktadır (Göze ve Gürbüz'den akt. Aydın, 2017: 85, 86):

1. Kralın Soyundan Gelen Prensler
2. Soydan Gelen Lordlar: Üyelerin büyük çoğunluğu bu gruptandır.
3. İskoçya Temsilci Lordları: İskoçya Lordları tarafından seçilir ve İskoçya'yı temsil ederler.
4. İrlanda Temsilci Lordları: Görevleri ömür boyunca devam edebilmektedir.
5. Hukuk Lordları: Görevleri ömür boyunca devam edebilmektedir. Ancak diledikleri takdirde 75 yaşında emekli olabilmektedirler.

Eskiden Avam Kamarasının sahip olduğu yetkilere sahip olan Lordlar Kamarası; lordların mali hükümlülükleri içeren tasarıları değiştirmeye yetkisi olmadığı sorununun meydana gelmesi ve sonrasında 1911'de kabul edilen "Parliament Act" ile sorunun lordlar aleyhine çözülmesiyle etkinliğini kaybetmiştir (Çam, 1999: 557, 558).

Lordlar Kamarasının rolü, ülkedeki iktidar partisine göre değişmektedir. Çünkü Lordlar Kamarası genel olarak muhafazakâr kesimden oluşmaktadır ve İşçi Partisi iktidarda olduğu zamanlar muhalefet işlevi yaparken, Muhafazakâr Partisi iktidarda olduğu zamanlarda ise iktidarla işbirliği halinde olmaktadır (Çam, 1999: 558). Edward Scott; 2015 yılındaki

“House of Lords Reform 2010-15” adlı raporunda; İngiltere’de siyasi partilerin, Lordlar Kamarasına seçimle gelen üye sayısının arttırılması hatta kamaradaki bütün üyelerin seçimle gelmesi ve daha ileri reform olarak lordların ABD Senatosuna benzer bir yapılanmanın kurulması için öneriler sunduğunu belirtmiştir (Scott, 2015: 13, 17).

4.1.2.2.2. Avam Kamarası

İngiltere’de sadece Avam Kamarası (House of Commons) üyeleri, genel seçimle göreve başlamaktadır. Üyelerin seçiminde ABD kongresinde olduğu gibi dar bölgesel tek turlu (basit çoğunluk) seçim sistemi uygulanmaktadır. Bu sebeple, bölgede en çok oyu elde eden aday, temsilci seçilebilmektedir. Avam Kamarası’nda ne kadar üye varsa ülke o kadar seçim çevresine ayrılmaktadır. Örneğin, genel seçimde Avam Kamarasının üye sayısı 650 olarak belirlenmişse, ülke 650 seçim çevresine bölünecektir. İngiltere’de parlamenter sistem gereği, hükümet parlamentodan oluşmaktadır ve yapılan genel seçimde, oyların salt çoğunluğunu (325+1) elde eden siyasi parti, tek başına iktidarı kurabilmektedir. Eğer hiçbir parti tek başına salt çoğunluğu sağlayamazsa koalisyon hükümeti veya buna benzer hükümetler kurulabilir.

15 Eylül 2011 tarihli kanundan itibaren genel seçimler; beş yılda bir, mayıs ayının ilk perşembe günü yapılmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi Avam Kamarası için 650 seçim çevresi bulunmaktadır ve her bölgeden bir temsilci seçilmektedir. Her bölgeye yaklaşık olarak 70.000 seçmen düşmektedir. Seçim bölgeleri saptanırken sadece nüfusa değil, aynı zamanda yerel yönetimin sınırları gibi öğelere de dikkat edilmektedir. 1959 yılına kadar seçim bölgelerinde genel olarak iki aday temsilci yarıştırdı. Bu tarihten sonra yapılan genel seçimlerde bölgedeki aday sayısı, ikiden fazla olmaktadır (Eroğul, 2012: 66).

Avam Kamarası için yapılan genel seçim sonuçlarında, iki partili sistem meydana gelmektedir ve parlamentoda çoğunluk olarak iki siyasi partinin temsilcileri bulunmaktadır. İki büyük siyasi parti ise Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisidir. Seçimi kazanan temsilciler, belirli bir maaş almaktadır ve dokunulmazlıktan yararlanmaktadır (Öztekin, 2014: 359).

4.2. Kıta Avrupası Ülkelerinde Uygulanan Dar Bölge Seçim Sistemi

Kıta-Avrupası geleneğiyle; siyasi, iktisadi, toplumsal ve yönetsel/ bürokratik alanlar şekillenmiş, ancak Anglo-sakson geleneğinden ulaşılan konum itibari ile yönetsel alan haricinde çok da güçlü bir ayrımın olmadığı gözlemlenmektedir. Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya ve İspanya gibi ülkeler Kıta-Avrupası ülkelerine örnektir (Yıldız, 2019: 36, 37, 43). Aşağıda Kıta Avrupası ülkelerinden Fransa ve Almanya’nın seçim sistemlerine değinilecektir.

4.2.1. Fransa

4.2.1.1. Fransa'nın Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi

Tablo 4.3 Fransa Künyesi

Fransa Künyesi	
Mevcut Anayasa	1958
Başkent	Paris
Cumhurbaşkanı	Emmanuel Macron
Başbakan	Edouard Philippe
Yasama Organı	Millet Meclisi ve Senato
Hükümet Sistemi	Yarı-Başkanlık Sistemi
Yüzölçümü	643.427 km ² (Denizaşırı illerle beraber)
Nüfus	66.991.000
Para Birimi	Avro
GSYİH	2, 777 Trilyon Dolar (2018)

Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/fransa-kunyesi.tr.mfa>

13 Mayıs 1958 yılında Cezayir'de savaştan Fransız askerleri, hükümetin izlediği politikaların Cezayir'in düşmesine yol açacağını ileri sürerek ayaklandılar. Sonrasında Fransa tarihinin seyrini değiştiren General Charles De Gaulle, göreve gelerek hükümeti kurmuştur (Eroğul, 2012: 156). De Gaulle yönetimindeki Fransa'da parlamenter sistemden yarı-başkanlık sistemine, seçim sistemi olarak da Üçüncü Cumhuriyet dönemindeki gibi dar bölge esaslı çoğunluk

sistemine geçilmiştir.

Tablo 4.4 Fransa'nın Siyasal Süreci

Yıllar	Dönem Adı	Önemli Özelliği
∞ -1789	Eski Rejim	Mutlakiyetçi Monarşi
1789-1799	Devrim	Anayasal Monarşi, Cumhuriyet, Terör Dönemi,
1799-1814	Napolyon	Avrupa İşgalleri, medeni hukukun yeniden tesisi, imparatorluk tacının giyilmesi, İdari kuruluşların tesisi
1815-1830	Bourbon Yapılanması	Monarşiye yeniden geçme çabaları
1830-1848	Orleancı Parlamentarizm	Liberal Monarşi
1848-1852	İkinci Cumhuriyet	Liberal Cumhuriyet Girişimi
1852-1870	İkinci İmparatorluk	Muhafazakâr İstikrar
1870-1940	Üçüncü Cumhuriyet	Burjuva Liberal Demokrasi (İki kanattan oluşan parlamenter rejim) 70 yılda 104 hükümet, dar bölgesel seçim sistemi
1940-1944	Vichy Hükümeti	Alman kontrolündeki hükümet
1944-1946	Geçici Hükümet	De Gaulle liderliğinde koalisyon
1946-1958	Dördüncü Cumhuriyet	İstikrarsız süreç, Çin Hindi ve Cezayir

		Savaşları, Nispi Temsil Seçim Sistemi
1958-	Beşinci Cumhuriyet	Güçlendirilmiş Başkan, yarı-başkanlık sistemi, dar bölgesel seçim sistemi

Kaynak: Roskin, 2014: 116; Eroğul, 2012: 9

Fransa’da 1958 Anayasası gereğince, yarı-başkanlık modeli uygulandığı için yürütme iki kanattan oluşmaktadır. Bir kanatta Cumhurbaşkanı, diğer kanatta ise bakanlar kurulu bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının, parlamenter sistem aksine geniş yetkileri bulunmaktadır. 1962 yılı Anayasa değişikliğiyle Fransa’da Cumhurbaşkanı, halk tarafından genel oy ilkesi ile seçilmektedir ve siyasi açıdan sorumsuzdur (Teziç, 2014: 520). Yarı-başkanlık modeli uygulanan Fransa’da Cumhurbaşkanı, sembolik bir makam olmadığı gibi tarafsız da değildir.

2 Ekim 2000 yılındaki Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıldan 5 yıla indirilmiştir. Cumhurbaşkanı, en fazla iki defa seçilebilmektedir (Eroğul, 2012: 182). Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için yaş sınırı 23 olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda aday olabilmek için kişinin meclis üyeleri, belediye meclisi üyeleri, ekonomik ve sosyal konsey üyeleri, yerel yönetimdeki belediye başkanları gibi seçilmişlerin arasından 500 kişi tarafınca aday gösterilmesi zorunludur (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 41). Cumhurbaşkanlığı seçiminde adayların mal bildirimini zorunluluğu da bulunmaktadır. Bu seçimlere ait hesapları denetleme ve tüm uyuşmazlıkları çözme yetkisi Anayasa Konseyi’ne aittir (Eroğul, 2012: 184, 185).

Anayasanın 7. maddesine göre: Cumhurbaşkanı, kullanılan geçerli oyların salt (mutlak) çoğunluğu ile seçilmektedir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, on ikinci günde ikinci bir oylama yapılır ve ilk oylamada en çok oyu alan iki aday ikinci oylamaya katılabilmektedir. Cumhurbaşkanı seçim süreci, hükümet tarafından söz konusu seçimin çağrılmasıyla başlar. Yeni Cumhurbaşkanının seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin bitiminden yirmi günden az, otuz beş günden fazla yapılmayacaktır (Conseil Constitutionnel, 2015).

Fransa’da son genel seçim, 2017 yılında yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı için yapılan genel seçimde ‘‘Cumhuriyet İleri’’ hareketinin öncüsü Emmanuel Macron, ‘Ulusal Cephe’ partisinin öncüsü Marine Le Pen ve diğer adayların hiçbiri ilk turda salt çoğunluğu sağlayamadığı için ikinci tur seçim yapılmıştır. İkinci tur seçimlerinde Macron, kullanılan geçerli oyların %66,1’ini alarak Beşinci Cumhuriyetin 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

4.2.1.2. Fransa’da Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri

Fransa’da yasama organı, Üçüncü Cumhuriyetten itibaren iki kanattan oluşmaktadır. Bunlar: Millet Meclisi ve Senato. Millet Meclisinde halkın, Senatoda ise yöresel yönetimlerin temsiliyeti bulunmaktadır. Her iki meclise “parlamento” adı verilmektedir. Fransa’da meclislerin üye sayısı, dönemleri vb. anayasayla değil, kanunla belirlenmektedir (Eroğul, 2012: 165). Fransa dışında yaşayan Fransızlar Millet Meclisi ve Senatoda temsil edilmektedir. Fransa parlamentosunda parti grubunun kurulabilmesi için, Anayasaya göre Millet Meclisi’nde en az 20 üye, Senato’da ise en az 14 üye gereklidir. Anayasasının 27. maddesine göre, bağlayıcı vekâlet yasaklanmıştır. Meclis üyeleri hiçbir emredici vekâlete bağlı olmadan seçilirler ve meclis üyelerinin oy hakkı bireyseldir (Conseil Constitutionnel, 2015).

4.2.1.2.1. Millet Meclisi

Fransa’da 1985 yılından beri, Millet Meclisi üye sayısı 577’dir. Toplam 577 olan üyenin 558’i vilayetlerden seçilmektedir. Geriye kalan üyelerin; 6’sı denizaşırı yöresel yönetimlerden, 2’si Yeni Kaledonya’dan ve 11’i yurt dışında ikamet eden Fransızlardan seçilmektedir (Eroğul, 2012: 165).

Millet meclisinin seçimleri, beş yılda bir yapılmaktadır ve temsilciler doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Ulusal barajın bulunmadığı seçimde, dar bölgeyi iki turlu çoğunluk seçim sistemi uygulanmaktadır (Heywood, 2007: 304). Seçimde adayın ilk turda seçilebilmesi için, hem kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu hem de bölgedeki kayıtlı seçmenlerin en az dörtte birinin oyunun alması gerekmektedir. İlk turda seçilen olmazsa, ikinci tur seçimi yapılacaktır. İkinci turda aday olabilmek için, ilk turda oylamaya katılan kayıtlı seçmenlerin en az %12,5’inin oyunun alınması gerekmektedir. İkinci turda yapılan oylamada ise basit çoğunluğu elde eden aday, seçilme hakkına sahip olacaktır (Teziç, 2014: 342, 343).

Fransa’da uygulanan bu sistemi iki farklı şekilde örneklemek yerinde olacaktır. İlk örnek için varsayımlar şu şekildedir:

- Seçim bölgesinde 90.000 seçmen bulunmaktadır.
- Seçim bölgesinde birinci turda kullanılan geçerli oy sayısı, 60.000’dir.
- Seçimde; A, B, C, D adlı adaylar yarışmaktadır.
- Seçim bölgesinde bağımsız aday bulunmamaktadır.
- Adayların oy oranları aşağıdaki gibidir:

A: 35.000

B: 10.000

C: 8.000

D: 7.000

Bu sonuca göre A adayı, ilk turda salt çoğunluğu yani kullanılan geçerli oyların yarısından bir fazla olan sayıyı ($60.000/2+1= 30.001$) elde ettiği için ikinci tura gerek kalmadan birinci turda seçilmiş olacaktır.

İkinci örnek için varsayımlar şu şekildedir (Teziç, 2014: 343):

- Seçim bölgesinde 93.000 seçmen bulunmaktadır.
- Seçim bölgesinde kullanılan geçerli oy sayısı, 81.000'dir
- Seçimde A, B, C, D, E adlı adaylar yarışmaktadır.
- Seçim bölgesinde bağımsız aday bulunmamaktadır.
- Seçime katılan adayların elde ettikleri oylar, aşağıdaki gibidir:

A: 30.500

B: 17.500

C: 13.000

D: 8.000

E: 11.700

Bu sonuca göre, adaylardan hiçbiri, 40.501 ($81.000/2+1$) olan salt çoğunluğu sağlayamadığı için, ikinci tur seçimi yapılacaktır. Fakat D adayı, seçmenlerin %12.5'ine eşit sayıda ($93.000\%12,5=11.625$) oy elde edemediği için ikinci tur seçimlerine katılamaz. Yapılacak ikinci tur seçiminde ise kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday, seçimi kazanacaktır.

Millet meclisi için seçimler, tek dereceli ve genel oy esasına göre yapılmaktadır. Seçmen yaşı, 1974 yılından beri 18'dir. Millet meclisi temsilci adaylığı için de yaş sınırı 18 olarak belirlenmiştir. Millet Meclisi, genel seçime gitme kararını verememektedir. Bu yetki, Cumhurbaşkanına aittir (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 57, 58). Kısıtlılar, seçim suçu işlemiş olanlar, görevden çıkarılmış noterler vb. seçmen hakkına sahip değildir. Millet meclisi için yapılan seçimde her temsilci adayı, yedeği ile beraber seçilmektedir. İki oylama arasında ise yedek değiştirmek yasaklanmıştır (Eroğul, 2012: 210).

4.2.1.2.1. Senato

Fransa'da parlamentonun diğer kanadını oluşturan senatonun üye sayısı, Anayasanın 24. maddesine göre 348'dir. Senato, iki dereceli seçimle yani dolaylı olarak seçilmektedir ve Cumhuriyetin bölgesel kolektiflerinin temsil edilmesini sağlamaktadır. Yurt dışında yaşayan

Fransızlar, Millet Meclisinde temsil edildiği gibi Senatoda da temsil edilmektedir (Conseil Constitutionnel, 2015/ Fransız Anayasası, md. 24).

Senatörler, 2014 yılında yapılan değişiklikle altı yıllığına seçilirler ve üyelerin yarısı üç yılda bir yenilenmektedir. Senatörler için seçilme yaşı, 2011 değişikliğiyle 35'ten 24'e düşürülmüştür (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 59). Senatör seçimleri, temsil ettikleri illerin nüfusuna göre iki farklı yöntemle yapılmaktadır. Sayıları yaklaşık olarak 150.000 olan bölgede il ve belediye meclisi üyeleri senatörleri seçmektedir. En fazla üç senatörün çıkarıldığı illerde ve denizaşırı yerlerde, seçimler iki turlu çoğunluk yöntemine göre yapılmaktadır. Dört veya daha fazla senatörlerin seçileceği vilayetlerde ise tek turlu nispi temsil seçim sistemi uygulanmaktadır (Eroğul, 2012: 211, 212).

Senato, Millet Meclisinin aksine feshedilememektedir. Her üç yılda bir yapılan Senato üyelerinin 1/3 oranı seçimlerle yenilenmektedir. Millet Meclisinde olan yedek üyelik Senatoda da bulunmaktadır (Çam, 1999: 583).

4.2.2. Almanya

4.2.2.1. Almanya'nın Siyasi Yapısı ve Başkanlık Seçimi

Tablo 4.5 Almanya Künyesi

Almanya Künyesi	
Mevcut Anayasa	1949
Başkent	Berlin
Cumhurbaşkanı	Frank Walter Steinmeyer
Başbakan	Angela Merkel
Yasama Organı	Federal Meclis ve Federal Konsey
Hükümet Sistemi	Federatif Parlamenter Cumhuriyet
Yüzölçümü	357.580 km ²
Nüfus	82.928.000
Para Birimi	Avro
GSYİH	3.34 trilyon Avro

Kaynak:

<https://www.laenderdaten.info/Europa/Deutschland/index.php>

Parlamenter sistemin başlangıcı 19. yüzyıla kadar uzandığı Almanya'da parlamenter sistem, siyasal birliğin oluşmasıyla beraber parlamenter monarşi ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Weimar Cumhuriyeti dönemlerinde parlamenter cumhuriyet çerçevesinde gelişim göstermiştir. Sonrasında Nasyonal Sosyalizm hareketinin öncülüğünde yaşanan İkinci Dünya Savaşı mağlubiyetiyle Doğu Almanya ve Batı Almanya olarak ikiye ayrılan ülkenin batı tarafında yürürlüğe giren 1949 Anayasası güçlü bir parlamenter sistem meydana

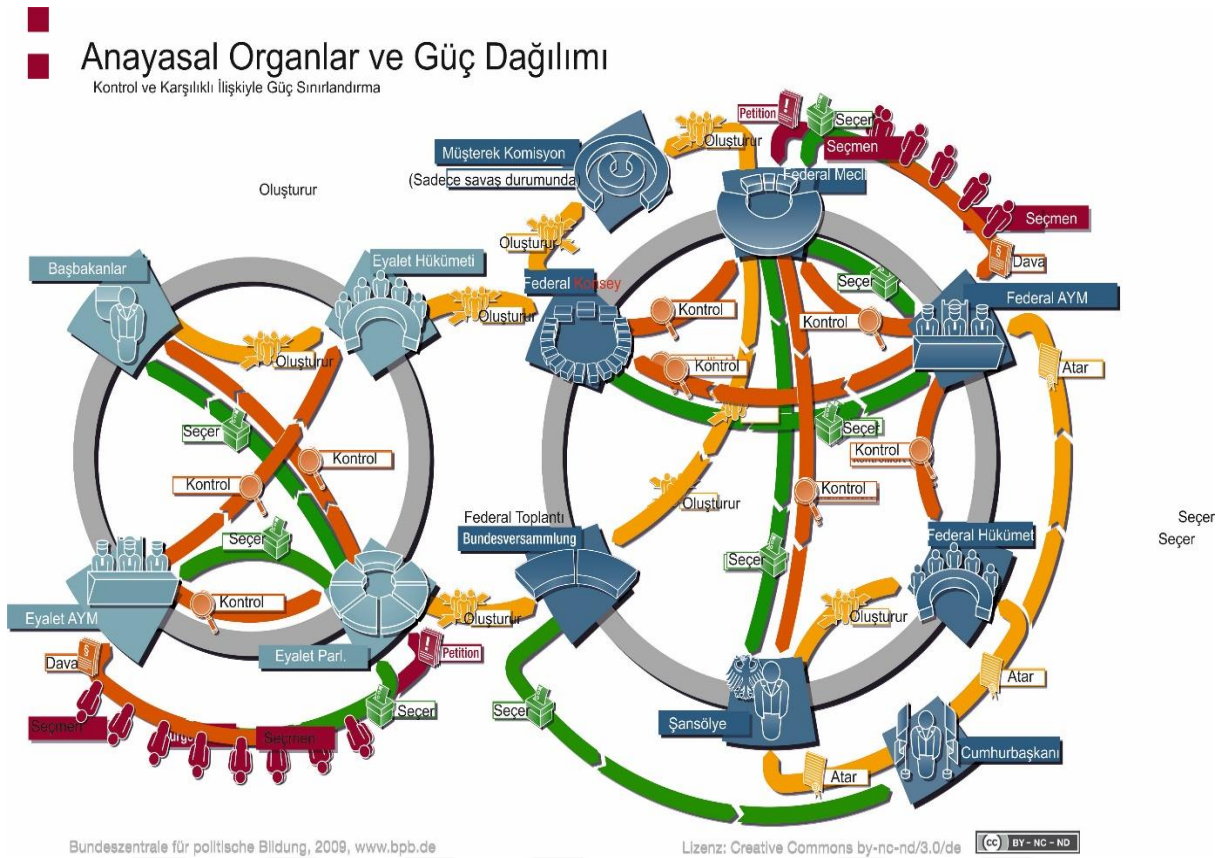
getirmiş ve iki Almanya'nın birleşmesiyle parlamenter sistem varlığını bugüne kadar korumuştur (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 33).

Klasik parlamenter sistemindeki iki başlı yürütme Almanya’da da bulunmaktadır. Yürütmenin bir kanadında Cumhurbaşkanı, diğer kanadında hükümet bulunmaktadır. Sembolik yetkilerle donatılan Cumhurbaşkanı, birleşik devlet kurultayı (Federal Assemble) tarafından beş yıllığına en çok iki kez seçilmektedir. Kurultay ise Federal Meclis ve Eyalet Meclisi tarafından oluşturulmaktadır. Kurultay sadece Cumhurbaşkanı seçmek amacıyla toplanan anayasal bir organdır. (Eroğul, 2012: 248). Cumhurbaşkanı seçimi üç turludur. İlk iki turda kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğu aranır. İlk iki turda bu çoğunluk sağlanamazsa üçüncü tur seçimi yapılır ve bu turda basit çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanmış olmaktadır. Cumhurbaşkanı adayı olmak için kırk yaşını doldurmuş olmak ve seçmen hakkına sahip Alman vatandaşı olmak gibi şartlar bulunmaktadır (Öztekin, 2014: 421).

Yürütmenin diğer kanadında ise meclisten oluşan Federal Hükümet(Kabine) bulunmaktadır. Kabine ise başbakan (şansölye) ve Federal Bakanlardan oluşmaktadır. Almanya’da tek parti hükümetinin oluşabilmesi için, bir siyasi partinin diğer tüm partilerin toplam oy oranından fazla oy alması gerekmektedir. Bu nedenle Almanya’da sürekli koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. Seçimden sonra tek parti hükümeti oluşmazsa siyasi partiler arasında koalisyon anlaşması yapılır. Anlaşma imzalandıktan sonra parlamentoda yapılan gizli oylamayla milletvekilleri arasından başbakan seçilmektedir (BBC News, 2020). Almanya Anayasasının 63. maddesine göre Başbakan, Federal Cumhurbaşkanı’nın tavsiyesi üzerine Federal Meclis (Bundestag) tarafından görüşmesiz olarak seçilir. Meclis üyelerinin çoğunluğunu elde eden aday seçilir. Önerilen aday seçilmezse, Federal Meclis oylamadan sonra 14 gün içinde üyelerin salt çoğunluğuyla bir Federal Başbakan seçebilir. Bakanlar ise 64. maddeye göre Başbakanın tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanır (Deutscher Bundestag, 2014: md. 63, 64).

Anayasaya göre; Almanya Federal Cumhuriyeti, demokratik ve sosyal bir federal devlettir (Deutscher Bundestag, 2014: md. 20). Anayasanın emredici hükmü olan federal devlet olma özelliği, Almanya Federal Cumhuriyetinin 16 federe devletten oluşmasıyla kendini göstermektedir. Federal devlet, iki meclisli bir yasama organına sahiptir. Bunlardan Federal Meclis (Bundestag), tüm Alman halkının oylarıyla seçilen ve bütün ülkeyi temsil eden milletvekillerinden oluşmaktadır (Bundeszentrale für Politische Bildung, 2013). Federe devletler ise tek meclisli bir parlamento, başbakan ve bakanlar kurulu tarafından yönetilmektedir. Denetim görevi ise her federe devletin Anayasa Mahkemesi tarafından icra edilmektedir. Aşağıdaki şekilde, Almanya’nın Anayasal organları ve ilişkileri bulunmaktadır.

Şekilde görüleceği üzere federe devlet başbakanı, eyalet parlamentosu tarafından seçilip denetlenmekte ve eyalet bakanlar kurulunu oluşturmaktadır.

Şekil 4.2 Federal Almanya Anayasal Organları ve İlişkileri

Kaynak: <https://www.bpb.de/politik/grundfragen/24-deutschland/40501/verfassungsorgane-und-gewaltenverschraenkung-interaktive-themengrafik>

4.2.2.2. Almanya’da Yasama Organlarının Yapısı ve Seçimleri

Bütün federal devletlerde olduğu gibi, Federal Almanya’nın yasama organı da çift meclisten oluşmaktadır. Bunlar: Federal Meclis (Bundestag) ve Federal Konsey (Bundestrat). Federal Meclis, tüm halkın temsilciyken, Federal Konsey eyaletlerin temsilcisidir. Bu sebeple, Federal Konsey, ‘Eyaletler Meclisi’ olarak da adlandırılmaktadır.

4.2.2.2.1. Federal Meclis

Almanya Federal Cumhuriyeti Federal Meclisi (Bundestag), kişiselleştirilmiş nispi temsil seçim sistemiyle seçilmektedir. Bu sistem, çoğunluk sistemi ve nispi temsil sisteminden oluşan karma bir sistemdir (Teziç, 2014: 360, 361). Anayasaya göre Federal Meclisin üyeleri; genel, tek dereceli, serbest, eşit ve gizli oyla dört yıllığına seçilirler. Görev süreleri, yeni Federal Meclisin toplanmasıyla sona ermektedir (Deutscher Bundestag, 2014: md. 37, 38). 18 yaşını doldurmuş her Alman vatandaşının aktif seçme hakkının olduğu bu

Bir siyasi parti, bir eyalette ikinci oylamayla elde ettiği milletvekilinden daha fazlasını ilgili eyalette doğrudan milletvekili ile kazanırsa artık milletvekili durumu ortaya çıkar. Örneğin, bir parti, bir eyalet içerisinde ikinci oylar ile listesinden 15 temsilci çıkarmasına rağmen aynı eyalette birinci oylarla 18 temsilci kazanırsa bölgede fazladan üç temsilci seçilmiş olacaktır (TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, 2017: 44). Böylece toplam temsilci sayısı 598'i geçmiş olacaktır. Örneğin; 2002'de birinci oyların etkisiyle toplamda 603 temsilci, 2005 seçimlerinde 614 temsilci ve 2009 seçimlerinde 622 temsilci parlamentoda yerini almıştır (Eroğul, 2012: 258).

Sandalyelerin siyasi partiler arasında dağıtılması iki aşamada gerçekleştirilmektedir. İlk aşamada, dar bölgesi seçim çevrelerinden en çok oyu alan adaylar seçilirler. Bu sonuçtan sonra, ikinci aşamada geniş seçim çevrelerindeki geri kalan sandalyelerin parti arasında, nispi temsil sisteminin en yüksek ortalamasına göre paylaştırılması yapılır. Fakat bunun için, siyasi partilerin eyalet (Land) çevresindeki temsilci adaylarının ve listelerinin aldıkları oylar toplanır. Toplanan oy, seçilmesi gereken temsilci sayısına bölünerek seçim sayısı bulunur ve partilerin elde ettiği toplam oylar ve bu seçim sayısına göre, Land çevresinde her partinin (en yüksek ortalama yöntemi ile) kazandığı temsilci sayısı bulunur (Teziç, 2014: 362). Partilerin o çevrede çıkardıkları toplam temsilci sayısından, çoğunluk sistemi ile seçilen aday sayısı çıkartılır. Böylece sandalye dağılımı hesaplanması tamamlanmış olur. Karmaşık görünen bu sandalye dağılımı hesaplamasını örneklemek yerinde olacaktır. Örnek için varsayımlar şu şekildedir (Pactet ve Soucramanien'den akt. Teziç, 2014: 363):

- 10 seçim bölgesinden oluşan bir Land içerisinde 20 temsilci seçilecektir.
- 10 seçim bölgesinde kullanılan geçerli oy sayısı toplamda 1.800.000'dir.
- Seçim bölgesinde A, B, C, D adlı siyasi partiler yarışmaktadır. Dar bölge esaslı tek turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı ilk aşamada, partilere 10 sandalye şu şekilde dağıtılmıştır:
  - A partisi: 5 sandalye
  - B partisi: 4 sandalye
  - C partisi: 1 sandalye
  - D partisi: 0 sandalye
- İkinci aşamada, siyasi partilerin Land içindeki 10 seçim çevresinde aldıkları geçerli oy sayıları, nispi temsilin en yüksek ortalamasına göre aşağıdaki sonucu vermiş olursa:
  - A partisi: 756.000 (%42) ile toplam 9 temsilci
  - B partisi: 828.000 (%46) ile toplam 10 temsilci
  - C partisi: 144.000 (%8) ile toplam 1 temsilci

D partisi: 72.000 (%4), bu parti ülkede uygulanan %5 ulusal barajı aşamamış veya dar seçim bölgesinden üç temsilci elde edemediği için sandalye dağılımına dahil olmamıştır.

Örnekteki varsayımlara ve seçim sistemine göre siyasi partilerin, ikinci aşamada elde ettikleri temsilcilerden birinci aşamada elde edilen temsilciler çıkartılarak listeden kazanılan temsilci sayısı belli olacaktır. Buna göre, Land içinde yer alan listedeki 10 sandalye aşağıdaki gibi dağıtılacaktır:

A:	9-5	=4 sandalye
B:	10-4	=6 sandalye
C:	1-1	=0 sandalye
D:	0-0	=0 sandalye

Bu aşamalardan sonra, Almanya'da temsilde adalet ilkesinin zedelenmemesi için siyasi partilerin, ülke çapında elde ettikleri oy oranlarına ve parlamentodaki sandalye oranına dikkat edilir. Daha sonra seçim kanununun öngördüğü şekilde, siyasi partilere ek sandalye tahsis edilebilmektedir.

4.2.2.2.2. Federal Konsey

Federal Konsey, 16 eyaletin (federe devletin) temsilciliğidir. Federal Konsey üyeleri, Federal Meclisteki gibi halk tarafından değil, eyaletlerdeki hükümetler tarafından atanan eyalet hükümeti üyelerinden ya da onların temsilcilerinden oluşmaktadır. Federal devletler, nüfusa bağlı olarak Federal Konseyde temsil edilmektedir (Öztekin, 2014: 420).

Federal Konsey, ikinci bir parlamento odası değil, komşu Avrupa ülkelerinde karşılaştırma yapılmayan kendi türünde bir kurumdur. Federal Hükümet ve Federal Meclise ek olarak Federal Konsey, yasalar için inisiyatif alma hakkına sahiptir. Konseyde geçirilen yasalar, Federal Hükümete iletilir ve daha sonra Federal Meclis'e bir görüşle verilir. Federal Hükümet veya Federal Meclis tarafından başlatılan yasalar için, onay yasaları ve muhalefet yasaları arasında bir ayrım yapılır (Bundeszentrale für Politische Bildung, 2009). Anayasanın 50. maddesine göre; eyaletler, Federal Konsey aracılığıyla ülkenin hem yasama ve idaresine hem de Avrupa Birliği'nin işlerine katılırlar (Deutscher Bundestag, 2014: md. 50).

Federal Meclisin kabul ettiği kanunlar, meclis başkanı tarafından Federal Konseye gönderilmektedir (Eroğul, 2012: 245). Eyalet organları tarafından uygulanacak olan kanunların yürürlüğe girebilmesi için Federal Konseyin onayı gerekmektedir. Ülkede Anayasa değişikliği için Federal Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile Federal Konseyin onayı gerekmektedir. Diğer durumlarda ise konseyin sadece veto hakkı vardır. Federal Meclis

ile Federal Konsey arasında uyuşmazlık meydana gelirse bu uyuşmazlık, Uzlaştırma Komisyonu tarafından çözüm sağlanmaktadır (Öztekin, 2014: 420).

Eyalet parlamentolarının seçilmesinde uygulanan seçim sistemleri küçük farklılıklar göstermekle birlikte eyaletlerin çoğunluğunda esas olarak kişiselleştirilmiş nispi seçim sistemidir. İstisnaları olmakla birlikte eyaletlerde yasama dönemi 5 yıl; aktif seçme yaşı 18'dir. Her seçmenin iki oy hakkı ve %5 barajı bulunmaktadır (Bauer, 2017: 22).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ VE ALTERNATİF MODEL ARAYIŞLARI

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulmasından itibaren yapılan genel seçimlerde farklı seçim sistemleri uygulanmıştır. Uygulanan seçim sistemleri; temsilde adalet, yönetimde istikrar vb. nedenlerle sürekli tartışma odağı haline gelmiş ve bu nedenle alternatif seçim sistemleri, çeşitli yazarlar ve kurumlar tarafından önerilmiştir. Bu bölümde, 1980 tarihinden itibaren uygulanan seçim sistemleri, Türkiye özelinde önerilen seçim sistemleri ve çalışmada önerilen seçim sistemi sırasıyla ele alınacaktır.

5.1. Türkiye’de 1980 Tarihi Sonrası Genel Seçimler ve Seçimlerde Uygulanan Seçim Sistemleri

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucunda, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) yönetimi ele geçirmesinin ardından kurulan Danışma Meclisi’ne, yeni bir Anayasa hazırlama görevi arz edilmiş ve Danışma meclisi içerisinde seçilen 15 kişilik ‘‘Anayasa Komisyonu’’ Anayasa tasarısını hazırlamıştır. Hazırlanan tasarı, 7 Kasım 1982’de referanduma sunulmuş ve %91,4 oranında kabul oyuyla onaylandıktan sonra ‘‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’’ olarak 9 Kasım 1982 tarih ve 17863 Mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (TÜİK, 2012: 13). Yeni Anayasa düzenlemesiyle beraber seçime ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. TBMM, eskisi gibi tek meclisten oluşarak milletvekili sayısı 400 olarak belirlenmiştir ve seçim dönemi 5 yıla çıkarılmıştır. Seçmen yaşı 21 olarak belirlenmiş ve milletvekili seçilebilmek için gerekli şartlar Anayasanın 76. maddesinde düzenlenmiştir. 1961 Anayasasından farklı olarak getirilen düzenlemeler şu şekildedir (Sezen, 1994: 264, 265):

- En az ilkokul mezunu olmak,
- Bir yıl veya daha fazla hapis cezası almamak,
- Devlet sırrını açıklama, ideolojik ve anarşik eylemlere iştirak etme gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından hüküm giymemiş olmak,
- TCK’nin 312, 536 ve 537. maddelerindeki eylemleri siyasi ve ideolojik amaçla işlemek ve devlete karşı işlenen suçlardan hüküm giymemiş olmak,
- Tüm kamu görevlilerinin aday olabilmeleri için memurluktan istifa etmeleri.

Türkiye'yi 12 Eylül darbesine götüren sebeplerin başında, ekonomi ve istikrarsız hükümetlerin olduğu iddia edilmektedir. 1980 tarihi sonrası yapılan seçimlere ilişkin yapılan düzenlemeler, tek parti hükümetini sağlamaya yönelik olmuştur.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden önce Türkiye'de barajsız D'Hondt seçim sistemi uygulanmaktaydı. Askeri darbeden sonra yapılan düzenlemelerle ülke barajlı D'Hondt seçim sistemine geçilmiştir (Türköne, 2013: 380). Darbeden sonra ilk genel seçim, 1983 yılında yapılmıştır ve 1983 yılından itibaren D'Hondt seçim sistemi, farklı barajlarla uygulanmıştır. 1980 tarihinden sonraki genel seçimlerde; 1983, 1987 ve 1991 yıllarında çift baraj²⁰, diğer yıllarda ise sadece ulusal baraj öngörülmüştür. 1987 ve 1991 genel seçimlerinde çift barajın yanında kontenjan barajı da uygulanmıştır.

Aşağıda, 1980 yılından itibaren yapılan genel seçim sonuçları ve seçimlerde uygulanan seçim sistemlerinin detaylı incelemesi bulunmaktadır.

5.1.1. 1983 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

1983 genel seçimi; MGK kararları, 2820 sayılı siyasi partiler yasası, 298 ve 2839 sayılı yasaların düzenlemelerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir (Sezen, 1994: 266).

2839 sayılı ve 10 Haziran 1983 Milletvekili Seçim Kanununa göre, milletvekili seçimi için düzenlemeler şu şekildedir (Milletvekili Seçim Kanunu, 1983):

- Seçimler tek derecelidir. Seçim, nispi temsil sistemine göre genel, eşit ve gizli oyla bütün yurttaki aynı günde yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. (md. 2)
- Milletvekili sayısı 400'dür. (md. 3)
- İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde her ille birer milletvekili verilecektir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan ülke nüfusu, geri kalan milletvekillerine bölünerek bir sayı elde edilir. Bu sayı, illerin nüfusuna bölünerek ilin çıkaracağı milletvekili sayısı saptanmış olur. (md. 4)
- Yediye kadar milletvekili çıkaracak iller tek seçim çevresi sayılmaktadır. Daha fazla milletvekili çıkaran iller ise birden fazla seçim çevresine bölünecektir (md. 4)
- Ulusal baraj %10'dur ve barajı aşamayan siyasi partiler, seçim çevrelerinden milletvekili çıkaramaz.

Nispi temsil esasına göre yapılan 1983 genel seçiminin sonuçları şu şekildedir:

²⁰ 1987 ve 1991 genel seçimlerindeki çift baraj, seçim bölgesi barajını ve ulusal barajı ifade etmektedir.

Tablo 5.1 1983 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
ANAP	45.1	211	52.7	+7.6
HP	30.5	117	29.2	-1.3
MDP	23.3	71	17.75	-5.5
Bağımsızlar	1.1	-	-	-1.1

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

Bu sonuçla ANAP, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde ettiği için tek başına iktidar olmuştur. ANAP, %45.1 oy oranı elde etmesine rağmen parlamentoda temsil edilme oranı 52.7 olmuştur. Bu sonuca göre, temsilde adalet tam olarak sağlanmamıştır. 1983 genel seçimine ilişkin genel bilgiler şunlardır:

- Seçimde; geniş bölgesi, çift barajlı (bölge barajı ve ulusal baraj) D'Hondt seçim sistemi uygulanmıştır. Ulusal baraj %10 olarak belirlenmiştir ve bu oranı ülke genelinde elde edemeyen siyasi parti, meclise temsilci gönderememektedir. Bölge barajı ise seçim çevresinde; toplamda kullanılan geçerli oyların o bölgede seçilecek temsilci sayısına bölünmesiyle elde edilir. Bölge barajını aşamayan siyasi parti, ulusal barajı aşırsa bile ilgili bölgeden temsilci çıkaramamaktadır. Seçim sonucunda tek parti hükümetinin kurulmasında çift barajın da etkisi bulunmaktadır.
- ANAP, HP ve MDP olmak üzere üç siyasi parti katıldığı seçimde, üç partinin adayları da mecliste yer almıştır.
- Seçilecek milletvekili sayısı, 400 olarak belirlenmiştir.
- Seçmen sayısının 19.767.366 olduğu seçimde, seçime katılım oranı %92.3 olmuştur (Yavaşgel, 2004: 175).

5.1.2. 1987 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

1983 seçiminden 1987 genel seçimine kadar seçim kanunlarında 11 kez değişiklik yapılmıştır (Sezen, 1994: 268). 1987 genel seçimi, çift barajlı ve kontenjan barajlı seçimin yapıldığı ilk seçimdir. Yedi siyasi partinin ve bağımsız adayların yarıştığı seçimde sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 5.2 1987 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
ANAP	36.3	292	64.9	+28.6
SHP	24.8	99	22.0	-2.8
DYP	19.1	59	13.1	-6.0
DSP	8.5	-	-	-8.5
IDP	0.8	-	-	-0.8
MÇP	2.9	-	-	-2.9
RP	7.2	-	-	-7.2
Bağımsızlar	0.4	-	-	-0.4

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

Bu seçimde, ANAP bir önceki genel seçimden daha az oy almasına rağmen uygulanan seçim sistemi nedeniyle meclise daha çok üye çıkartmıştır. ANAP, elde ettiği 292 sandalye ile mecliste yaklaşık olarak 2/3 çoğunluğa sahip olmuştur. Tabloda görüldüğü gibi 1983 genel seçimindeki gibi bu seçimde de temsilde adalet sağlanamamıştır. Seçim sonucunda ANAP, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmiş ve tek parti hükümeti meydana gelmiştir. 1987 genel seçimlerine ilişkin temel bilgiler şunlardır:

- Seçimde; geniş bölgesi, çift ve kontenjan barajlı D'Hondt seçim sistemi uygulanmıştır. Ulusal baraj yine %10'dur. Bölgesel baraj ise %50'dir (Yavaşgel, 2004: 177). Kontenjan barajı ise 6 ve daha fazla temsilci çıkaracak illerde uygulanmıştır. Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, partilerin aldıkları geçerli oylar, o seçim çevresinde çıkaracağı temsilci sayısının bir eksiğine bölünmesiyle kontenjan barajı bu şekilde uygulanmaktaydı. Kontenjan temsilciliği, o çevreden en çok oyu alan siyasi partinin hanesine yazılırdı (Sezen, 1994:268). Kontenjan barajı, seçimde büyük partilere avantaj getirmiştir. Kontenjan barajının uygulama örneği, beşinci bölümde "Çift ve Kontenjan Barajlı Türk Sistemi" başlığı altında bulunmaktadır.
- Seçilecek milletvekili sayısı 450'dir.
- Milletvekili sayısı 6'ya kadar olan iller, tek seçim çevresi sayılmış, 6'dan fazla olan iller, birden fazla seçim çevresine bölünerek 104 seçim çevresi oluşturulmuştur.

- Yedi siyasi partinin ve bağımsız adayların yarıştığı seçimde, sadece üç siyasi partinin adayları mecliste yer almıştır.
- Seçmen sayısının 26.376.926 olduğu seçimde, seçime katılım oranı %93.3 olarak gerçekleşmiştir (Yavaşgel, 2004: 176).

5.1.3. 1991 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

1982 Anayasasında ülkede siyasi istikrarı sağlamak için seçimlerin beş yılda bir yapılacağı öngörülse de 1987 genel seçiminden sonra 1991 genel seçiminde de erken seçim olmuştur. 1991 genel seçiminde iki önemli değişiklik söz konusu olmuştur. İlk olarak 1991 genel seçiminde, tercihli oy usulüne gidilmiştir. İkinci olarak bölgesel baraj %25'e düşürülmüştür (Yavaşgel, 2004: 176, 177). Fakat %25 olan bölgesel baraj; iki, üç milletvekili çıkaracak seçim bölgeleri ile kontenjan adayı hariç dört milletvekili çıkaracak seçim bölgeleri içindir. Kontenjan adayı hariç beş milletvekili çıkaracak seçim bölgelerinde %20 olarak uygulanmıştır (Sezen, 1994: 270). Bu iki değişikliğin dışındaki diğer düzenlemeler aynen uygulanmıştır.

Tercihli oy yöntemi, Türkiye'de sadece 1991 genel seçiminde uygulanmıştır (Teziç, 2014: 358). 1991 genel seçimi sonucunda hiçbir siyasi parti bekledikleri oyları elde edememiştir ve ANAP'ın dokuz yıl süren iktidarlığı sona ermiştir. Seçim sonucuna göre DYP 178, ANAP 118, SHP 88 ve Refah ittifakı da 60 temsilci çıkarabilmiştir. Bu seçimden sonra DYP ve SHP arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur (Çavdar, 2013: 312). Bu seçimdeki tercihli oy usulü, Ak Parti genel başkanı ve 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın o dönemlerde milletvekili seçilmesine engel olmuştur. Seçim dönemlerinde Refah Partisi İstanbul İl Başkanı olan Erdoğan, milletvekili adayı olmuştur. Seçim sonucunda Erdoğan'ın kazandığı ilan edilse bile aynı parti listesinden aday olan Mustafa Baş, kendi oyunun Erdoğan'ın oyundan fazla olduğunu belirterek oyların tekrar sayılmasını talep etmiş ve YSK'ya başvurmuştur. Oyların sayımı sonucunda; Baş'a 13 bin, Erdoğan'a 9 bin tercih oyu çıkmıştı. Bu sayım dikkate alınarak Erdoğan'dan mazbata alınıp, Mustafa Baş'a verilmiştir (Aydiner, 2014).

1991 genel seçimlerinde, 1987 seçiminde olduğu gibi çift ve kontenjan barajlı seçim sistemi uygulanmıştır. 1991 genel seçim sonuçları ise şu şekildedir:

Tablo 5.3 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı(%)	Fazla/Eksik Temsil(+/-)
ANAP	24.0	115	25.6	+1.6
RP	16.9	62	13.8	-3.1
SP	0.4	-	-	-0.4
DYP	27.0	178	39.5	+12.5
DSP	10.8	7	1.6	-9.2
SHP	20.8	88	19.5	-1.3
Bağımsızlar	0.1	-	-	-0.1

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

Seçim sonucunda, hiçbir parti kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde edemediği için tek parti hükümeti kurulamamıştır. Seçimden sonra iki zıt kutuplu olan DYP ve SHP arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur (Sezen, 1994: 271). Altı siyasi partinin yarıştığı seçimde, beş siyasi partinin adayları mecliste yer almıştır.

5.1.4. 1995 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

12 Eylül 1980 ihtilali sonrası üçüncü genel seçim de bir erken seçim olarak 1995 yılında gerçekleştirilmiştir. Erken seçim öncesinde birkaç yasal değişikliklere gidilmiştir. 450 olan milletvekili sayısı 550'ye çıkartılmıştır. Seçim öncesinde küçük seçim çevreleri birleştirilerek İstanbul, Ankara ve İzmir haricindeki bütün vilayetler tek seçim çevresine indirilmiştir. Bu değişikliğin amacı da ortalama seçim bölgesi büyüklüğünü arttırarak etkin barajı düşürmektir. Bu değişikliğin ardından bölgesel barajlar da tamamen kaldırılmış, sadece %10 olan ulusal baraj korunmuştur (Yavaşgel, 2004: 179). Dolayısıyla 1995 yılına kadar uygulanan seçim sistemlerinin büyük partilere üstünlük getiren unsurları yürürlükten kaldırılmıştır. Yukarıda da açıklandığı üzere tercihli oy usulü sadece 1991 genel seçimlerinde uygulanmıştır ve 1995 genel seçimlerinde bu uygulama iptal edilmiştir. Özetle, 1995 genel seçiminde; günümüzde olduğu gibi geniş bölgesi, %10 ulusal barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır. 1995 genel seçiminin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 5.4 1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
ANAP	19.6	132	24.0	+ 4.4
CHP	10.7	49	8.9	- 1.8
DSP	14.6	76	13.8	- 0.8
DYP	19.2	135	24.6	+ 5.4
HADEP	4.2	-	-	- 4.2
İP	0.2	-	-	- 0.2
MP	0.5	-	-	- 0.5
MHP	8.2	-	-	- 8.2
RP	21.4	158	28.7	+ 7.3
YP	0.1	-	-	- 0.1
YDH	0.5	-	-	- 0.5
YDP	0.3	-	-	- 0.3
Bağımsızlar	0.5	-	-	- 0.5

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

Seçim öncesindeki değişikliklerin de etkisiyle, 1995 genel seçim sonuçlarına bakıldığında, 1980 sonrası seçimler arasında temsilde adalet ilkesi bakımından en adil seçim olduğu görülmektedir. Fakat yönetimde istikrar ilkesi bakımından başarılı bir seçim olmamıştır. Çünkü yasal barajların düşürülmesiyle beraber parti sayısında bir artış yaşanarak koalisyon hükümeti meydana gelmiştir.

Seçimin ardından en çok oya sahip olan Refah Partisi'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan, önce ANAP ile koalisyon hükümeti kurmaya çalışmıştır. Fakat medya ve iş çevreleri ANA-YOL (ANAP-DYP koalisyonu) hükümetinin kurulması doğrultusunda baskı yapmaya başlamıştır. Belirli süreçlerden sonra Erbakan'ın koalisyon girişimleri sonuç vermeyince yaklaşık iki ay sonra ANA-YOL hükümeti kurulmuştur. Fakat iki partinin liderleri arasındaki tartışmalar ve Anayasa Mahkemesi'nin güven oylamasını iptal etmesi nedeniyle 30 Haziran 1996'da Erbakan'ın başkanlığında RP ve DYP arasında Refah-Yol koalisyon hükümeti kurulmuştur (Çavdar, 2013: 332, 333).

5.1.5. 1999 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

1995 genel seçimlerinde uygulanmaya başlanan %10 ulusal barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sistemi, fazla değişikliğe uğramadan 1999 ve 2002 genel seçimlerinde de aynı şekilde uygulanmıştır (Yavaşgel, 2004: 180).

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan genel seçimin tarihi, yaklaşık olarak dokuz ay öncesinde tespit edildi ve seçim normal süresinden 1 yıl 8 ay erken yapıldı. 1946'dan bu yana hiçbir genel seçim bu kadar erken tarihe çekilmemiştir (Çavdar, 2013: 345).

1995–1999 yılları arasında ciddi şekilde siyasi istikrarsızlıklarla karşılaşan Türkiye, 1999 genel seçimine 1995 genel seçiminden dördüncü parti olarak çıkan Demokratik Sol Partisi'nin oluşturduğu azınlık hükümetiyle gitmiştir. Seçim öncesinde; seçimlerin iki türlü dar bölgesi olarak uygulanması önerisinden, ertelenmesine değin birçok tartışmalar meydana gelmiştir. Bu sebeple, bu seçimlere gidilirken yine seçim yasalarında değişiklik yapılma yoluna gidilmiş, ancak milletvekilliklerinin dağıtılması adına bir değişikliğe gidilmemiş ve 1999 seçimlerinde de 1995 seçimlerinde uygulanan seçim sistemi öngörülmüştür (Günel'dan akt. Aydın, 2008: 144).

Tablo 5.5 1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı(%)	Fazla/Eksik Temsil(+/-)
DSP	22.2	136	24.7	+2.5
MHP	18.0	129	23.4	+5.4
FP	15.4	11	20.2	+4.8
ANAP	13.2	86	15.6	+2.4
DYP	12.0	85	15.5	+3.5
CHP	8.7	-	-	-8.7
HADEP	4.7	-	-	-4.7
BBP	1.5	-	-	-1.5
ÖDP	0.8	-	-	-0.8
Diğer 11 Siyasi Parti	2.6 (Toplam)	-	-	-2.6 (Toplam)
Bağımsızlar	0.9	3	0.6	-0.3

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

Seçim sonucunda hiçbir parti, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde edemediği için tek parti hükümeti kurulamamıştır. Bu seçime katılan siyasi partinin sayısı 20

olmasına rağmen sadece beş siyasi parti %10 ulusal barajı aştığı için meclise girebilmiştir. Seçim sonucunda; fazla temsil oranı en çok 5,4 olarak kayıtlara geçerken, en az eksik temsil oranı -8,7 olarak kayıtlara geçmiştir.

Seçimin ardından ortaya çıkan tabloyla hükümetin kurulması bakımından kısa bir belirsizlik yaşandıysa da daha sonra DSP, MHP ve ANAP'ın bir araya gelmesiyle 57. hükümet oluşmuştur.

5.1.6. 2002 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

1999-2002 yılları arasında ülkedeki ekonomik kriz ve krizin etkisiyle meydana gelen siyasi gelişmeler sonucunda, 2004'te yapılması gereken genel seçim erkene alınarak 3 Kasım 2002'de yapılmıştır. Bu seçim, Türk siyasal hayatı bakımından önem arz etmektedir. Çünkü bu seçim sonucunda ilk defa seçime katılarak seçimi kazanan Ak Parti, bundan sonraki seçimleri de kazanarak 1950'den bu yana, en çok tek parti hükümetini kuran siyasi parti olmuştur.

1999 milletvekili genel seçiminde uygulanan %10 ulusal barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sistemi, 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimde de uygulanmıştır. Dolayısıyla seçim sisteminde bir değişiklik söz konusu olmamıştır.

2002 genel seçimine, en sağ partilerden TKP'ye kadar siyasi yelpazenin tüm rengindeki siyasi partiler dahil olmuştur. HADEP kapatıldığı için, onun yerine aynı çizgiyi temsil eden DEHAP seçime katılmıştır (Çavdar, 2013: 354). Seçimin sonucunda temsilde adalet ilkesi, tekrardan tartışılmaya başlanmıştır.

On sekiz siyasi parti ve bağımsız adayların katıldığı seçimde sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 5.6 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
AK PARTİ	34.3	363	66.0	+31.7
CHP	19.4	178	32.4	+13.0
DYP	9.5	-	-	-9.5
MHP	8.4	-	-	-8.4
GP	7.3	-	-	-7.3
DEHAP	6.2	-	-	-6.2
ANAP	5.1	-	-	-5.1

SP	2.5	-	-	-2.5
DSP	1.2	-	-	-1.2
YTP	1.2	-	-	-1.2
Diğer 8 siyasi Parti	3,9 (Toplam)	-	-	-3,9 (Toplam)
Bağımsızlar	1.0	9	1.6	+0.6

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

%10 barajlı D'Hondt seçim sisteminin uygulandığı seçime on sekiz siyasi partinin katılmasına rağmen sadece iki siyasi parti barajı aşarak mecliste yer almıştır. Seçimde uygulanan barajın da etkisiyle %45,3 gibi ciddi oranda oy temsil edilmemiştir. 1999 genel seçiminde mecliste temsil edilen DSP, MHP, ANAP, DYP ve SP bu seçimde %10 olan ulusal barajı aşamadıkları için mecliste yer alamamışlardır. Seçimde ulusal baraj %5 olsaydı DYP, MHP, GP, DEHAP ve ANAP olmak üzere beş siyasi partinin adayları mecliste yer alabilirdi.

T.C. 1982 Anayasasında da yer alan "temsilde adalet" ilkesi bu seçimde gerçekleşmemiştir. Tabloda da görüldüğü üzere, Ak Parti kullanılan geçerli oyların %34.3'ünü almasına rağmen 363 sandalye ile meclisteki temsil oranı %66 olmuştur. Dolayısıyla uygulanan seçim sistemi, seçmen-seçilen arasındaki ilişkiyi arttıracak yapıya sahip olmadığı gibi temsilde adalet ilkesini de gerçekleştirememiştir.

2002 genel seçim sonucunda Ak parti, meclisteki sandalyelerin salt çoğunluğunu fazlasıyla elde ettiği için tek başına iktidar olmuştur. O dönemlerde milletvekili seçilme yeterliliği olmaması nedeniyle Recep Tayyip Erdoğan milletvekili seçilemedi ve hükümeti kurma görevi Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül'e verildi. Diğer Genel Başkan Yardımcısı Bülent Arınç ise TBMM Başkanı olmuştur.

5.1.7. 2007 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

2007 genel seçiminde iktidar partisi, bir önceki 2002 seçiminden daha fazla oy almasına rağmen daha az temsilci çıkarmıştır. Çünkü bu seçimde barajı aşan parti sayısı üç olmuştur.

Tablo 5.7 2007 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
AK PARTİ	46.6	341	62.0	+15.4
CHP	20.9	112	20.4	-0.5

MHP	14.3	71	12.9	-1.4
DP	5.4	-	-	-5.4
GP	3.0	-	-	-3.0
SP	2.3	-	-	-2.3
HYP	0.5	-	-	-0.5
BTP	0.5	-	-	-0.5
İP	0.4	-	-	-0.4
ATP	0.3	-	-	-0.3
ÖDP	0.2	-	-	-0.2
TKP	0.2	-	-	-0.2
LDP	0.1	-	-	-0.1
EMEP	0.1	-	-	-0.1
Bağımsızlar	5.2	26	4.7	-0.5

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

Temsilde adalet ilkesi bakımından 2007 genel seçimi, 2002 seçimine göre daha ileri boyutta gerçekleşmiştir. Temsil edilmeyen oy oranı, 2002 seçiminde %45,3 iken bu seçimde %13 olmuştur. Bağımsız adayların aldıkları toplam oy oranı ise bir önceki seçime göre %4.2 artış göstermiştir. Bu seçimde de %10 ulusal barajlı D'Hondt seçim sistemi uygulanmıştır.

5.1.8. 2011 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

2007 genel seçimindeki 2011 genel seçiminde de Ak Parti, meclisteki sandalyelerin salt çoğunluğunu elde ederek yine tek başına iktidara gelmiştir. Bir önceki seçime göre Ak Parti %3,2, CHP yaklaşık %5 oranında oylarını yükseltirken MHP'nin elde ettiği oylarında ise %1.3 oranında düşüş meydana gelmiştir.

Blok listeli, %10 ulusal barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sisteminin uygulandığı seçimde sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 5.8 2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı(%)	Fazla/Eksik Temsil(+/-)
AK PARTİ	49.83	327	59.45	+9.62
CHP	25.98	135	24.54	-1.42
MHP	13.01	53	9.63	-3.28
SP	1.27	-	-	-1.27

HSP	0.77	-	-	-0.77
BBP	0.75	-	-	-0.75
DP	0.65	-	-	-0.65
HEPAR	0.29	-	-	-0.29
DSP	0.25	-	-	-0.25
DYP	0.15	-	-	-0.15
TKP	0.15	-	-	-0.15
MP	0.14	-	-	-0.14
MMP	0.08	-	-	-0.08
EMEP	0.07	-	-	-0.07
LDP	0.04	-	-	-0.04
Bağımsızlar	6.57	35	6.36	-0.21

Kaynak: TÜİK, 2012: 93, 94

2007 genel seçimlerinde olduğu gibi 2011 genel seçiminde de barajı sadece üç parti aşarak mecliste yer alabilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere temsiliyette ciddi şekilde sapma meydana gelmemiştir. Seçim sonucunda, Ak Parti'nin oyu artmasına rağmen temsilci sayısı 341'den 327'ye düşmüş, CHP bir önceki seçime göre aldığı oy oranını yaklaşık %5 arttırarak temsilci sayısı, 112'den 135'e yükselmiştir. Aynı şekilde bağımsız adayların oyları artarak toplamda çıkarılan temsilci sayısı 26'dan 35'e yükselmiştir. MHP'de ise %1.3 oy kaybı ile temsilci sayısı, 71'den 53'e düşmüştür.

5.1.9. 7 Haziran 2015 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

7 Haziran 2015 genel seçimi, TBMM 25. Döneminin 550 yeni milletvekillerini belirlemek için yapılan genel seçimdir. Bu seçim sonucu, sürpriz olmuş ve 2002 yılından beri Ak Parti, ilk defa meclisteki sandalyenin salt çoğunluğunu elde edememiştir. Bu sebeple, seçim sonucunda tek parti hükümeti kurulamamıştır. Aynı zamanda bu seçimin ardından, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa seçim hükümeti kurulmuştur.

Blok listeli, %10 ulusal barajlı D'Hondt seçim sisteminin uygulandığı 7 Haziran 2015 genel seçim sonuçları şu şekildedir:

Tablo 5.9 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı(%)	Fazla/Eksik Temsil(+/-)
AK PARTİ	40.9	258	46.9	+6.0
CHP	25.0	132	24.0	-1.0
MHP	16.3	80	14.5	-1.8
HDP	13.1	80	14.5	+1.4
SP	2.1	-	-	-2.1
Diğer Siyasi Partiler	3.6 (Toplam)	-	-	-3.6 (Toplam)
Bağımsızlar	1.06	-	-	-1.06

Kaynak: YSK, 2015; <https://secim.haberler.com/7-haziran-2015-secimi/>

Seçim sonucunda hiçbir parti, 276 ve daha fazla sandalye elde edemediği için tek parti hükümeti kurulamamıştır. Seçimde, MHP ve HDP farklı oy oranlarını elde etmesine rağmen uygulanan D'Hondt seçim sisteminin etkisiyle meclisteki sandalye sayıları eşit olmuştur. 1999 genel seçimlerinden beri ilk defa bağımsız adaylar, 2015 seçim sonucunda mecliste yer almamıştır. Tabloda da görüleceği üzere temsiliyette ciddi şekilde sapma meydana gelmemiştir.

7 Haziran 2015 genel seçim sonucunda, tek parti hükümeti kurulamadığı için koalisyon hükümetinin kurulacağı varsayımları vardı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, hükümeti kurma görevini birinci parti olan Ak Parti'nin genel başkanı Ahmet Davutoğlu'na verdikten sonra, Davutoğlu sırasıyla CHP, MHP ve HDP genel merkezlerini ziyaret ederek ilgili partilerle koalisyon görüşmeleri yapmıştır. Ancak koalisyon görüşmelerinde uzlaşıya varılamadı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa seçim hükümeti, Haziran 2015 genel seçim sonucunda kurulmuştur. Bu seçimde, güvenoyu alabilecek bir hükümet kurulamadığı için Cumhurbaşkanı erken seçim kararı aldı ve YSK, bir sonraki genel seçimin tarihini 1 Kasım 2015 olarak belirlemiştir.

5.1.10. 1 Kasım 2015 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

7 Haziran seçimleri sonucunda, 2002'den beri ilk kez tek parti hükümeti meydana gelmemiştir. Seçimin sonucunda koalisyon görüşmeleri sonuçsuz kaldı ve seçim hükümeti kuruldu. Seçim hükümeti de uzun ömürlü olamadı ve Türkiye beş ay sonra tekrar sandık başına gitmiştir. 1 Kasım 2015 genel seçimi için çoğu siyasi parti, daha fazla oy elde etmek

amacıyla seçim çevrelerinde temsilci adaylarında değişikliğe başvurmuştur. Seçim sonucunda, Ak Parti %49.5 oy oranı ve 317 milletvekili sayısı ile yeniden tek başına iktidar olmuştur.

Blok listeli, %10 barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sisteminin uygulandığı 1 Kasım 2015 genel seçimlerinin sonucu aşağıdaki gibidir:

Tablo 5.10 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı (%)	Fazla/Eksik Temsil (+/-)
AK PARTİ	49.50	317	57.64	+8.14
CHP	25.32	134	24.36	-0.96
MHP	11.90	40	7.27	-4.63
HDP	10.76	59	10.27	-0.49
Diğer Siyasi Partiler	2,41 (Toplam)	-	-	-2.41 (Toplam)
Bağımsızlar	0.11	-	-	-0.11

Kaynak: <https://www.haberturk.com/secim/secim2015/genel-secim-1-kasim>

Seçim sonucunda, Ak Parti, meclisteki sandalyelerin salt çoğunluğunu elde ederek tek başına iktidar olmuştur. Seçimde ülke genelinde; %11.90 oy elde eden MHP, %10.76 oy elde eden HDP'den daha fazla oy almasına rağmen seçim sisteminin de etkisiyle daha az temsilci çıkarmıştır. Çünkü D'Hondt nispi temsil sisteminde siyasi partilerin oyları seçim çevresinde sırasıyla 1, 2, 3... rakamlarına bölünerek hesaplanır ki bu da büyük partilerin dışında seçim çevresinde daha fazla oy çoğunluğu elde eden siyasi partilerin lehine olmaktadır.

5.1.11. 2018 Genel Seçimi ve Seçimde Uygulanan Seçim Sistemi

2018 Türkiye genel seçimi, 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan ve TBMM 27. Dönem için yapılan genel seçimdir. 2018 genel seçiminden önce, 16 Nisan 2017'de Türk siyasal hayatının seyrini değiştiren anayasa değişikliği için referandum yapılmıştır. Yapılan referandum, salt çoğunlukla kabul edildi ve sonrasında yürürlüğe konmuştur. Referandumun sonucunda, Türkiye'de artık başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulanmaya başlamıştır. 2018 yılı genel seçimi, aşağıda maddeler halinde açıklanan değişikliklere göre yapılmıştır. Anayasa değişikliği için yapılan referandumun kabul edilmesiyle beraber, milletvekili ve seçimlerle ilgili değişiklikler şunlardır (T.C. 1982 Anayasası):

- Meclisteki milletvekili sayısı, 550'den 600'e çıkarılmıştır. (md. 75)
- Milletvekili seçilme yaşı, 25'ten 18'e düşürülmüştür. (md. 76)
- Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri, beş yılda bir aynı günde yapılacaktır. (md. 77)
- Bakanlar kurulu kaldırıldığı için TBMM'nin Bakanlar Kurulunu denetleme ve Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname verme yetkisi kaldırılmıştır. (md. 87)
- Meclisin denetim yollarından gensoru ve sözlü soru kaldırılmıştır. (md. 98)
- Anayasada belirtilen hususlarda Cumhurbaşkanına, artık TBMM Başkanı değil, Cumhurbaşkanının görevlendireceği veya atayacağı Cumhurbaşkanı yardımcısı vekâlet edecektir. (md. 106)
- TBMM, beşte üç (3/5) çoğunlukla; Cumhurbaşkanı ise tek başına seçimleri yenileyebilmektedir. Seçim yenilenmesi adına karar alınırsa, Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimi beraber yapılacaktır. (md. 116)
- Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) adı Hakim ve Savcılar Kurulu (HSK) olarak değiştirilmiş ve kurulun üye sayısı 22'den 13'e düşürülmüştür. Kurulun 13 üyesinden; 2'si doğal üyedir²¹ ve geri kalan 7 üyenin TBMM, 4 üyenin Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesine karar verilmiştir. (md. 159)

Nüfusun ve temsilci sayısının artması nedeniyle, Ankara 3 seçim çevresine, Bursa ise 2 seçim çevresine bölünmüş ve Milletvekili Seçim Kanununun 4. maddesi gereği, toplamda 87 seçim çevresi oluşturulmuştur.

Normal şartlarda 3 Kasım 2019'da yapılacak genel seçim, erkene alınarak 24 Haziran 2018'de yapılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu (YSK), seçimden önce kamuoyuna sunduğu raporla, seçime on partinin katılabileceğini ilan etmiştir (YSK Karar Raporu, 2018). Bu seçimde, siyasi partiler uzlaşıl sonucunda ittifak yaparak seçime dahil olmuşlardır. Bir tarafta Ak Parti ve MHP'den oluşan Cumhur İttifakı, diğer tarafta ise CHP, SP ve İYİ Parti'den oluşan Millet İttifakı oluşturulmuştur.

Bu seçimde siyasi partilerin, yasal olarak ittifak kurulmasına izin verilmiş ve yukarıda da belirtildiği gibi Cumhur İttifakı-Millet İttifakı olmak üzere iki ittifak oluşturulmuştur (Miş ve Duran, 2018: 28). Seçim ittifakının işleyişinde bazı düzenlemeler şu şekildedir (Akgün, 2018):

- Siyasi partilerin ittifak yapmasını önleyen yasaklar ilga edilmiştir.
- Seçimde, Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı olmak üzere iki ittifak kurulmuştur.

²¹ Hakim ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) iki doğal üyesi, Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarıdır.

- Milletvekili seçimi adına ittifak kuran siyasi partiler, ayrı aday listeleriyle seçime gireceklerdir. Fakat partilerin, oy pusulasında ittifak çatısı altında kendi adaylarının isimleri ve logoları bulunacaktır.
- Aynı ittifak içindeki partilerde her birinin geçerli oyları, ittifak içerisinde yer alan partilerin o seçim çevresinde tek başına elde ettikleri oy sayısına, ittifakın ortak oylarından gelen payların eklenmesiyle ittifak oyları sayılacaktır. Örneğin, oy pusulasında X ve Y adlı iki siyasi partiden oluşan A adlı ittifak için seçmenler; X adlı siyasi partiye 120.000, Y adlı siyasi partiye 60.000 ve kanunda belirlenen oylama şekli sonucunda 30.000 oy siyasi partilere değil doğrudan ittifaka oy verilirse, hesaplama şu şekilde olacaktır: Öncelikle X ve Y partisinin doğrudan aldığı toplanır ki bu da 180.000 (120.000+60.00) yapar. X partisinin elde ettiği 120.000 oy toplam sayıya (180.000) bölünür ve 2/3 sonucu elde edilir. Bu durumda, X partisi, 30.000 olan bağımsız oyların, 2/3'sini alacaktır ve 20.000 oy hanesine eklenecektir. Geri kalan 1/3 oranındaki 10.000 oy ise Y adlı siyasi partinin hanesine eklenecektir.
- İttifaktaki siyasi partilerin toplamda elde ettikleri geçerli oylar, kanunla belirlenen %10'u aşmışsa ittifak içerisindeki bütün siyasi partiler barajı aşmış kabul edilecektir. Örneğin X ittifakında A partisi, geçerli oyların %40'ını; B partisi geçerli oyların %8'ini elde ederse B partisi, barajı aşmış kabul edilecektir.
- Sandalye dağılımında ittifak yapan siyasi partilerin elde ettikleri toplam oy esas alınacaktır. İttifakta elde edilen toplam temsilci sayısı, ittifak içinde yer alan partilerin oyları dikkate alınarak sandalye dağılımı yapılacaktır.

Blok listeli, %10 barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sisteminin uygulandığı 24 Haziran 2018 genel seçim sonuçları şu şekildedir:

Tablo 5.11 2018 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

İttifaklar ve Siyasi Partiler		Alınan Oy oranı (%)	Kazanılan Sandalye	Parlamentoda Temsil Oranı(%)	Fazla/Eksik Temsil(+/-)
Cumhur İttifakı	Ak Parti	42.56	295	49.16	+6.60
	MHP	11.10	49	8.16	-2.94
Millet İttifakı	CHP	22.64	146	24.33	+1.69
	İYİ Parti	9.96	43	7.16	-2.80
	SP	1.34	-	-	-1.34
HDP		11.70	67	11.16	-0.54

Diğer	0.70	-	-	-0.70

Kaynak: <https://www.haberturk.com/secim/secim2018/genel-secim/partiler>

Seçim sonucunda, tablodan da anlaşılacağı üzere ciddi şekilde temsiliyette sapma söz konusu olmamıştır. İYİ Parti ve Saadet Partisi, ülke genelinde tek başlarına %10 barajı aşmamış olmalarına rağmen ittifak bloğunda yer adlıkları için barajı aşmış kabul edilmişlerdir. Seçim döneminde başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için milletvekili genel seçimi sonucunda tek parti hükümeti, koalisyon hükümeti, seçim hükümeti vb. söz konusu olmamaktadır.

5.2. Türkiye’de Yürürlükte Olan Blok Listeli, %10 Barajlı D’Hondt Seçim Sistemi ve Alternatif Model Arayışları

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsil edilecek grupların oluşturulma tarzı ve seçilen temsilcilerin ne şekilde seçildiği konusunda seçim sistemlerinin önemi ortadadır. Seçim sistemleri, bunların dışında seçmen-seçilen arasındaki ilişkiyi, adayların sorumlulukları ve niteliği gibi durumlarda da ön planda olmaktadır. Türkiye’de ilk olarak 1961 genel seçiminde uygulanan D’Hondt nispi temsil sistemi, 1965 genel seçimi dışında son genel seçime kadar farklı baraj ve yöntemlerle uygulanmıştır.

Uygulanan D’Hondt nispi temsil sistemi, yıllarca tartışmanın odağı haline gelerek birçok yazar ve kurumlar tarafından farklı seçim sistemleri önerilmiştir. Seçim sistemleri adına yapılan tartışmalar daha çok Türkiye’de parlamenter sisteminin uygulandığı yıllar olduğu için öneriler ve tavsiyeler esasında eski hükümet sistemine göre yapılmıştır. Yapılan tartışmalarda, başlıca iki farklı yol üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki temsilde adaleti sağlamak için nispi temsil, diğeri ise yönetimde istikrarı oluşturmak için çoğunluk sistemi olmuştur. Seçim sistemi ile ilgili çoğu çalışma ve tartışma, parlamenter sistemin de yol açtığı zayıf hükümetleri engellemek adına yapılmıştır. Bu sebeple, siyasi istikrarı sağlamak adına çoğu yazarlar tarafından çoğunluk sistemi önerilmiştir. Ancak 2017’den beri Türkiye’de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulanmaktadır. Dolayısıyla daha önce yapılan seçim sistemi tartışmaları ve önerileri, yeni hükümet sisteminden bağımsız olarak yapılmıştır. Bu çalışmada ise hem eski hem de yeni hükümet sistemine ilişkin olarak seçim sistemi değerlendirmesi ve önerisi yapılacaktır.

Bu bölümde, ilk olarak Türkiye’de yürürlükte olan D’Hondt nispi temsil seçim sisteminin değerlendirilmesi yapılacak, sonrasında çeşitli yazar ve kurumlar tarafından önerilen seçim sistemlerinden bahsedilecektir. Son olarak, çalışmada önerilen seçim sisteminin detayları ele alınacaktır.

5.2.1. Türkiye’de Yürürlükte Olan Seçim Sisteminin Değerlendirilmesi

Türkiye’de yürürlükte olan seçim sistemi; blok listeli, %10 ulusal barajlı D’Hondt nispi temsil seçim sistemidir. D’Hondt sistemi, Belçikalı matematik profesörü Victor D’Hondt tarafından geliştirilen, en büyük ortalama sistemine benzer bir sonuç veren bir hesaplama sistemidir (Yavaşgel, 2004: 126). Bu sistemde siyasi partilerin seçim çevresindeki geçerli oyları, sırasıyla 1, 2, 3... rakamlarına ilgili çevrenin çıkaracağı temsilci sayısına ulaşıncaya kadar bölünür ve ona göre sandalye dağılımı yapılır. Ancak seçim çevresinde bağımsız aday varsa adayın oyu bu bölme işlemine dahil olmamaktadır, adayın sandalye dağılımı hesaplamasında sadece geçerli oyu dikkate alınmaktadır. Bu sistemde aynı zamanda artık oy sorunu meydana gelmemektedir ve hesaplama işlemi seçim çevresinde gerçekleşmektedir. Türkiye’de %10 ulusal baraj uygulandığı için bu barajı aşamayan siyasi partilerin seçim çevresinde elde ettikleri geçerli oylar, sandalye dağılımı için hesaplama işlemine tabi olmamaktadır. Bu sistemin işleyişi ve detaylı bilgileri, üçüncü bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde ise değerlendirme yapılacaktır.

Yürürlükte olan geniş bölge esaslı D’Hondt nispi temsil seçim sistemi, Türkiye’de 1965 genel seçimi dışında 1961’den bu yana farklı yöntemlerle uygulanmaktadır. 1961 genel seçiminden 2018 genel seçimine kadar uygulanan D’Hondt nispi temsil sistemleri ve seçim sonuçlarında meydana gelen hükümet türleri aşağıda tablo olarak gösterilmiştir.

Tablo 5.12 Türkiye’de 1961 Genel Seçiminden İtibaren Uygulanan Seçim Sistemleri, Seçim Sonucundaki Hükümet Türü ve Meclise Girebilen Siyasi Partilerin Sayısı

Seçim Yılları	Uygulanan Seçim Sistemi	Seçim Sonucundaki Hükümet Türü	Seçime Katılan Siyasi Parti Sayısı	Meclise Giren Siyasi Parti Sayısı
1961	Seçim Çevresi Barajlı D’Hondt	Koalisyon	4	4
1965	Milli Bakiye Sistemi	Tek Parti Hükümeti	6	6
1969	Barajsız D’Hondt	Tek Parti Hükümeti	8	8
1973	Barajsız D’Hondt	Koalisyon	8	7
1977	Barajsız D’Hondt	Koalisyon	8	6
1983	Çift Barajlı D’Hondt	Tek Parti Hükümeti	3	3
1987	Çift ve Kontenjan Barajlı ²² D’Hondt	Tek Parti Hükümeti	7	3
1991	Çift ve Kontenjan	Koalisyon	6	5

²² Çift baraj, seçim çevresi barajını ve ülke genelindeki ulusal barajı ifade etmektedir.

	Barajlı D'Hondt			
1995	Ülke Barajlı D'Hondt	Koalisyon	12	5
1999	Ülke Barajlı D'Hondt	Koalisyon	20	5
2002	Ülke Barajlı D'Hondt	Tek Parti Hükümeti	18	2
2007	Ülke Barajlı D'Hondt	Tek Parti Hükümeti	14	3
2011	Ülke Barajlı D'Hondt	Tek Parti Hükümeti	15	3
2015 (Haziran)	Ülke Barajlı D'Hondt	Seçim Hükümeti ²³	20	4
2015 (Kasım)	Ülke Barajlı D'Hondt	Tek Parti Hükümeti	16	4
2018 ²⁴	Ülke Barajlı D'Hondt	-	10	5

Kaynak: TÜİK, 2012: 4; Türköne, 2013: 380; Anadolu Ajansı, 2015

Tabloda görüldüğü üzere, seçim sisteminin de etkisiyle altı genel seçim sonucunda koalisyon hükümeti, bir genel seçim sonucunda seçim hükümeti meydana gelmiştir. Dolayısıyla uygulanan seçim sistemi, istikrarsız yönetimlere de katkıda bulunmuştur. Esasında, Fransızca kökenli olan ve anlamı “birleşmek” olan koalisyon, sanılanın aksine her zaman olumsuz bir durum değildir. Ancak Türkiye’de radikal demokrasi kültürünün tam olarak oturmadığı ve Türk siyasi tarihindeki koalisyon hükümetlerle istikrarsız yönetimler meydana geldiği için koalisyon hükümetine karşı olumsuz bakış açısı yerleşmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de koalisyon hükümetleri genel olarak istikrarsız veya zayıf hükümetle özdeşleştirilmiştir. Koalisyon hükümetinin sonucunda, istikrarlı şekilde yönetilen ülkeler de bulunabilmektedir. Fakat Türkiye özelinde, koalisyon hükümetleri ile istikrarsız veya zayıf hükümetler meydana geldiği için koalisyon hükümetinin bu bağlamda değerlendirildiğini belirtmek yerinde olacaktır. Koalisyon hükümeti, parlamenter sistemlerde birden çok siyasi partilerin bir araya gelmesiyle oluşturduğu hükümet biçimidir. Türkiye’de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildiği için milletvekili genel seçimi sonucunda artık koalisyon hükümetleri meydana gelmemektedir.

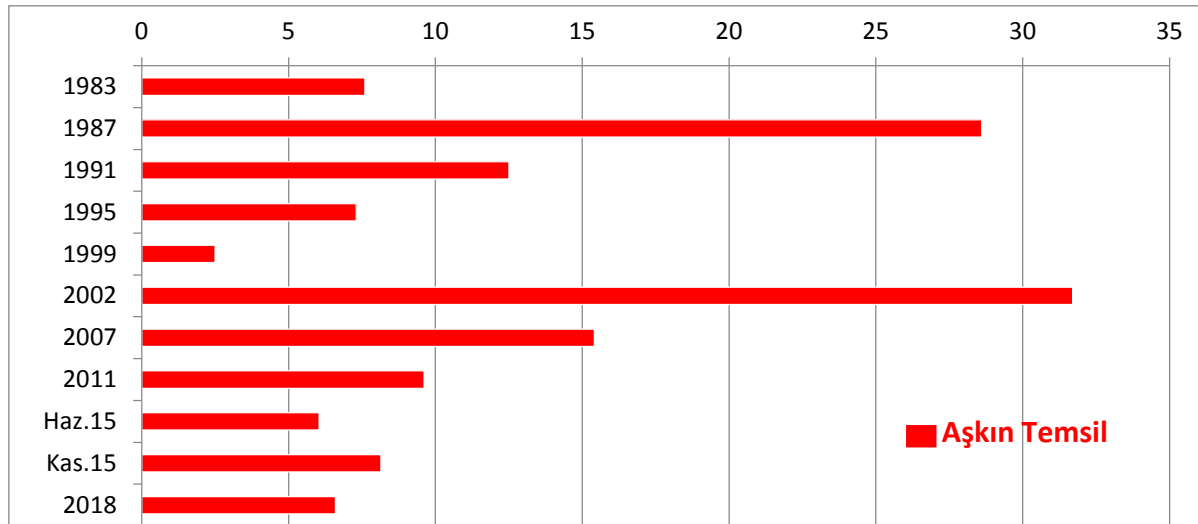
. Yürürlükteki seçim sistemindeki düzenlemelerin temeli, 1995 yılına dayanmaktadır ve tablo 5.12’de de görüldüğü gibi 1995 yılından beri ülke barajlı (%10) D'Hondt sistemi sürekli uygulanmıştır. 1995 genel seçiminden beri, seçime katılan siyasi partiler ve meclise giren siyasi partilerin sayısına dikkat edildiğinde ciddi şekilde fark bulunmaktadır.

²³ Türkiye Cumhuriyeti tarihinde seçim hükümeti ilk ve tek defa Haziran 2015 genel seçimlerinde olmuştur.

²⁴ 2018 genel seçimi dönemlerinde başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için milletvekili genel seçim sonucunda; koalisyon hükümeti, tek parti hükümeti vb. söz konusu olmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimi, ayrı oy pusulasında milletvekili genel seçiminden bağımsız olarak yapılmaktadır.

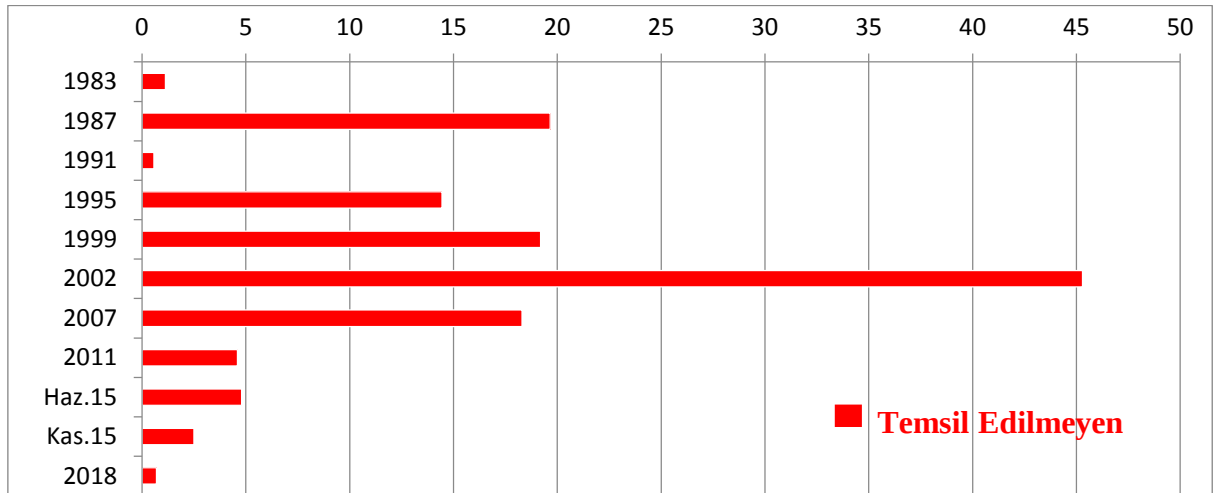
Seçim sonuçlarındaki aşkın veya fazla temsil oranı, temsilde adalet ilkesinin bir göstergesidir ve temsiliyette adaletin gerçekleşip gerekleşmediğı bu orana göre yorum yapılabilir. Bu oran, bir siyasi partinin; mecliste elde ettiğı sandalye oranı ile seçimde aldığı oy oranının arasındaki farktan oluşmaktadır. Beşinci bölümde 1980 yılından beri yapılan genel seçimlerdeki fazla temsil sonuçlarını incelediğimizde, birinci olan siyasi partilerin aşkın/fazla temsil oranları aşağıda verilen tablodaki gibidir.

Tablo 5.13 1980 Sonrası Genel Seçimlerde Fazla/Aşkın Temsil Oranları

Tabloda görüldüğü üzere, ilgili seçim yıllarının ortalaması olarak temsilde adaletin gerçekleştiğı söylenemez. Oysa nispi temsil sistemlerinde, temsilde adalet ilkesi ön plandadır ve Türkiye’de D’Hondt nispi temsil seçim sistemi sonucunda bu ilke genel olarak değerlendirildiğinde gerçekleşmemiştir. Aşkın temsil, en çok 31,7 ile 2002 genel seçim sonucunda oluşmuştur. 1991 ve 1995 genel seçimlerinde 7’nin üzerinde aşkın temsil oranı olmasına rağmen tek parti hükümeti değil, koalisyon hükümeti meydana gelmiştir. Dolayısıyla seçim sistemi sonucunda ne temsilde adalet ilkesi ne de yönetimde istikrar ilkesi gerçekleşmiştir.

Seçim sistemleri sonucunda temsilde adaletin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleyen diğer bir analiz ise temsil edilmeyen ya da yüzen oylardır. Bu oylar, seçmenlerin seçimde kullandıkları oyların meclisteki sandalye dağılımına ene kadar etkili olduğunu göstermektedir. 1980 sonrası genel seçimler incelendiğinde, temsil edilmeyen oyların istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir.

Tablo 5.14 1980 Yılı Sonrası Genel Seçimlere Göre Temsil Edilmeyen Oylar

Tabloda görüleceği üzere, 1980 yılı sonrası seçimlerinde hatta Türkiye Cumhuriyet tarihinde temsil edilmeyen oy oranı, en çok 2002 genel seçimlerinde meydana gelmiştir. Bu seçimde %45,3 gibi ciddi oran temsil edilmemiş ve seçmen iradesi yok sayılmıştır. Temsil edilmeyen en az oran ise tercihli oylama usulünün olduğu 1991 genel seçimi olmuştur. 1980 tarihi sonrasındaki seçimler genel olarak değerlendirildiğinde, temsilde adalet ilkesinin temsil edilmeyen oylar bakımından gerçekleşmediği söylenebilir.

Türkiye’de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için yürütme tek başlıdır ve yürütme organındaki Cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilmemektedir. Türkiye’deki genel seçimde, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve milletvekili seçimi 5 yılda bir aynı günde ayrı oy pusulalarıyla yapılmaktadır. Başkanlık seçiminde iki türlü çoğunluk sistemi, bütün milletvekillerinin seçiminde ise D’Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmaktadır. Meclisteki bütün adayların seçilmesinde, listedeki adayların partiler tarafından dilediği gibi sıralara yazılması ve seçmenlere sunulması durumunda, partili Cumhurbaşkanının ve diğer siyasi parti liderlerinin etkisi kaçınılmaz olabilir. Partili Cumhurbaşkanı, parti esaslı oy verme olan seçim sisteminde, kendisinin istediği adayları oy pusulalarında ilk sıralara koyarak adayların seçilmesine katkıda bulunabilir. Böylece Cumhurbaşkanı, kendi partisinin çoğunlukta olduğu parlamentonun şekillenmesine etki ederek parlamento tarafından denetlenmesi düşük ihtimal bağlamında olabilmektedir. Bahsedilen hususlar, otoriter rejime ve “lider sultanı”²⁵ durumlarına olanak sağlayabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki hükümet sistemi dikkate alındığı zaman yürürlükteki seçim sistemi; parlamentonun denetim mekanizmasını düşürmesine, yürütme

²⁵ Lider sultanı, siyasi partilerin alacağı bütün kararlarında parti başkanının söz sahibi olmasını ifade etmektedir. Lider diktası ve lider hegemonyası olarak da adlandırılmaktadır.

organı tarafından şekillenmesine ve bunlar gibi olumsuz sonuçları meydana getirmesine fırsat verebilmektedir.

Türkiye’de geniş seçim çevrelerinde uygulanan blok listeli, %10 ulusal barajlı D’Hondt nispi temsil sisteminin avantaj ve dezavantaj bağlamındaki diğer değerlendirmeler aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

- Sistemde temsilci adayları, geniş seçim çevrelerinde siyasi partiler tarafından belirlenen blok listede seçildiği için sistem, mecliste teknokrat kadronun oluşmasına fırsat verebilmektedir. TBMM’de çeşitli komisyonların bulunması, AKPM gibi kurumlara temsilci gönderilmesi, TBMM’nin idari işleri vb. durumlar nedeniyle mecliste uzman kişilerin oluşması yasama faaliyetleri açısından olumlu olabilmektedir. Dolayısıyla mecliste uzman kişilerin oluşmasına ve yasama faaliyetlerinin etkinliği adına olanak verebilmesi, sistemin avantajları arasında sayılabilir.
- Sistem, azınlık gruplarının da seçilmesini sağlayabilmektedir.
- Parti disiplininin oluşmasını sağlayabilmektedir.
- Siyasi partiler tarafından sunulan aday listelerinde seçmen, adaylar üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan oylarını kullanmaktadır. Bir seçim çevresinde siyasi parti, altı sandalye kazanmışsa blok liste usulü gereği, o parti listesinde ilk altıdaki adaylar seçilmiş olur. Bu sebeple, uygulanan seçim sistemi ‘‘Parti Listesi Sistemi’’ olarak da adlandırılmaktadır.
- Seçmenlere parti listesindeki adaylarla ilgili değerlendirme fırsatı verilmemektedir. Örneğin, bir seçim çevresinde A adlı seçmen, benimsediği partinin ilk iki sırasındaki adayların onu temsil edeceğine inanmıyor ve adayların bölgeye yabancı olduğunu bilmektedir. Bu durumda A adlı seçmen, benimsediği partiye dahi oy vermemek ya da rızasız şekilde oy vermek durumunda çelişkiye düşebilir. Bu iki durum da gerçekleşmezse, seçmen ya oyunu kullanmayabilir ya da başka partinin adaylarına oy verebilir. Bu durum, siyasal bilgisi yüksek seçmenleri dahi çelişkide bırakabilmektedir.
- Uygulanan seçim sistemi, yasama kariyerciliğine yani milletvekilliğini meslek haline getiren kişilerin oluşmasına neden olabilmektedir.
- Seçilen veya seçilecek temsilciler, milletvekili olmaktan ziyade partinin vekili haline gelebilmektedir. Temsilciler, seçim çevrelerindeki seçmenlerden daha çok ilgili olduğu siyasi partiye karşı sorumluluk üstlenebilmektedir. Dolayısıyla sistem, temsilcilerin seçmene karşı sorumluluklarının azalmasına zemin hazırlamaktadır.

Örneğin, X adlı temsilci, birinci sıra olarak seçildiği seçim çevresine hiçbir katkı sağlamaz ve millete karşı hiçbir sorumluluğu yerine getirmezse bile X adlı temsilci, rehavete kapılmaya devam edebilir. Çünkü X adlı temsilci, bunlara rağmen gelecek seçimlerde kendisinin seçmen tarafından cezalandırılmayacağını ve gelecek seçimlerde partisinin inisiyatifine kalmış şekilde listedeki sıraya konulacağını bilincindedir. Bu durum, aynı zamanda milletvekilinin seçmene karşı hesap verilebilirliğini de etkilemektedir.

- Nepotizmin (Kayırmacılık) artmasına neden olabilmektedir. Örneğin, büyük partiye yakın Y adlı bir temsilci adayının, hiçbir niteliği yoksa ve tamamen menfaat sağlama amaçlı olarak seçime girmesine rağmen Y adlı temsilcinin seçilme olanağı oldukça yüksek olabilir. Çünkü büyük partiye yakın olan Y adlı aday, partisi tarafından istenilen seçim çevresinde ilk sıralarda aday olarak gösterilebilir ve seçilebilir.
- Sistem, seçmen ile seçilen (milletvekili) arasındaki güçlü ilişkiyi sağlayamamaktadır. Dolayısıyla sistem, temsilciler ve seçim bölgeleri arasındaki zincirin kopmasına neden olmaktadır. Türkiye’de bu konuyla ilgili yapılan çeşitli araştırmalara göre, çoğu seçmen seçim çevresindeki temsilcileri bilmediği gibi temsilcilerin onları temsil ettiğine ya da edeceğine inanmamaktadır.
- Seçim çevreleri, tam olarak temsil edilmemektedir. Örneğin, Antalya ilinde 16 milletvekilinin olduğu varsayılırsa, bu 16 temsilci geniş bölge esasına göre seçildiği için hangi temsilcinin hangi ilçeyi ya da bölgeyi temsil edeceği belli olmamaktadır. Bu durum, Antalya örneğinde olduğu gibi ülkedeki tüm illerde geçerli olmaktadır.
- Seçmenler genel olarak aday esaslı yerine parti esaslı oy kullanmaktadır, kullandırılmaktadır. Bu sebeple sistem, adayların niteliğini ve kalitesini arttıran bir seçim sistemi değildir. Seçmenler, oy kullanma eylemini gerçekleştirdiği zaman herhangi bir partiye oy vermekle kısıtlanmıştır.
- T.C. 1982 Anayasasının 87. maddesine göre TBMM’nin görev ve yetkileri şunlardır: Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, para basılmasına izin vermek, savaş ilanına karar vermek, uluslararası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel-özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve bunları yerine getirmektir (T.C. 1982 Anayasası, md. 87). Bunların dışında TBMM; HSK’ye yedi üye, Anayasa Mahkemesi’ne (AYM) üç üye, RTÜK üyelerinin tamamını ve Sayıştay üyelerinin tamamını seçmektedir. TBMM’nin bütün üyeleri ise seçmen tarafından pek anlaşılmayan blok listeli, %10 barajlı D’Hondt nispi temsil seçim sistemiyle

seçilmektedir. Oysa önemli görev ve yetkileri olan TBMM üyelerinin birçoğu veya hepsi; seçmen tarafından daha iyi anlaşılan, seçmene değerlendirme olanağı veren seçim sistemi ile seçilirse daha demokratik olabilir.

Görüldüğü üzere, Türkiye’de uygulanan seçim sisteminin avantajlarından çok dezavantajları bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de temsili demokrasinin kriz içinde olduğu söylenebilir. Bu ve bunlara benzer sebeplerle, Türkiye’de uygulanan seçim sistemi birçok yazar ve kurumlar tarafından eleştirilere neden olmuş, çeşitli alternatif modeller önerilmiştir.

5.2.2. Prof. Dr. Ergün Özbudun Tarafından Önerilen Seçim Sistemleri

Özbudun, ‘‘Seçim Sistemleri ve Türkiye’’ adlı çalışmasında ‘ılımlı bir nispi temsil sistemi’ ve ‘dar bölgeli iki turlu çoğunluk sistemi’ olmak üzere iki seçim sistemi önermiştir.

İlamlı nispi temsil sistemi için ulusal barajın %4 veya %5’e indirilmesini, seçim çevresi barajının tamamen kaldırılmasını ve milletvekili dağılımında D’Hondt veya Sainte-Lague formüllerinin uygulanmasını önermiştir. Özbudun, çalışmasını parlamenter sisteminin uygulandığı 1995 yılında yaptığı için bu sistemin benimsenmesi durumunda koalisyon hükümetlerinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında Özbudun, önerilen bu sistemin gerçekleşmesi durumunda temsilde adalet ilkesinin gerçekleşeceğini de ifade etmiştir (Özbudun, 1995: 536).

Özbudun tarafından önerilen diğerk seçim sistemi ise geleneksel Fransız sistemi olan dar bölgeli iki turlu çoğunluk sistemidir.²⁶

Dar bölgeli iki turlu çoğunluk yani Fransız sisteminde, seçime katılan adayın ilk turda seçilebilmesi için iki şart mevcuttur. İlk olarak, adayın seçim bölgesinde kullanılmış geçerli oyların salt çoğunluğunu yani yarıdan bir fazlasını alması; ikinci olarak, o seçim çevresinde toplam seçmen sayısının dörtte bir (1/4) oranında oy elde etmesi gerekmektedir. Bu seçim sisteminde bütün adaylar ilk turda seçilmezse bir hafta sonra ikinci tur seçim yapılır ve ikinci turda kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday seçimi kazanmış sayılmaktadır. Ancak ikinci tura katılabilmek için adayın, birinci turda belirli bir o yüzdesine ulaşması gerekmektedir. Bu oran, Fransa’da %12.5 olarak belirlenmiştir.

Özbudun, çalışmasında seçim formüllerinin haricinde, ancak geniş anlamda seçim sistemine ilişkin diğerk önerileri şu şekilde sıralamıştır (Özbudun, 1995: 538, 539):

- Tek isimli (Dar bölgeli), iki turlu çoğunluk sisteminin kabul edilmesi halinde, toplam milletvekillerinin dörtte birini geçmemek üzere, milletvekilliğı ihdas edilmelidir. Milletvekilliğı seçiminde tüm ülke tek seçim çevresi kabul edilmeli,

²⁶ Dar bölgeli iki turlu çoğunluk sisteminin detaylı bilgisi ve işleyişı, üçüncü bölümde bahsedilmiştir.

adaylar siyasi partilerin genel merkezleri tarafından belirlenmeli ve nispi temsil sistemi uygulanmalıdır. Bu seçimlerde yüzde 3-5'lik bir ulusal barajı aşamayan siyasi partilerin adayları meclise girmemelidir.

- Ara seçimler, tümünden kaldırılmalıdır. Meclisteki temsilci sayısında boşalma meydana gelirse bu boşluk, ilgili partinin listesindeki sıraya göre seçilenlerden sonraki ilk temsilci doldurulmalıdır.
- Milletvekili genel seçimi ve mahalli idareler seçimleri aynı günde yapılmalıdır. Özbudan'a göre bu durum, hem merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında uyum temin edecek hem de sürekli seçimler olmayacaktır.
- Son iki öneri dikkate alınırsa, TBMM yasama dönemi, beş yıldan dört yıla düşürülmelidir.
- Belediye başkanları, başkanvekilleri ile birlikte aynı partinin listesinde seçilmeli ve başkanlık makamının boşalması halinde yeni seçim yapılmadan başkanvekili belediye başkanı olmalıdır.
- Milletvekillerinin seçim bölgelerinde bölüştürülmesinde orantısızlık engellenmeli, "tek adam, tek oy" ilkesi dikkatli şekilde uygulanmalıdır.

5.2.3. Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu ve Prof. Dr. Murat Sertel Tarafından Önerilen Çoğunlukçu Uzlaş Sistemi

TÜSİAD tarafından Kalaycıoğlu ve Sertel'e hazırlatılan "Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Tasarımına Doğru" adlı raporda "Çoğunlukçu Uzlaş" yöntemi önerilmiştir.

Çoğunlukçu uzlaş yönteminin önerilmesinin ana amacı, temsil edilmeyen oyları azaltarak çoğunluğa saygılı bir seçim sistemi oluşturmaktır. Raporda, ahlaki bir değerlendirme yapılmakta ve çoğunluğu aşkın bir seçmen kitlesinin "kötü" kabul ettiği bir siyasi partinin veya adayın seçilmesini engelleyecek bir sistem olarak "çoğunlukçu uzlaş" yöntemi savunulmaktadır (Türküne, 2013: 383). Dolayısıyla ikili, blok (kapalı) liste değil, tercihli oylamaya benzer bir yöntem önermiştir.

Hem dar hem de geniş bölgede uygulanabilecek olan bu sistem, iki turlu seçimin amaçlarını tek turda gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Sadece ilk tercihlere değil, seçmen tercihlerinin tümünü dikkate alan bir sistem olduğu için iki turlu oylama yönteminden daha ahlaki ve daha adil sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

İkilinin hazırladığı sistemin işleyişi şu şekildedir: Seçmenler, partiler üzerinde bir tercih sıralaması yapacak ve seçim sonucu bunlara bağlı olarak gerçekleşecektir. Sistemin dar bölgede uygulanmasında, ilk turda birinci tercih oylarla mutlak (salt) çoğunluğu elde eden

aday, diğer tercihlere bakılmadan seçimi kazanacaktır. İlk turda bu çoğunluk sağlanamazsa diğer tercihler de dikkate alınarak salt çoğunluk elde edilinceye kadar aday seçimi gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla bu şekilde seçilen aday için çoğunluk desteği sağlanacak ve meşruiyet tartışmaları meydana gelmeyecektir. Çoğunlukçu uzlaşma yönteminin geniş bölgede uygulanmasında ise her sandalye ayrı olarak, siyasi partilerin birinci, ikinci, üçüncü... tercihlerine bakılarak dağıtılacaktır.

İkili, pareto-optimalite ilkesinin seçim yöntemlerinin birbirlerine olan üstünlük sergileyecek bir alan oluşturmadığını belirterek, raporda seçim yöntemlerinin dar bölgede karşılaştırmasını şu şekilde yapmışlardır:

Tablo 5.15 Sertel ve Kalaycıoğlu'na Göre Seçim Yöntemlerinin Dar Bölgede Karşılaştırılması

İlkeler	Seçim Yöntemleri			
	Çoğunluk	İki Turlu Çoğunluk	Aktarılabılır Oy	Çoğunlukçu Uzlaşma
Halka Saygı	Başarılı	Başarılı	Başarılı	Başarılı
Seçmede Çoğunluğa Saygı	Başarılı	Başarılı	Başarılı	Başarılı
Elemede Çoğunluğa Saygı	Başarısız	Başarılı	Başarılı	Başarılı
Pareto-optimalite	Başarılı	Başarılı	Başarılı	Başarılı
Birleşmeyi Engelleme	Başarısız	Başarısız	Başarısız	Başarısız
Bölünmeyi Engelleme	Başarılı	Başarısız	Başarılı	Başarısız
Bölünmeye Rağmen Çoğunluğa Saygı	Başarısız	Başarısız	Başarılı	Başarılı
Çoğunluğun İyisini Seçme	Başarısız	Başarısız	Başarısız	Başarılı

Kaynak: TÜSİAD, 1995: 217

Tabloda görüleceği üzere, daha çok başarı gösteren iki seçim yöntemi, aktarılabilir oy ve çoğunluk uzlaşısı yöntemidir. Ancak bölünmeyi engelleme durumunda, aktarılabilir oyun başarılı olduğu çoğunlukçu uzlaşısı yönteminin ise başarısız olduğu belirtilmiştir. İkili, seçim yöntemlerinin karşılaştırılmasını daha fazla ilke ekleyerek geniş bölge esasında da değerlendirmiş ve dar bölgede olduğu gibi geniş bölge esasında da çoğunlukçu uzlaşısı yönteminin olumlu sonuçlar verdiğini aktarmışlardır.

Sertel ve Kalaycıoğlu'na göre çoğunlukçu uzlaşısı sistemi, hem seçmede hem de elemelerde çoğunluğa ve azınlığa saygıyı beraber gerçekleştirmekte güçlü bir nispi temsil sağlamaktadır (Türküne, 2013: 383).

5.2.4. Prof. Dr. Seyfettin Gürsel Tarafından Önerilen Nispi Takviyeli İki Turlu Dar Bölge Sistemi ve Karma Seçim Sistemi

TÜSİAD tarafından Gürsel'e 1996 ve 2002 yılında seçim sistemi ile ilgili iki rapor hazırlanmıştır. Bunlar: 1996 yılında hazırlanan "Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem" ve 2002 yılında Erhan Bozdağ ile beraber hazırlanan "Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar" adlı raporlardır. Bunlara ek olarak, seçim çevrelerinin nasıl ayrılacağı hususunda simülasyon çalışmaları da yapılmıştır. 1996 yılında hazırlanan raporda, 500 temsilcinin dar bölgelerden seçileceği, diğer raporda ise 293 temsilcinin dar bölgelerden seçileceği önerilmiştir. Bunların dışında, iki rapor arasında başka değişiklikler de bulunmaktadır. İki rapordaki düzenlemeler aşağıda ele alınacaktır.

1996 yılında hazırlanan "Seçim sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem" adlı raporda, Türkiye'ye en uygun seçim sisteminin, meclisin büyük kısmının dar bölge esasına göre seçileceği, diğer küçük kısmının ise ülke düzeyinde nispi temsil seçim sistemiyle seçileceği öne sürülmüştür. Bu sebeple önerilen sistem, "Nispi Takviyeli İki Turlu Dar Bölge" olarak adlandırılmıştır. Raporun hazırlandığı yıllarda, milletvekili sayısı 550 olduğu için Gürsel de bu sayıya göre uyarlama yapmıştır. Önerilen nispi takviyeli iki turlu dar bölge sisteminin temel unsurları şu şekilde özetlenebilir (TÜSİAD, 1996: 18-45):

- 500 dar bölge, nüfus esasına göre değil, seçmen sayısına bölünerek oluşturulacaktır. Her dar bölgede, ilk turda seçilebilmek için kullanılan geçerli oyların salt (mutlak) çoğunluğu elde edilmelidir. İlk turda salt çoğunluk sağlanamazsa, ikinci tur seçimi yapılacak ve ikinci turda basit çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanacaktır. Ancak ikinci tur seçimine katılabilmek için adayların ilk turda, ilgili bölgedeki seçmen sayısının en az %12.5 oy oranını elde etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Gürsel'in dar bölge için önerdiği sistem, geleneksel

Fransız seçim sistemi gibidir. 550 sandalyeden geriye kalan 50 sandalye ise siyasi partiler tarafından liste şeklinde sunulacak ve sandalyeler, nispi temsil seçim sistemi esasına göre dağıtılacaktır. 50 sandalye için, seçim yöntemi tek turludur ve ülke geneli barajın olmadığı durumlarda ulusal çapta %2 oy oranı elde eden bir parti bir temsilci ile mecliste temsil edilecektir. Böylece Gürsel, barajın kendiliğinden %2 olduğunu belirtmiştir.

Gürsel, iki turlu dar bölge sistemi sonucunda temsilde adalet ilkesinin çiğnenmemesi için nispi temsil sisteminin eklediğini belirtmiştir. Buna ek olarak, nispi temsil sisteminin eklenmesiyle beraber, meclise ve hükümete ihtiyaç duyulan teknokrat kadroların seçilebileceği belirtilmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu rapor, parlamenter sisteminin uygulandığı ve 550 milletvekilinin olduğu dönemlerde hazırlandığı için bu kriterlere göre öneri yapılmıştır. O dönemlerde parlamenter sistemdeki koalisyon hükümetlerinin engellenmesi yani yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşmesi için iki turlu dar bölge sistemi önerilmiştir. Gürsel, sistemin uygulanması halinde %40 oy elde eden siyasi partinin tek başına iktidar olacağını belirtmiştir. Özetle, ‘‘Seçim sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem’’ adlı raporda, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesinin beraber gerçekleşmesi, küçük partilerin de mecliste yer alması, vb. nedenleriyle ‘‘Nisbi Takviyeli İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi’’ önerilmiştir.

2002 yılında hazırlanan ‘Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar’’ adlı raporda ise dönemin mevcut seçim sistemi (D’Hondt nispi temsil) ve dar bölgesi iki turlu çoğunluk sisteminden oluşan karma seçim sistemi önerilmiştir. Dolayısıyla hem geniş hem de dar bölge esaslı bir seçim sistemi önerilmiştir. 2002 yılında da mecliste sandalye sayısı, 550 olduğu için düzenlemeler bu sayıya göre yapılmıştır. Gürsel ve Bozdağ’ın beraber hazırladığı raporda önerilen seçim sisteminin temel özellikleri şu şekildedir (TÜSİAD, 2002: 52-60):

- 550 temsilciden 257 temsilci D’Hondt nispi temsil sistemiyle, geriye kalan 293 temsilci ise iki turlu dar bölge sistemi ile seçilecektir. İkili, Türkiye’deki illere temsilci dağıtımını, seçim kanunundaki gibi nüfus esasına göre değil, seçmen sayısına göre yapmıştır. Nispi temsil sisteminin uygulandığı geniş seçim çevreleri, 2 ve 7 arasında olmak üzere toplamda 87 seçim çevresi oluşturulmuştur.
- Karma olan sistemde, seçim günü her seçmen iki farklı sandıkta oy kullanacaktır. Nispi temsil sistemi ile seçilecek adaylar için oy pusulasında partiler tarafından belirlenen aday listeleri, her dar bölgedeki seçimler için ise partiler tarafından birer aday seçmene sunulacaktır.

- Ülke barajı %5 olarak belirlenmiştir. Bu oranı aşamayan siyasi partiler, mecliste temsilci bulundurmayacaktır. Nispi bölümde partiler arasında ittifak kurulabilir. Fakat ittifaktaki partilerin mecliste yer alabilmesi ayrı ayrı %5 oranını aşmalıdır. Dolayısıyla ittifak adına düzenleme, 2018 genel seçimlerindeki gibi değildir. 2018 genel seçimlerinde ittifak içinde yer alan partilerin toplam oyları, barajı aştığı zaman ittifak içerisindeki tüm partiler barajı aşmış olarak kabul edilmekteydi.
- Dar bölge esaslı seçim çevrelerinde, adayın ilk turda seçilebilmesi için kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmesi gereklidir. İlk turda bu çoğunluk sağlanamazsa iki hafta sonraki ikinci turda basit çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanmış olacaktır. Fakat adayın/adayların ikinci tur seçimlerine katılabilmesi için kullanılan geçerli oyların en az %15'ini elde etmek gereklidir. Bu öneri, Fransa'daki seçim sisteminden iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Fransa'da adayların ikinci tur seçimlerine katılabilmesi için ilgili bölgedeki seçmen sayısının en az %12.5 oyunu elde etmesi gerekmektedir. Çalışmada ise seçmen sayısının en az %12.5'i değil, kullanılan geçerli oyların en az %15'ini alan adaylar, ikinci tur seçimlerine katılabilecektir.

5.2.5. TÜGİAD Tarafından Önerilen Karma Seçim Sistemi

Türkiye Genç İşadamları Derneği tarafından hazırlanan ‘‘2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Seçim Sistemi’’ adlı raporda ‘‘en büyük artık yöntemi ve ‘‘iki turlu listeli çoğunluk sistemi’’nden oluşan karma seçim sistemi önerilmiştir. Bu sistem, hem temsilde adalet hem de yönetimde istikrar ilkesini beraber gerçekleştirebilmek için önerilmiştir.

TÜGİAD tarafından önerilen sistemin işleyişi şu şekildedir (Türküne, 2013: 385):

TBMM, 550 milletvekilinden oluşmaktadır. 550 milletvekilinden 150’si, birinci turda en büyük artık yöntemine göre bütün ülke tek seçim çevresi kabul edilerek milli listelerden nispi temsil esasına göre seçilecektir. İlk turda seçilebilmek için bir seçim barajı öngörülmemiştir. Fakat ikinci tura sadece %10 ulusal barajı aşan siyasi partiler katılabilecektir. Kalan 400 milletvekili, ikinci turda çoğunluk listeli çoğunluk sistemiyle belirlenecektir. İkinci tur seçimlerine, %10 ulusal barajı aşmak şartıyla her seçim bölgesinde en çok oy alan iki siyasi parti katılacaktır. Böylece ikinci tur seçimleri için büyük partilerin güçlenmesini sağlayarak yönetimde istikrar ilkesi gerçekleştirilmek amaçlanmıştır.

5.2.6. Prof. Dr. Hikmet Sami Türk Tarafından Önerilen Seçim Sistemi

1993 yılında Adalet Bakanlığı bünyesinde, raportörlüğünü Türk'ün yaptığı bir uzmanlar kurulunca seçim sistemi önerisi yapılmıştır. Kurul, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu seçim sisteminin, adalet ve istikrarı beraber gerçekleştiren, oyların %40-45'ini alan partiye tek başına iktidar olanağı tanıyan, her seçim çevresinde en çok oy alan parti ve partilere fazla oylarıyla orantılı makul bir pirim veren nispi temsil sistemi olduğu düşüncesinden hareket etmiştir (Türküne, 2013: 385).

Öncelikle genel seçimde uygulanan ulusal barajın %10'dan %5'e düşürülmesi önerilmiştir. İkinci olarak, uygulanan D'Hondt sistemi yerine, Türk tarafından geliştirilen ve "Türk Sistemi" olarak adlandırılan alternatif iki nispi temsil hesaplama formülü önerilmiştir.

Türk, "Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri" ve "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih" adlı çalışmalarında önerdiği seçim sisteminin detaylarını sayısal verilerle de ortaya koymuştur. Bu formüller, "Türk Sistemi 1" ve "Türk Sistemi 2" olarak adlandırılan "1.5'la başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme" ve "Azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma"dan oluşmaktadır (Türk, 2015: 444). Önerilen iki formül şu şekilde özetlenebilir (Türk, 2006: 93, 94):

- **1.5'la başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme:** Önerilen bu yönetime göre, seçim çevresindeki siyasi partilerin oyları, 1.5'tan başlayarak ilgili seçim çevresinin çıkaracağı temsilci sayısına ulaşıncaya kadar sırasıyla 1.5, 2, 2.5, 3, 3.5... şeklinde aritmetik dizi ile bölünecektir. Sandalye dağılımında elde edilen sonuçlar, D'Hondt yönteminde olduğu gibi büyükten küçüğe doğru sıralama yapılarak dağıtılacaktır. Türk, önerdiği bu formülü, çalışmasında sayısal verilerle örneklemiştir. Örnekte, beş siyasi partinin yarıştığı bir seçim çevresinde 9 temsilcinin çıkarılacağı belirtilmiştir. Örnekte verilen siyasi partilerin aldıkları geçerli oylar ve önerilen formüle göre bölme şu şekildedir:

Tablo 5.16 1.5 ile Başlayan Yarımşar Aralı Aritmetik Dizi Formül Örneği

Partiler	Alınan Oy	Alınan Oy/ 1.5	Alınan Oy/ 2	Alınan Oy/ 2.5	Alınan Oy/ 3	Alınan Oy/ 3.5
A	76.000	50.666	38.000	30.400	25.333	19.000
B	52.000	34.666	26.000	20.800	17.333	14.857
C	36.000	24.000	18.000	14.400	12.000	10.285
D	22.000	14.666	11.000	8.800	7.333	6.285
E	14.000	9.333	7.000	5.600	4.666	4.000

Bu oylama sonucunda, A partisi:5, B partisi:3, C partisi:1 temsilci çıkartırken D ve E temsilci çıkartmamıştır. Önerilen bu formül, D'Hondt ve Sainte-Lague sistemiyle karşılaştırıldığında büyük partilere daha çok üstünlük sağlamaktadır.

- **Azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma:** Bu formüle göre, bir seçim bölgesinde siyasi partilerin aldıkları oylar, o seçim çevresinin çıkaracağı temsilci sayısından başlayarak 1'e gelinceye kadar her seferinde bir sayı azalan aritmetik dizi ile çarpılmaktadır ve elde edilen sonuçlar, D'Hondt sisteminde olduğu gibi büyükten küçüğe doğru sıralanarak sandalye dağılımı yapılır. Örneğin, 5 siyasi partinin yarıştığı bir seçim çevresinde 9 temsilci çıkarılacaksa hesaplama şu şekilde olacaktır:

Tablo 5.17 Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi ile Çarpma Formül Örneği

Partiler	Alınan Oy	Alınan Oy x 9	Alınan Oy x 8	Alınan Oy x 7	Alınan Oy x 6	Alınan Oy x 5
A	76.000	684.000	608.000	532.000	456.000	380.000
B	52.000	468.000	416.000	364.000	312.000	260.000
C	36.000	324.000	288.000	252.000	216.000	180.000
D	22.000	198.000	176.000	154.000	132.000	110.000
E	14.000	126.000	112.000	98.000	84.000	70.000

Örnekte, çarpımların sonucunda büyüklük sıralaması dikkate alındığında, A partisi: 5, B partisi: 3, C partisi: 1 temsilci çıkartabilirken D ve E partileri temsilci çıkaramamaktadır. Önerilen bu formül de ilk formüldeki gibi büyük partilere daha çok üstünlük sağlamaktadır.

Türk tarafından önerilen bu formüller, parlamenter sistemin uygulandığı dönemler dikkate alınarak oluşturulduğu için yönetimde istikrar ilkesi gerçekleştirmek amaçlanmıştır. İki örnekte de görüleceği üzere, önerilen formüller D'Hondt ve Sainte-Lague sistemleriyle karşılaştırıldığında büyük partilere daha çok üstünlük sağlamaktadır.

Türk tarafından geliştirilen iki formül, 1992 yılı sonrasında Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan Uzmanlar Komisyonu'nun hazırladığı Seçim ve Siyasi Partiler Kanunları Değişiklik Öntasarısı'nda Milletvekili Seçim Kanunu'nun 34. Maddesinde yapılacak değişiklik için alternatif sistemler olarak önerilmiştir (Türk, 2006: 95).

5.2.7. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Demokratikleşme Paketinde Önerdiği Dar Bölge Seçim Sistemi ve Diğer Seçim Sistemleri

Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) adına dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 30 Eylül 2013 tarihinde “Demokratikleşme Paketi” isminde bir düzenleme paketi tanıtılmış ve kamuoyunda tartışılması istenmiştir. Pakette, seçim sisteminin değiştirilmesine dair tavsiyeler de bulunmaktaydı. Paketteki seçim sistemi adına açıklama şu şekildeydi (Çınar ve Göksel, 2014: 4):

Yeni seçim sisteminin nasıl olması gerektiği konusunda biz bir tek seçenek sunmuyor, üç farklı alternatifi tartışmaya açıyoruz. Mevcut sistemle, yani yüzde 10 barajıyla devam edebiliriz. Barajı yüzde 5'e çekip, 5'li gruplandırmayla Daraltılmış Bölge Seçim Sistemini uygulayabiliriz. Üçüncü seçenek olarak da, ülke barajını tamamen kaldırarak, Dar Bölge Seçim Sistemini getirebiliriz. Bu 3 seçeneği önümüzdeki günlerde tartışacak, Türkiye için en doğrusu, en isabetlisi hangisiyse, o yönde düzenlemeyi Meclis'e getirecek, yolumuza o şekilde devam edeceğiz.

Demokratikleşme Paketinde önerilen üç seçim sistemi şu şekildedir (Çınar ve Göksel, 2014: 5):

- **1. Öneri: Mevcut Sistemin Devam Etmesi:** Günümüzde olduğu gibi 2013 yılında da blok listeli, %10 barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmaktaydı. İlk olarak, mevcut olan bu seçim sisteminin devam ettirilmesi önerilmiştir. Fakat paketin önerildiği yılda, milletvekili seçimleri için kanunda ittifaklara yer verilmiyordu ve meclisteki milletvekili sayısı 550 idi.
- **2. Öneri: Düşük Barajlı Daraltılmış Bölge Sistemi:** Bu sistemin benimsenmesi halinde ulusal barajın %10'dan %5'e indirilmesi ve en çok 5 temsilcinin çıkarılacağı daraltılmış bölge esaslı seçim sistemi önerilmiştir.
- **3. Öneri: Barajsız Dar Bölge Sistemi:** Bu sistemde, barajın kaldırılması ve seçim çevrelerinin 550'ye çıkarılacağı belirtilmiştir. Paketin hazırlandığı yılda meclisteki milletvekili sayısı 550 olduğu için ülke, 550 seçim çevresine ayrılmak istenmiştir. Önerilen barajsız dar bölgesel seçim sisteminde seçimlerin hangi tür çoğunluk sistemine göre (tek turlu, iki turlu, alternatif vb.) yapılacağı net olarak belirtilmemiştir.

Demokratikleşme paketinde, görüldüğü gibi hem temsilde adalet hem de yönetimde istikrar ilkelerini beraber gerçekleştirecek bir karma seçim sistemi önerilmemiştir. Önerilen pakette, çoğunluk sistemine dayalı iki seçim sistemi ve nispi temsil sistemine dayalı bir seçim sistemi (yürürlükteki sistem) bulunmaktadır. Dar bölge sisteminin basit çoğunluk yöntemine

göre yapılması halinde, ABD ve İngiltere’de olduğu gibi temsilde adaletsizlik daha çok artabilir ve küçük partiler tasfiye edilerek iki parti sistemi meydana gelebilir. Ancak dar bölge sisteminin tercihli oy yöntemine göre yapılması halinde; basit çoğunluk yöntemindeki temsilde adaletsizlik ile meşruiyet sorunu hafifletilebilir ve iki siyasi partinin dışında üçüncü partilere de fırsat verilebilir.

5.2.8. Türkiye’de Uygulanan Blok Listeli, %10 Barajlı D’Hondt Nispi Temsil Sistemine Alternatif Seçim Sistemi: Nispi Destekli Tercihli Oylamalı Dar Bölge Sistemi

Bu çalışmanın nihai amacı veya iddiası, Türkiye özelinde; en iyi seçim sistemi değil, uygun seçim sistemini önermektir. Önerilen seçim sistemi, daha önce de belirtildiği gibi milletvekili genel seçimine ilişkindir. Yukarıdaki bölümlerde, dar bölgeli çoğunluk sisteminin ve yürürlükte olan seçim sisteminin sakıncaları-üstünlükleri ele alındığı için bu bölümde önerilen sistemin genel olarak usulünden bahsedilecektir. Yürürlükte olan seçim sistemindeki sakıncaların üstünlüklerinden daha çok olduğu, hem genel seçim sonuçlarından hem de farklı nedenler açısından anlaşılmaktadır. Çalışmadaki seçim sistemi önerisi; seçim sistemiyle ilgili tartışmalar ve eserler, yeni hükümet sistemi, Türkiye’nin demokrasi geçmişinde yaşadığı seçim deneyimleri, yürürlükteki seçim sistemi vb. kriterler dikkate alınarak yapılmıştır.

Seçim sistemlerinde amaçlanan, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerindeki çelişki, tek başına uygulanan seçim sistemlerinden meydana gelebilmektedir. Örneğin, çoğunluk sistemlerinde “yönetimde istikrar” ilkesi ön planda olur ve “temsilde adalet” ilkesinden feragat edilmiş olunur. Nispi temsil sisteminde ise bu durumun tersi meydana gelebilmektedir. Karma seçim sistemi veya destekli seçim sistemleri sonucunda, her iki ilke beraber gerçekleşebilir ve bunların dışında her iki sistem birbirinin açığını kapatabilecektir. Bu husus da dikkate alınarak çalışmada önerilen sistem, nispi destekli tercihli oylamaya dayalı dar bölge seçim sistemi olmuştur. Türkiye’de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için milletvekili genel seçim sonucunda koalisyon hükümeti veya seçim hükümeti meydana gelmemektedir. Dolayısıyla yönetimde istikrar ilkesi denilince, bu husus kastedilmemektedir. Önerilen modelde, ulusal barajın yanı sıra çoğunluk sistemi de olduğu için siyasi görüşlerin belirli çatılar altında birleştirilmesi ve sağlıklı kararların alınabilmesi adına yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleşebilmesi öngörülmüştür. Temsilde adalet ilkesinin çiğnenmesini önlemek için de nispi temsil desteği öngörülmüştür.

Seçim sistemiyle ilgili tartışmalar ve eserler, yeni hükümet sistemi, Türkiye’nin demokrasi geçmişinde yaşadığı seçim deneyimleri, yürürlükteki seçim sistemi vb. kriterlerin

göz önünde bulundurulması sonucu, milletvekili genel seçimleri için önerilen seçim sistemi ve yöntemlerine ilişkin temel tercihler özetle aşağıdaki gibidir:

- Sistem, dar bölgelerde uygulanan tercihli-alternatif oylu çoğunluk sistemi ve geniş bölgelerde uygulanan blok listeli Sainte-Lague formüllü nispi temsil seçim sistemlerinden oluşan karma seçim sistemine benzer bir modeldir.
- Seçimler, yürürlükteki gibi tek dereceli ve tek turlu olarak yapılabilir.
- Hem dar bölgesi hem de geniş bölgesi seçim çevrelerinin oluşturulması öngörülmüştür. Dar ve geniş bölgelerdeki temsilcilerin seçimi, ayrı oy pusulalarıyla aynı günde gerçekleştirilebilir.
- Ulusal baraj, %5 olarak öngörülmüştür. Seçim sonucunda, %5 olan ulusal barajı aşmayan siyasi partiler, mecliste temsilci bulunduramayacaktır. Ancak bir siyasi parti, dar bölgesi seçim çevrelerinden en az 5 tane birinci aday çıkartırsa, %5 barajını aşmasa dahi barajı aşmış kabul edilebilir. Siyasi partilerin, ülke genelinde elde ettikleri oy oranlarında, salt geniş seçim çevrelerindeki geçerli oylar veya hem dar hem de geniş seçim çevrelerindeki oylar esas alınabilir. Örneğin, Federal Almanya'da siyasi partilerin ülke genelindeki oy oranları ve barajı geçme durumunda, nispi temsile göre geniş seçim çevrelerinden elde edilen geçerli oylar (ikinci oylar) esas alınmaktadır. Barajın %5 olarak belirlenmesinin sebebi; yönetimde istikrarın sağlanabilmesi, siyasi görüşlerin belirli çatılar altında birleştirilmesi ve sağlıklı kararların alınabilmesi içindir. Almanya, Belçika, Hırvatistan, Çekya (Eski adıyla Çek Cumhuriyeti), Macaristan, İtalya gibi ülkelerde ulusal baraj %5'tir. Fakat Almanya'da bir siyasi parti, dar bölgesi seçim çevrelerinden en az 3 tane birinci aday çıkartırsa, ülke genelinde %5'lik oy oranını aşmamasına rağmen barajı aşmış kabul edilmektedir.
- Siyasi partilerin ittifak kurulmasına izin verilebilir. İttifaktaki siyasi partilerin toplam geçerli oyları, ulusal barajı aşmışsa ittifak içerisindeki tüm partiler, barajı aşmış kabul edilebilir. Dolayısıyla ittifak içerisindeki partilerin ayrı ayrı barajı aşması öngörülmemiştir.
- Meclisteki 600 temsilciden, 385 temsilcinin dar bölgelerde çoğunluk seçim sistemiyle; geri kalan 215 temsilcinin ise geniş seçim çevrelerinde Sainte-Lague formüllü nispi temsil sistemi ile seçilmesi öngörülmüştür. Dar bölgede 385 temsilcinin belirlenmesinin nedeni, başta seçmen-milletvekili arasındaki güçlü ilişki olanağı olmak üzere dar bölge sisteminin getirebileceği diğer faydalar ve her bölgedeki temsilcilerin kaç seçmeni temsil edeceği ile ilgilidir. Geniş seçim

çevrelerinde belirlenecek olan 215 temsilci ise TBMM'deki ihtisas komisyonları, AKPM gibi uluslararası komisyonlar, başkanlık divanı gibi kriterler dikkate alınarak belirlenmiştir. Binaenaleyh 215 temsilci, meclis ile hükümete ihtiyaç duyulan teknokrat kadroların mevcut olabilmesi ve yasama faaliyetinin etkinliği için oluşturulmuştur. Dar bölgelerden seçilecek temsilcilerin geniş bölgelerden seçilecek temsilcilerden daha çok belirlenmesinin sebebi ise dar bölge sisteminin geniş bölgede uygulanan sisteme göre daha çok avantajları barındırabilmesidir.

- Dar bölgelerden seçilecek temsilcilerin ve nispi temsile dayalı geniş bölgelerden seçilecek temsilcilerin seçilme şartları farklı olabilir.

Yukarıdaki bölümlerde dar bölgeli çoğunluk sisteminin ve yürürlükte olan seçim sisteminin, sakıncaları-üstünlüklerinden hareketle, önerilen seçim sisteminin nispi destekli tercihli oylu dar bölge sisteminin olunmasına karar verilmiştir. Önerilen sistemde, siyasi partilerin liste temin edecekleri geniş seçim çevreleri ve tek adayların yer aldığı dar seçim çevreleri bulunmaktadır. Önerilen sistemde, geniş seçim çevreleri için sandalye dağılımı klasik Sainte-Lague formüllü nispi temsil sistemiyle gerçekleşmesi öngörülmüştür. Tek adaylı dar seçim çevreleri için ise oylama yönteminin tercihli oylama olması öngörülmüştür. Geniş seçim çevrelerindeki Sainte-Lague ve dar seçim çevrelerindeki tercihli oylamanın nasıl gerçekleşeceğine dair örnekler aşağıda maddeler halinde gösterilmiştir.

- **Geniş seçim çevreleri:** Geniş seçim çevrelerinde seçmenler, yürürlükteki oylama gibi siyasi partiler tarafından belirlenen blok listeye “evet” veya “tercih” mührünü kullanarak oylama yapabilir. Geniş seçim çevrelerinde, sandalye dağılımı için Klasik Sainte-Lague formülü öngörülmüştür. Bu sistemde, siyasi partilerin seçim çevrelerindeki elde ettikleri geçerli oylar, sırasıyla 1, 3, 5... sayılarına bölünmektedir. Elde edilen sonuçlar, büyükten küçüğe doğru ilgili çevrenin milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar sıralanarak sandalye dağılımı yapılmaktadır. Bu yöntem, D'Hondt sisteminin küçük partiler aleyhine oluşturduğu adaletsizliği hafifletebilmektedir. Ancak bu yöntem, milli bakiye ve en yüksek artık sistemlerindeki kadar küçük partilerin lehine sonuç veren yöntem de değildir. Bu yöntem, büyük partilere üstünlük tanıyan D'Hondt ve Türk sistemi, küçük partilere üstünlük tanıyan milli bakiye ve en yüksek artık sistemlerinin orta noktasını oluşturabilecek bir formüldür denilebilir.²⁷ Bu sebeple, çalışmada nispi temsil sisteminin hesaplama formülü olarak Klasik Sainte-Lague önerilmiştir.

²⁷ D'Hondt, milli bakiye ve en yüksek artık sisteminin hesaplama örnekleri üçüncü bölümde; Türk Sisteminin hesaplama örneği ise beşinci bölümde bulunmaktadır.

Klasik Sainte-Lague formülünde sandalye dağılımının nasıl gerçekleştiğini belirtmek yerinde olacaktır. Örneğin, yedi milletvekilinin seçileceği bir seçim çevresinde A, B, C, D, E adlı beş siyasi parti ve bir bağımsız aday seçime dahil olmuştur. Bu seçimde E partisi, %5 olan ulusal barajı aşamamış ve beş dar seçim çevresinden birinci aday çıkaramadığı için sandalye dağılımına dahil olmayacaktır. Beş siyasi partinin ve bağımsız adayın yarıştığı seçim çevresinde alınan oylar ve hesaplama işlemi aşağıdaki gibidir:

Tablo 5.18 Klasik Sainte-Lague Sistemi Örneği 2

Partiler	Alınan Oy	1. Bölme	3. Bölme	5. Bölme	7. Bölme
A	86.000	86.000 ⁽¹⁾	28.666 ⁽⁴⁾	17.200	12.285
B	56.000	56.000 ⁽²⁾	18.666 ⁽⁷⁾	11.200	8.000
C	38.000	38.000 ⁽³⁾	12.666	7.600	5.428
D	20.000	20.000 ⁽⁶⁾	6.666	4.000	2.857
E	25.000	25.000	8.333	5.000	3.751
Bağımsız Aday	25.000	25.000 ⁽⁵⁾	-	-	-

Bu sonuca göre, A partisi: 2, B partisi: 2, C partisi: 1, D partisi: 1 ve bağımsız aday: 1 sandalye elde ederek hesaplama işlemi tamamlanmış olunur. Bu formül, yukarıda da belirtildiği gibi yürürlükte olan D'Hondt sisteminin küçük partilerin aleyhine oluşturduğu adaletsizliği hafifletebilmektedir. (D'Hondt ve klasik Sainte-Lague sistemi sonucunda sandalye dağılımının karşılaştırmalı örneği, tablo 3.11'de ele alınmıştır.)

- **Dar seçim çevreleri:** Dar seçim çevrelerinde seçmenler, seçilmesini istedikleri adayları tercihlerinin sırasına göre 1 ve 2 şeklinde numaralandırma yapabilir. Oylama sonucunda, ilk tercihler dikkate alınarak ilgili bölgede kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanabilecektir. Fakat ilk tercihte bu çoğunluk sağlanamazsa, en az birinci dereceden oy alan aday yarışmadan çıkarılır ve bu adayın oy pusulasındaki ikinci tercih oylarının kimlere verildiği saptanarak diğer adayların birinci tercih oylarına eklenir. Bu işlem, salt çoğunluk sağlanıncaya kadar devam edebilir. Bu işlemlerden sonra salt çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanabilecektir.

Örneğin, A, B, C, D, E adlı beş adayın yarıştığı ve 7.000 oyun kullanıldığı bir seçim bölgesinde, seçmenlerin birinci tercih oyları şu şekildedir:

A: 3000
 B: 850
 C: 1000
 D: 950
 E: 1200

Yapılan oylamada hiçbir aday, salt çoğunluğu (3500+1) elde edemediği için ilk tercihte seçilen olmamıştır. Bu nedenle, en az oy elde eden B adayı yarışmadan çekilecek ve B adayının birinci tercih olarak yazılmış olduğu oy pusulasındaki ikinci tercih oylarının kimlere verildiği hesaplanacaktır. B adayı için oy pusulasında ikinci tercih oyları şu şekilde saptanmıştır:

A adayı için: 550

C Adayı için: 250

İkinci Tercih Olmayan Oy: 50

Böylece toplam oyların durumu şu şekilde olmuştur:

A adayının toplam oyu:	$3000+550=3550$
C Adayının toplam oyu:	$1000+250=1250$
D Adayının toplam oyu:	950
E Adayının toplam oyu:	1200

Bu sonuca göre A adayı, 3550 toplam oyla salt çoğunluğu elde ettiği için seçilebilecektir. Düşük ihtimal dahilinde de olsa yine hiçbir aday, salt çoğunluğu elde edemezse, bu sefer en az oy alan D adayı yarışmadan çekilebilir ve adayın birinci tercih olarak yazılmış olduğu oy pusulasındaki ikinci tercih oylarının kimlere verildiği hesaplanarak işleme devam edilebilir. Eğer bu üçüncü işleme rağmen yine salt çoğunluk sağlanamazsa, dördüncü işlemde basit çoğunluğu elde eden aday seçimi kazanmış sayılabilir. Böylece ikinci seçim riski ortadan kalkabilecektir. Tercihli oylama yöntemiyle, hem çoğunlukçu uzlaşa sağlanabilir hem de ciddi oranda temsil edilmeyen oylar sorunu ortadan kaldırılabilir.

Geniş seçim çevresinde uygulanan yöntemle temsilde adalet ilkesi korunabilir, parti disiplini sağlanabilir ve mecliste teknokrat kadrolar oluşabilir. Dar seçim çevrelerinde uygulanan yöntemle de seçmen-temsilci arasında güçlü ilişki sağlanabilir, tüm bölgeler temsil edilir hale gelebilir, yasama kariyerciliği önlenebilir ve temsilcinin seçmene karşı sorumluluğu artabilir. Böylece her iki yöntemin olumlu yanlarından istifade edilebilecektir.

Önerilen sistemde 600 sandalyenin 215'i geniş seçim çevresinde uygulanan nispi temsil sistemiyle; geriye kalan 385 sandalye ise dar seçim çevresinde uygulanan çoğunluk

sistemiyle dağıtılması öngörülmüştür. Geniş seçim çevrelerinde, ülke nüfusu esas alınabilir. Dar seçim çevreleri için ise ilçe nüfusları dikkate alınarak veya yapay seçim çevreleri oluşturularak dar bölgeler oluşturulabilir.

Geniş seçim çevreleri için 215 milletvekilinin dağılımında seçim kanunundaki gibi, önce her il birer milletvekili verilebilir. Kalan milletvekili, son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusuna bölünmek suretiyle bir sayı elde edilebilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile illerin çıkaracağı milletvekili sayıları belli olacaktır. Nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konulabilir ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekillikleri bu sıraya göre dağıtılabilir (5819 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, md. 4). Örneğin, ülke nüfusunun 83.000.000 ve A ili nüfusunun 2.000.000 olduğu varsayılırsa, A ilinde geniş seçim çevresi için üç milletvekili seçilecektir. Sistemde dar bölge sistemi önerildiği için, geniş seçim çevrelerinde nüfus dikkate alınmaksızın her il bir seçim çevresi sayılabilir veya nüfusun dikkate alınmasıyla çıkaracağı milletvekili sayısı, yediden az olan yerler bir; yedi ve yediden fazla olan yerler iki seçim çevresine ayrılabilir.

Dar seçim çevrelerinde 385 milletvekilinin seçileceği ve böylece ülkenin 385 dar bölgeye ayrılması öngörülmüştür. Nüfusun 83.000.000 olduğu varsayılırsa, her 215.584 seçmene bir temsilci düşecektir. Böylece, geniş çevre sistemine kıyasla; her bölge temsil edilebilir, seçmen-milletvekili arasında güçlü ilişki olabilir ve bölgenin sorunlarının çözümünde kolaylık sağlanabilir. Dar bölgelerin oluşturulmasında aşağıdaki hususlar, dikkate alınabilir:

- Her dar bölgenin, bir ilin sınırları içerisinde yer alması öngörülmüştür.
- Dar bölgeler; il sınırlarındaki ilçe nüfusları esas alınarak veya yine il sınırlarını aşmayacak şekilde yapay olarak da oluşturulabilir.

Dar bölgelerden seçilecek temsilcilerin ve nispi temsile dayalı geniş bölgelerden seçilecek temsilcilerin seçilme şartları farklı olabilir.

Dar seçim çevrelerinden seçilecek temsilcilerin seçilme şartları, 1982 Anayasası 76. maddesindeki gibi aynı şekilde uygulanabilir. Maddeye göre milletvekili seçilmenin temel şartları şunlardır (T.C. 1982 Anayasası, md. 76):

- En az 18 yaşını dolduran Türk vatandaşı olmak,
- En az ilkokul mezunu olmak,
- Kısıtlı olmamak,
- Askerlikle ilişkisi olmamak,
- Kamu hizmetinden yasaklı olmamak,

- Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezası almamış olmak,
- Zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık gibi yüz kızartıcı suçlar işlememiş olmak,
- Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere karışmamış olmak.

Geniş seçim çevrelerinden seçilecek milletvekilleri ise meclisin idari işlerini yürütecek teknokrat kadrodan oluşacakları için seçilme şartları farklı olabilir. Çünkü meclisin idari işlerinin daha iyi şekilde yürütülebilmesi için daha çok bilgi birikimine ihtiyaç vardır. Örneğin; ABD, Romanya, Polonya, Kanada, Fransa, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde Senato ve diğer meclisin seçilme şartları farklı şekilde düzenlenmiştir (Teziç, 2014: 326, 327). Ancak çalışmada önerilen sistemde bahsedilen ülkelerdeki gibi çift meclis söz konusu değildir. Önerilen sistemde, geniş ve dar seçim çevrelerinden seçilecek temsilciler, mevcut olan tek parlamentoda yer alacaktır. Geniş seçim çevrelerinden seçilecek milletvekilleri için seçilme şartları şu şekilde öngörülmüştür:

- En az 30 yaşını dolduran Türk vatandaşı olmak,
- En az iki yıllık ön lisans mezunu olmak,
- Kısıtlı olmamak,
- Askerlikle ilişkisi olmamak,
- Kamu hizmetinden yasaklı olmamak,
- Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezası almamış olmak,
- Zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık gibi yüz kızartıcı suçlar işlememiş olmak,
- Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere karışmamış olmak.

Geniş seçim çevrelerinden ve dar seçim çevrelerinden seçilecek temsilcilerin farklı şekilde seçilme şartlarının olması, temsilcilerin birbirlerine olan üstünlüğü anlamına gelmeyeceğini ve bu bağlamda aralarında hiyerarşik bir durumun amaçlanmadığını belirtmek gerekmektedir. Yukarıda da açıklandığı üzere, meclisin idari işlerinin daha iyi şekilde yürütülebilmesi ve daha çok bilgi birikimine ihtiyaç duyulması gibi kriterler dikkate alınarak farklı şekilde seçilme şartları öngörülmüştür.

Yasama organı olan TBMM'nin, T.C. 1982 Anayasasının 87. maddesine göre görev ve yetkileri şunlardır: Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, para basılmasına izin vermek, savaş ilanına karar vermek, uluslararası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel-özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve bunları yerine getirmektir (T.C. 1982 Anayasası, md. 87). Bunların dışında TBMM; HSK'ye yedi üye, Anayasa Mahkemesi'ne üç

üye, RTÜK üyelerinin tamamını, Sayıştay üyelerinin tamamını seçmektedir. TBMM üyelerinin tümü ise seçmen tarafından pek anlaşılmayan blok listeli, %10 barajlı D'Hondt nispi temsil seçim sistemiyle seçilmektedir. Oysa önemli görev ve yetkileri olan TBMM'nin üyeleri; seçmen tarafından daha iyi anlaşılan, seçmene değerlendirme olanağı veren seçim sistemi ile seçilirse temsili demokrasi daha etkin hale gelebilir. Dar bölge esaslı seçim sistemi, yürürlükteki seçim sisteminin aksine seçmen tarafından anlaşılabilen, seçmen-seçilen arasındaki ilişkiyi arttırabilen, temsilcinin sorumluluğunu ve niteliğini arttırabilen, seçmene değerlendirme olanağı tanıtabilen bir model olabileceği için alternatif model olarak görülebilir. Ancak dar bölge esaslı çoğunluk sisteminin tek başına uygulanması, başta mecliste teknokrat kadroların oluşmasını güçleştirmek olmak üzere birçok sorunları beraberinde getirebilir. Bu sebeple, mecliste teknokrat kadroların oluşturulabilmesi ve diğer olası durumlar için dar bölge esaslı seçim sisteminin yanında nispi temsil seçim sistemi uygulanabilir. Böylece dar bölge esaslı seçim sisteminin, olumlu yanlarından istifade edilebilir ve olumsuz yönleri nispi temsil seçim sisteminin uygulanmasıyla kapanabilir.

Türkiye'de başkanlık sistemi eksenli Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uygulandığı için yürütme tek başlıdır ve yürütme organındaki Cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilmemektedir. Türkiye'deki genel seçimde, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve milletvekili seçimi 5 yılda bir aynı günde ayrı oy pusulalarıyla yapılmaktadır. Başkanlık seçiminde iki türlü çoğunluk sistemi, 600 milletvekilinin seçiminde ise D'Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmaktadır. Meclisteki bütün milletvekillerinin seçiminde listedeki adayların, partiler tarafından dilediği gibi sıralara yazılması ve seçmenlere sunulması durumunda, partili Cumhurbaşkanının ve diğer parti liderlerinin etkisi kaçınılmaz olabilir. Partili Cumhurbaşkanı, parti esaslı oy verme olan seçim sisteminde, kendisinin istediği adayları oy pusulalarında ilk sıralara koyarak adayların seçilmesine katkıda bulunabilir. Böylece Cumhurbaşkanı, kendi siyasi partisinin çoğunlukta olduğu parlamentonun şekillenmesine etki ederek parlamento tarafından denetlenmesi imkânsız hale gelebilir. Dolayısıyla Türkiye'deki hükümet sistemi dikkate alındığı zaman tek başına uygulanan yürürlükteki nispi temsil seçim sistemi, parlamentonun denetim mekanizmasını düşürmesine ve yürütme organı tarafından şekillenmesine neden olabilmektedir. Dar bölge esaslı seçim sisteminde ise daha çok adaylar ön planda olmaktadır. Bu durum, parlamentonun daha etkin olmasını sağlayabilir ve denetim mekanizmasını güçlendirebilir. Bu nedenle, milletvekili seçiminde nispi temsil sisteminin yanında dar bölge esaslı seçim sisteminin olması, hem parlamentonun yapısı açısından hem de dar bölge sisteminin getireceği avantajlar bakımından daha uygun olabilir.

Yürürlükteki seçim sisteminde, meclisteki bütün adayların seçiminde seçmenlere değerlendirme fırsatı verilmemektedir. Örneğin, bir seçim çevresinde A adlı seçmen, benimsediği partinin ilk sıralardaki adayların kendisini temsil etmeyeceğinin ve adayların bölgeye yabancı olduğunu ileri sürerek bölgeye herhangi bir katkı sağlamayacağını kanaatine varmış olsun. Bu durumda A adlı seçmen, benimsediği partiye dahi oy vermemek ya da rızasız şekilde oy vermek durumunda çelişkiye düşebilmektedir. Bu iki durum da gerçekleşmezse, seçmen ya oyunu kullanmayabilir ya da başka partinin adaylarına oy verebilir. Bu durum, siyasal bilgisi yüksek seçmenleri dahi çelişkide bırakabilmektedir. Ancak nispi temsil sisteminin yanında dar bölge esaslı seçim sisteminin benimsenmesiyle, seçmenlere değerlendirme fırsatı verilebilir.

Yürürlükteki seçim sisteminde seçilen veya seçilecek bütün temsilciler, milletvekili olmaktan ziyade partinin vekili haline gelebilmektedir. Temsilciler, seçim çevrelerindeki seçmenlerden daha çok ilgili olduğu siyasi partiye karşı sorumluluk üstlenebilmektedir. Dolayısıyla sistem, temsilcilerin seçmene karşı sorumluluklarının azalmasına zemin hazırlamaktadır. Örneğin, X adlı temsilci, birinci sıra olarak seçildiği seçim çevresine hiçbir katkı sağlamaz ve millete karşı hiçbir sorumluluğu yerine getirmezse bile X adlı temsilci, rehavete kapılmaya devam edebilir. Çünkü X adlı temsilci, bunlara rağmen gelecek seçimlerde kendisinin seçmen tarafından cezalandırılmayacağını ve gelecek seçimlerde partisinin inisiyatifine kalmış şekilde oy pusulasındaki sıralara konulacağını bilincindedir. Bu durum, aynı zamanda milletvekilinin seçmene karşı hesap verilebilirliğini düşürebilmektedir ve yasama kariyerciliğine neden olabilmektedir. Çalışmada önerilen seçim sistemiyle temsilcilerin birçoğunun, hesap verme ve sorumluluğu artabilir ve yasama kariyerciliği önlenir.

Çalışmada önerilen nispi destekli tercihli oylamalı dar bölge sisteminin, dar seçim çevrelerindeki ve geniş seçim çevrelerindeki karşılaştırılması, aşağıda yer alan tablodaki gibi özetlenebilir:

Tablo 5.19 Önerilen Seçim Sisteminin Dar ve Geniş Seçim Çevrelerindeki Karşılaştırılması

Dar Seçim Çevrelerinde Uygulanan Tercihli Oylamalı Çoğunluk Sistemi	Geniş Seçim Çevrelerinde Uygulanan Sainte-Lague Nispi Temsil Sistemi
Temsilci sayısı: 385	Temsilci sayısı: 215
Bölge türü: Dar	Bölge türü: Geniş
Milletvekili seçilme yaşı: 18	Milletvekili seçilme yaşı: 30
Çoğunluk sistemine dayalı seçim öngörülmüştür.	Nispi (Orantılı) temsil sistemine dayalı seçim öngörülmüştür.

Seçmen-milletvekili arasındaki güçlü ilişki yüksek ihtimal bağlamındadır.	Seçmen-milletvekili arasındaki güçlü ilişki düşük ihtimal bağlamındadır.
Hem seçmene hem de temsilciye sorumluluk kazandırabilir.	Seçmene ve temsilciye dar bölgedeki gibi sorumluluk kazandırmayabilir.
Yasama kariyerciliği önlenabilir.	Yasama kariyerciliği önlenmeyebilir.
Seçmen, aday esaslı seçim yapmaktadır.	Seçmen, parti esaslı seçim yapmaktadır.
Seçmen, tercihli oylama yapmaktadır.	Seçmen, blok (kapalı) liste için oylama yapmaktadır.
Temsilci tarafından bölgesel sorunların anlaşılması yüksek ihtimaldir.	Temsilci tarafından bölgesel sorunların anlaşılması düşük ihtimaldir.
Tüm bölgeler temsil edilir hale gelebilir.	Tüm bölgeler temsil edilir hale gelmeyebilir.
Mecliste teknokrat kadroların oluşmasına izin vermeyebilir.	Mecliste teknokrat kadroların oluşmasına izin verebilir.
Azınlık gruplarının seçilmesi, düşük ihtimaldir.	Azınlık gruplarının seçilmesi, yüksek ihtimaldir.
Parti disiplininin oluşması, düşük ihtimaldir.	Parti disiplininin oluşması, yüksek ihtimaldir.
Milletvekilinin seçmene karşı hesap verebilirliği, yüksek ihtimaldir.	Milletvekilinin seçmene karşı hesap verebilirliği, düşük ihtimaldir.
Seçmen, görevini yerine getirmeyen veya uygun görmediği temsilciyi bir sonraki seçimde seçmeyerek cezalandırabilir.	Seçmen, blok listeye tercih yaptığı için değerlendirme yapamamaktadır.

Görüldüğü üzere, önerilen nispi temsil destekli dar bölge sistemiyle, her iki sistem birbirinin açığını kapatarak denge oluşabilir. Böylece, her iki sistemin olumlu yönlerinden de istifade edilebilir.

SONUÇ

Antik Yunan demokrasısından sonra artan nüfus, genişleyen coğrafya, genel oy hakkının tanınması, uzmanlaşma ihtiyacı gibi nedenlerde doğrudan demokrasi yerini temsili demokrasiye bırakmıştır. Temsili demokrasi, ulusun egemenlik hakkının temsilci vasıtasıyla kullanılmasıdır. Temsili demokraside seçimler, seçmenlerin düşünce ve görüşlerini politik alana aktararak temsilcilerin seçilmesine olanak veren önemli ana unsurlardan biri olarak işaret edilmektedir. Türkiye’de milletvekili genel seçimi için seçim sistemi incelendiğinde, temsili demokrasinin bir kriz içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Siyasi sistemin demokratik olması için seçimler, önemli bir unsurdur. Seçimler, demokrasinin temel taşlarından birisidir ve seçmenler oylama işlemi aracılığıyla yöneticisini ve temsilcisini tercih etmektedir. Bu tercihin nasıl uygulanacağı noktasında ise seçim sistemi devreye girmektedir. Dolayısıyla seçim sistemi, temsilcilerin ve yöneticilerin belirlenmesi için bir teknik prosedürdür.

Demokrasinin en büyük güvencesi halktır. Halkın bir bölümünün oylarını yok sayan ve halk tarafından anlaşılır olmayan seçim sistemleri, temsili demokrasiden nispeten sapmayı gösterir. Seçim sistemleri, bu yönüyle temsili demokrasinin önemli bir aracıdır. Türkiye’de milletvekili genel seçimi için seçim sistemi kapsamlı olarak incelendiğinde, mevcut seçim sisteminin halk tarafından anlaşılamadığı belirtilerek yeni bir seçim sistemi önerisi yapılmıştır.

Seçimler ve seçim sistemleri, demokrasinin en önemli araçlarından birini oluşturmaktadır. Demokrasiyi mevcut kılan, farklı tercihler ve bu tercihler arasından seçme şansının halka temin edilmesidir. Fakat bir ülkede seçimlerin olması, o ülkenin demokrasi güvencesi altında olduğunu göstermez. Buradaki önemli husus, seçim sistemi ve yöntemlerinin nasıl uygulandığı ile ilgilidir.

Seçimlerin tek işlevi, halkın temsili değildir. Çağdaş siyasal toplumlarda seçimler, farklı anlamlar da taşımaktadır. Öyle ki seçimler, siyasi karar alıcılarla siyasi kararın uygulandığı halk arasında iletişimi sağlama görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh seçimler, seçmen ve seçilenler arasındaki iletişim sürecine ilişkin bulunmaktadır.

Bu çalışmada, milletvekili genel seçimleri için dar bölge sisteminin uygulandığı ülkelerin ve Türkiye’nin mevcut seçim sistemi kapsamlı şekilde incelenmiştir. Türkiye’nin mevcut seçim sistemi; dünyadan çağdaş örnekler, seçim vasıtasıyla halkın yönetime katılma hakkı, seçmen-temsilci arasındaki ilişki, mevcut hükümet sistemi, meclisin denetim faaliyeti, mecliste yer alan temsilcilerin durumu, seçim çevrelerinin temsil durumu ve temsilde adalet

ilkesi açısından değerlendirilerek sorunlu noktalar tespit edilmiştir. Türkiye'nin geçmişte yaşadığı seçim deneyimleri de göz önünde bulundurularak, seçim hukuku temeli üzerine inşa edilen sonuç ve öneriler, Türkiye'de milletvekili genel seçimi adına seçim sisteminin değişmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de 1950, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan genel seçimlerinde liste usulü basit çoğunluk yöntemi uygulanmış ve üç genel seçim sonucunda da tek parti hükümeti meydana gelmiştir. Fakat üç genel seçim sonucunda temsilde adalet ilkesinde ciddi sapmalar meydana gelmiştir. 1961 genel seçiminden son genel seçime (2018) kadar da nispi temsil sistemi, farklı türler ve barajlarla uygulanmıştır. 1965 genel seçimi dışında, 1961 genel seçiminden beri D'Hondt nispi temsil sistemi farklı barajlarla uygulanmıştır. 1961 yılından itibaren yapılan on altı genel seçimde, altı koalisyon ve bir seçim hükümeti meydana gelmiştir. Dolayısıyla 1961 yılından beri yapılan genel seçimlerinin birçoğunun sonuçlarında seçim sisteminin etkisiyle yönetimde istikrar ilkesi gerçekleşmemiştir. Başta 2002 genel seçimi olmak üzere, birçok seçim sonucunda temsilde adalet ilkesi de gerçekleşmemiştir. Bunun dışında 1991 genel seçimi dışında 1961 yılından beri yapılan genel seçimler, blok listeli usule yapıldığı için seçmenlere değerlendirme fırsatı verilmemiş, seçmen ile seçilen arasında sürekli kopuk ilişki meydana gelmiş ve yasama kariyerciliğine olanak sağlanmıştır. Özetle, 1961 yılından beri tek başına uygulanan nispi temsil sistemi sonucunda, yönetimde istikrar ve temsilde ilkeleri tam olarak gerçekleştiremediği gibi seçmenin lehine olacak durumlar da söz konusu olmamıştır.

Temsili demokraside uygulanan başlıca üç seçim sistemi bulunmaktadır. Bunlar: çoğunluk, nispi ve karma sistemlerdir. Bu sistemlerin, birbirlerinden bazı farklılıkları bulunmaktadır. Çoğunluk sisteminde, yönetimde istikrar ilkesi ön planda olmaktadır ve temsilciler tek turlu, iki turlu, tercihlili, devredilebilir gibi oylama yöntemleriyle seçilebilmektedir. Çoğunluk sistemi, hem dar hem de geniş seçim çevresinde uygulanabilmektedir. Dar seçim çevrelerinde uygulanan çoğunluk sistemi sonucunda, seçmen-temsilci arasında güçlü ilişki, temsilcinin seçmene karşı sorumluluğu ve adayın niteliğini arttıran özellikler başta olmak üzere diğer birçok olumlu durumlar mevcut olsa da mecliste teknokrat kadroların ve parti disiplinin oluşması düşük ihtimal dahilinde olabilmektedir. Nispi temsil sisteminde ise temsilde adalet ilkesi ön planda olmaktadır ve temsilciler için sandalye dağılımı geniş bölge esasına göre D'Hondt, Sainte-Lague, milli bakiye gibi seçim yöntemleriyle yapılabilir. Nispi temsil sistemi sadece geniş seçim çevresinde uygulanabilmektedir. Nispi temsil sistemlerinde, genel olarak seçmen-seçilen arasında kopuk ilişki olsa da mecliste teknokrat kadroların oluşmasına ve parti disiplinin sağlanmasına olanak sağlaması, bu seçim sisteminin avantajları arasında sayılabilir. Karma

sistem ise, her iki seçim sisteminin özelliklerinden istifade ederek dengeleme işlevi yürütmektedir. Böylece karma seçim sistemi sonucunda, her iki seçim sistemi birbirinin açığını da kapatabilmektedir. Bu bakımdan, çalışmada dar ve geniş seçim çevresinde uygulanabilecek olan nispi destekli, dar bölge esaslı seçim sistemi önerilmiştir.

Dar bölge esaslı seçim çevrelerinde tek isimli temsilcilerin yer alması, birçok olumlu katkılar sağlayabilir. Bu katkılardan en önemlileri; seçilecek temsilcinin seçmenle güçlü ilişkisi, temsilcinin seçmene karşı sorumluluğu, tüm bölgelerin temsil edilir hale gelmesi ve aday esaslı seçim olduğu için nitelikli adayların meydana getirebilmesidir. Dar bölgeden seçilen temsilciler, blok listeden seçilen temsilcilerden daha çok temsil özelliğini gösterebilecektir. Çalışmada önerilen tercihli oylamaya dayalı dar bölge sistemiyle seçmenler, birden fazla ismi seçebilerek çoğunlukçu uzlaşısı sağlanabilecektir. Bunlara ek olarak dar bölge sisteminin uygulanması sonucunda; sistem mevcut hükümet sistemine daha uygun olabilir, seçmene değerlendirme fırsatı verilebilir, hiçbir sorumluluğu yerine getirmeyen temsilci seçmen tarafından bir sonraki seçimde seçilmeyerek cezalandırılabilir, seçmen tarafından daha iyi anlaşılır bir sistem olabilir ve meclis daha etkin hale gelebilir.

Tercihli oylamalı dar bölge sistemine nispi temsil desteğinin eklenmesinin temel amaçları, hem meclise hem de hükümete ihtiyaç duyulan teknokrat kadroların oluşmasını sağlayabilmek, parti disiplinini koruyabilmek ve temsilde adalet ilkesini gerçekleştirebilmektir. Temsilde adalet ilkesinin daha çok gerçekleşmesi için de yürürlükteki D'Hondt sistemi yerine Sainte-Lague sistemi öngörülmüştür. Böylece çoğunluk sistemine dayalı dar bölge sisteminin olumsuz yanları, nispi temsil desteği ile kapatılabilecek ve her iki sistemin olumlu yanlarından istifade edilebilecektir.

Bu çalışmanın nihai amacı veya iddiası, Türkiye özelinde; en iyi seçim sistemi değil, uygun seçim sistemini önermek olmuştur. Türkiye özelinde günümüze kadar yapılan seçim sistemi önerileri ve tartışmaları, genel olarak eski hükümet sistemi ve düzenlemelere göre yapıldığı için günümüz koşullarına cevap vermemektedir. Bu çalışmadaki seçim sistemi önerisi ise yeni hükümet sistemi, seçim sistemiyle ilgili tartışmalar ve eserler, Türkiye'nin demokrasi geçmişinde yaşadığı seçim deneyimleri, yürürlükteki seçim sistemi gibi kıstaslar dikkate alınarak yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, (1983). T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18076.
- 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun, (1961). T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10796.
- Akyıldız, P. (2016). "Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 1(7): 127-148.
- Armağan, S. (1975). *Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1953). *Seçim Sistemleri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Atar, Y. (2006). "Seçim Hukukunun Güncel Sorunları". *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23: 211-235.
- Aydın, A. (2008). *1982 Anayasası Sonrası Siyasal Partiler ve Seçim Sistemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, R. (2017). *Hükümet Sistemleri ve Siyasal Partiler: Başkanlık, Yarı-Başkanlık ve Parlamenter Sistemler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydoğdu, Y. (2016). "Seçim Sistemlerinin Siyasal Sonuçları". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 1(6): 41-62.
- Bayraktarlı, İ. Y. (2017). "Federal Almanya Cumhuriyeti Seçim Sistemi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1): 143-170.
- Çam, E. (1999). *Siyaset Bilimine Giriş*. Der Yayınları, 6.Baskı, İstanbul.
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. İmge Kitabevi, 5.Baskı, Ankara.
- Çınar, Y. ve Göksel, T. (2014). "Demokratikleşme Paketindeki Önerilerle Karşılaştırmalı Alternatif Seçim Sistem Simülasyonları". TEPAV Yayını, Ankara.
- Deutscher Bundestag, (2014). "Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası". (çev. C. Rumpf ve G.U. Schüller). Alman Federal Meclisi, Berlin.
- Ekmen, S. ve Fırat, M. (2017). "Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2): 461-474.
- Erdem, A.Y. (2017). *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Bağdaştırılabilirliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Erdoğan, M. (2001). *Anayasal Demokrasi*. Siyasal Kitabevi, 6.Baskı, Ankara.

- Erkmen, A. (2018). ‘‘Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi’’. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3): 1225-1247.
- Eroğul, C. (2012). *Çağdaş Devlet Düzenleri*. Kırılancık Yayınevi, 8.Baskı, Ankara
- Farell, D.M. (2011). *Electoral System- A Comprative Introduction*. Red Globe Press, 2nd Edition, London.
- Federal Election Commission, (2017). *Federal Elections 2016-Election Result For The United State President the United State Senate and the United States House of Representatives*. Federal Election Commission, Washington.
- Gallagher, M. ve Mitchell, P. (ed.). (2005). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press, New York
- Gönenç, L. (2008). *Türkiye’de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Gül, B. (2014), *Yönetimde İstikrar İlkesi Açısından Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güvenir, M. (2015). ‘‘Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37 (1): 215-250.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. (çev. B.B. Özipek, Z. Kopuzlu vd.). Adres Yayınları, 8.Baskı, Ankara.
- Holden, B. (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. (çev. H. Bal). Liberte Yayınları, Ankara.
- Hüner, M.F. (2013). ‘‘Antik Yunan Demokrasisi- Modern Demokrasi Karşılaştırılması’’, *Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi*, (1)13: 1-21.
- Miş, N. ve Duran, H. (2018). ‘‘24 Haziran Seçim Sonuçlarının Analizi’’. Sayı: 250, SETA, İstanbul.
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik Paradoks*. (Çev. A.C. Aşkın), Epos Yayınları, Ankara.
- Nacak, O. (2014). ‘‘Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi’’, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (1)32: 194-214.
- Nohlen, D. (1996), *Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri*. Çözüm Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, E. (1995). ‘‘Seçim Sistemleri ve Türkiye’’. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1): 521-539.

- Özgül, B. (2002). *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model nerisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ztekin, A. (2014). *Siyaset Bilimine Giriş*. Siyasal Kitabevi, 9.Baskı, Ankara.
- Roskin, M.G. (2014). *ağdaş Devlet Sistemleri*. (ev. B. Seçilmişoğlu). Liberte Yayınları, 7.Baskı, Ankara.
- Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi*. Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı, (2016). *Başkanlık Sisteminde Denge ve Denetleme; ABD, Brezilya, Arjantin, Meksika, Şili, Güney Kore Raporu*, (Rapor No: 66). SETA. İstanbul.
- T.C. 1982 Anayasası, (2014). Beta Yayınları, İstanbul.
- T.C. 1982 Anayasası, (2017). Seçkin Yayınları, 38.Baskı, Ankara.
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri-Yarı-Başkanlık Sistemi*. TBMM Basımevi, Ankara.
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri-Başkanlık Sistemi*. TBMM Basımevi, Ankara.
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri-Parlamenter Sistem*. TBMM Basımevi, Ankara.
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, (2019). *ABD Kongresinde Yasama, Denetim ve Bütçe Süreçleri*. TBMM Basımevi, Ankara.
- TBMM, (1982). *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*. TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa Hukuku*. Beta Yayınları, 17.Baskı, İstanbul.
- Tüfekci, İ. N. (2019). *ABD Seçim Sisteminde Pac’ler (Political Action Committees) ve Türkiye’de Uygulanabilirliğı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK, (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Türk, H.S. (2006). “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”. *Anayasa Yargısı Dergisi*. Sayı:23: 75-112.
- Türk, H.S. (2015). “Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri”. *TBB Dergisi*, Sayı:117: 419-452.
- Türk, H.S. ve Tuncer, E (1995). *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi*. Tesav Yayınları, Ankara.

- Türküne, M. (2013). *Siyaset, Etkileşim Yayınları*, İstanbul.
- TÜSİAD, (1995). *Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru (Rapor No: TÜSİAD-T/95 – 5/17)*. TÜSİAD. İstanbul.
- TÜSİAD, (1996). *Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem (Rapor No: T/95- 4/197)*. TÜSİAD. İstanbul.
- TÜSİAD, (2002). *Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar (Rapor No: TÜSİAD-T/2002- 12/326)*. TÜSİAD. İstanbul.
- United Nations, (2005). *Declaration of Principles For International Election Observation and Code of Conduct For International Election Observers*. United Nations, New York.
- Uzun, M.S. (2018). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakları Modeli*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yavaşgel, E. (2004). *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Yıldız, F. (2019). ‘Anglosakson ve Kıta-Avrupası Geleneğinde Darbeler’. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(1): 36-48.
- Yozgat, F. ve Sabun, S. (2009). ‘Seçim Sistemleri ve Uygulamaları’. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2): 73-91.
- YSK, (2018). *Karar Raporu (Rapor No: 264)*. YSK. Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akgün, M. H. (2018). “5 Soru: 24 Haziran’a Giderken Seçim Sisteminde Neler Değişti?”.
<https://www.setav.org/5-soru-24-hazirana-giderken-secim-sisteminde-neler-degisti/>
 (erişim tarihi: 31.03.2020).
- Anadolu Ajansı, (2015). “Partiler Aday Listelerini YSK’ya Sundu”.
<https://www.aa.com.tr/tr/politika/partiler-aday-listelerini-yskya-sundu/59796> (erişim tarihi: 22.04.2020).
- Aydiner, A. (2014). “Tercihli Oy Sistemi Gelirse İthal Adaylardan Kurtuluruz”.
<https://www.sonhaber.com.tr/makale/tercihli-oy-sistemi-gelirse-ithal-adaylardan-kurtuluruz-697-html> (erişim tarihi: 30.03.2020).
- Bauer, W. T. (2017). “Wahlssysteme in den Mitgliedstaaten der EU”, Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung“. http://politikberatung.or.at/fileadmin/studien/wahlen/WAHLSYSTEME_1117.pdf
 (erişim tarihi: 07.04.2020).
- BBC News Türkçe, (2017). “5 Soruda Almanya Federal Meclis Seçimleri”.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41287760#anchor1> (erişim tarihi: 10.04.2020).
- BBC News, (2011). “Vote 2011: UK Rejects Alternative Vote”.
<https://www.bbc.com/news/uk-politics-13297573> (erişim: 05.04.2020).
- Bundeszentrale für Politische Bildung, (2009). “Bundesrat”.
<https://www.bpb.de/politik/grundfragen/24-deutschland/40449/bundesrat> (erişim tarihi: 11.04.2020).
- Bundeszentrale für Politische Bildung, (2010). “Verfassungsorgane und Gewaltenverschränkung”.
<https://www.bpb.de/politik/grundfragen/24-deutschland/40501/verfassungsorgane-und-gewaltenverschraenkung-interaktive-themengrafik> (erişim tarihi: 10.04.2020).
- Bundeszentrale für Politische Bildung, (2013). “Föderalismus und Bundesländer”.
<http://www.bpb.de/politik/grundfragen/24-deutschland/40429/foederalismus>, (erişim tarihi: 10.04.2020).
- CNN International, “2016 Election Results”. <https://edition.cnn.com/election/2016/results>
 (erişim tarihi: 03.04.2020).

- Conseil Constitutionnel, (2015). "Texte Intégral De La Constitution Du 4 Octobre 1958 En Vigueur". <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (erişim tarihi: 07.04.2020).
- Erkut, E. (2013). "Dar Bölge Sistemi Üzerine". <http://erhanerkut.com/wp-content/uploads/2016/03/Dar-Bolge-Sistemi-Uzerine.pdf>. (erişim tarihi: 22.03.2020).
- Haberler, "7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları". <https://secim.haberler.com/7-haziran-2015-secimi/> (erişim tarihi: 21.04.2020).
- Habertürk, "1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları", <https://www.haberturk.com/secim/secim2015/genel-secim-1-kasim> (erişim tarihi: 21.04.2020).
- Habertürk, "2018 27. Dönem Milletvekili Seçimleri", <https://www.haberturk.com/secim/secim2018/genel-secim/partiler> (erişim tarihi: 22.04.2020).
- Köseoğlu, B. (2016). "ABD Seçimleri: Sihirli Sayı: 270". <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2016/11/05/abd-secimleri-sihirli-sayi-270/> (erişim tarihi: 03.04.2020).
- Laenderdaten.info, (2020). "Deutschland", <https://www.laenderdaten.info/Europa/Deutschland/index.php> (erişim tarihi: 10.04.2020).
- Lijphart, A. (1995). "PR vs. Single-Member Districts in States". <https://rangevoting.org/Lijphart.html> (erişim tarihi: 02. 04.2020).
- Olson, G. (2008). "USA Elections in Brief," (çev. D.Özbağ). *ABD Dışişleri Bakanlığı Elektronik Dergisi*, Ocak 2008, http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd_secimleri_genel_bakis.pdf (erişim tarihi: 04.04.2020).
- Oxford Learner's Dictionaries, (2020). "Politics". <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/politics> (erişim tarihi: 02.04.2020).
- Öztürk, S. (2014). "Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi". <http://secimsistemleri.blogspot.com/2014/05/milli-bakiye-ulusal-artk-sistemi.html> (erişim tarihi: 27.03.2020).
- Sanver, G. S. (2016). "Meraklısına 10 Adımda Amerikan Seçimleri". <https://t24.com.tr/yazarlar/dr-gulfem-saydan/meraklisina-10-adimda-amerikan-secimleri,13839> (erişim tarihi: 03.04.2020).

- Scott, E. (2015). "House of Lords Reform 2010-15, House of Lords Library Note".
file:///C:/Users/hayal/Downloads/LLN-2015-009.pdf (erişim tarihi: 06.04.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "Amerika Birleşik Devletleri Künyesi".
<http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 04.04.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "Birleşik Krallık'ın Siyasi Görünümü".
<http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (erişim tarihi: 05.04.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "Fransa Künyesi". <http://www.mfa.gov.tr/fransa-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 07.04.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "İngiltere Künyesi".
<http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 04.04.2020).
- Targonski, R. (2002). "Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı". <https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf> (erişim tarihi: 03.04.2020).
- UK Parliament, "House of Commons". <https://www.parliament.uk/business/commons/>,
(erişim tarihi: 05.04.2020).
- UK Parliament, "How Members Are Appointed?".
<https://www.parliament.uk/business/lords/whos-in-the-house-of-lords/members-and-their-roles/how-members-are-appointed/> (erişim tarihi: 05.04.2020).
- Wikiwand, "Electoral System of Germany".
https://www.wikiwand.com/en/Electoral_system_of_Germany (erişim tarihi: 11.04.2020).
- YSK, (2015). "7 Haziran 2015 Yurt İçi, Yurt Dışı ve Gümrük Sandıkları Dahil Milletvekili Genel Seçimi Sonucu".
<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/D.pdf> (erişim tarihi: 21.04.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Süleyman DEMİR
Doğum Yeri - Tarihi	Nurdağı- 27/09/1993
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kurttepe Şehit Ali Öztaş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Adana
Lisans Diploması	Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Eskişehir
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Antalya
Doktora Diploması	-
Tez/Dönem Projesi Konusu	Türkiye’de Blok Listeli D’Hondt Seçim Sistemine Alternatif Seçim Sistemi: Dar Bölgeli Seçim Sistemi
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
E-Posta	suleymandemir1992@gmail.com